

**T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
SİYASİ TARİH BİLİM DALI**

**SEÇİMSEL OTORİTERYANİZM BAĞLAMINDA POLONYA ÖRNEĞİ:
HUKUK VE ADALET PARTİSİ İKTİDARININ İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hakan OZAN

KOCAELİ-2019

**T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
SİYASİ TARİH BİLİM DALI**

**SEÇİMSEL OTORİTERYANİZM BAĞLAMINDA POLONYA ÖRNEĞİ:
HUKUK VE ADALET PARTİSİ İKTİDARININ İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hakan OZAN

**Danışman:
Dr. Öğr. Üyesi Gül CEYLAN TOK**

KOCAELİ-2019

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
SİYASİ TARİH BİLİM DALI

**SEÇİMSEL OTORİTERYANİZM BAĞLAMINDA POLONYA ÖRNEĞİ: HUKUK
VE ADALET İKTİDARININ İNCELENMESİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Tezi Hazırlayan: Hakan OZAN

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 23.01.2019/04

Jüri Başkanı: Ünvanı Adı SOYADI

(İmza)

Dr. Öğr. Üy. Gül Keleş Tok

Jüri Üyesi: Ünvanı Adı SOYADI

(İmza)

Dr. Öğr. Ü. Ulmer Özkan

Jüri Üyesi: Ünvanı Adı SOYADI

(İmza)

Doç. Öğr. Üyesi İdris Akbulut

Jüri Üyesi: Ünvanı Adı SOYADI

(İmza)

Jüri Üyesi: Ünvanı Adı SOYADI

(İmza)

(Jüri, Yüksek Lisans için en az üç, Doktora için en az 5 öğretim üyesi ile oluşur)

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
KISALTMALAR	v
TABLolar VE FİGÜRLER.....	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ÇAĞDAŞ DÜNYADA KARMA REJİMLER VE SEÇİMSSEL OTORİTERYANİZM TEORİSİ.....	8
1.1. DEMOKRATİK VE OTORİTER REJİMLER HAKKINDA KISA BİR GİRİŞ	8
1.1.1. Demokratik Rejimler.....	8
1.1.2. Demokratik Olmayan Rejimler	14
1.1.2.1. Totaliter Rejimler	14
1.1.2.2. Otoriter Rejimler	16
1.1.2.3. Sultancı Rejimler.....	17
1.1.2.4. Post-totaliter Rejimler	18
1.2. KARMA REJİMLER	20
1.2.1. Kusurlu Demokrasiler	21
1.2.2. Melez Rejimler	22
1.2.3. Yeni Otoriteryanizm	22

İKİNCİ BÖLÜM

2. POLONYA'DA ÜÇÜNCÜ CUMHURİYET'İN DOĞUŞU VE DÖNÜŞÜMÜ	26
2.1. 1989-SONRASI KOMÜNİZMİN ÇÖKÜŞÜNE GİDEN YOL	26
2.1.1. Polonya Halk Cumhuriyeti'nin Kurulması ve Bierut Dönemi.....	26
2.1.2. Destalinizasyon Süreci: Ochab ve Gomułka Dönemleri.....	28
2.1.3. Gierak Dönemi: KOR ve Kilise	30
2.1.4. Dayanışma Hareketi ve 1981 Darbesi.....	34
2.1.5. Sovyetler Birliği'nde İktidar Değişikliği ve Polonya'da Geçiş Dönemi	40
2.2. ÜÇÜNCÜ POLONYA CUMHURİYETİ (III RZECZPOSPOLITA)'NİN SİYASAL YAPISI.....	48
2.2.1. Anayasal ve Siyasal Sistem.....	48
2.2.2. Parti Sistemi ve Başlıca Siyasî Partiler	49
2.2.2.1. Hukuk ve Adalet Partisi (PiS) ve Jarosław Kaczyński	51
2.2.2.2. Sivil Platform (PO)	54
2.2.2.3. Modern (.Nowoczesna)	54
2.2.2.4. Polonya Cumhuriyeti Meşru Müdafaa Partisi (SO ya da SPR)	54

2.2.2.5. Polonyalı Aileler Birliği (LPR).....	55
2.2.2.6. Polonya Halk Partisi (PSL).....	56
2.2.2.7. Demokratik Sol İttifak (SLD).....	56
2.2.2.8. Senin Hareketin (TR).....	56
2.2.2.9. Birlikte (Razem).....	56
2.2.2.10. Kukiz'15.....	57
2.2.2.11. Özgürlük (Wolność).....	57
2.2.3. 1989-2015 Arası Polonya'da Parlamento ve Başkanlık Seçimleri.....	58
2.2.3.1. 1989 Parlamento ve Başkanlık Seçimleri.....	60
2.2.3.2. 1990 Başkanlık Seçimleri.....	60
2.2.3.3. 1991 Parlamento Seçimleri.....	61
2.2.3.4. 1993 Parlamento Seçimleri.....	61
2.2.3.5. 1995 Başkanlık Seçimleri.....	62
2.2.3.6. 1997 Parlamento Seçimleri.....	63
2.2.3.7. 2000 Başkanlık Seçimleri.....	63
2.2.3.8. 2001 Parlamento Seçimleri.....	64
2.2.3.9. 2005 Parlamento ve Başkanlık Seçimleri.....	65
2.2.3.10. 2007 Parlamento Seçimleri.....	67
2.2.3.11. 2010 Başkanlık Seçimleri.....	68
2.2.3.12. 2011 Parlamento Seçimleri.....	68
2.2.3.13. 2015 Başkanlık ve Parlamento Seçimleri.....	69

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ÜÇÜNCÜ CUMHURİYET'TEN 'DÖRDÜNCÜ CUMHURİYET'E.....	71
3.1. POPÜLİZM VE AVRUPA ŞÜPHECİLİĞİ.....	72
3.2. İÇ VE DIŞ POLİTİKADAKİ DEĞİŞİMLER.....	79
3.3. 2015 ANAYASA VE MÜLTECİ KRİZLERİ.....	88
3.3.1. Yürütmenin Yargıya Müdahalesi: Anayasa Mahkemesi ve Yüksek Mahkeme Krizleri.....	88
3.3.2. Mülteci Krizi.....	92
3.4. PİS'İN MEDYAYA MÜDAHALESİ.....	95
3.5. DEVLET KURUMLARINDA TASFİYELER, TEMEL HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİN KISITLANMASI.....	100
SONUÇ.....	107
EKLER.....	111
KAYNAKÇA.....	122
ÖZGEÇMİŞ.....	130

ÖZET

SEÇİMSEL OTORİTERYANİZM BAĞLAMINDA POLONYA ÖRNEĞİ: HUKUK VE ADALET PARTİSİ İKTİDARININ İNCELENMESİ

Temsilî liberal demokrasinin yaşadığı kriz, son yıllarda birçok ülkede gitgide derinleşmekte ve bu durum demokrasiye zarar vermektedir. Avrupa nezdinde konuşacak olursak, bu krizin odak noktasını oluşturan popülist, muhafazakâr, milliyetçi ve Avrupa şüphecisi hareket ve partiler Sovyet-sonrası döneme tarihlenebilecek “geçiş” döneminden beslenmişlerdir. Düzen-karşıtı karakterleriyle bir tepki hareketi/partisi olarak ortaya çıktıkları için en basitinden mevcut sistemin kurumlarını kendilerini dışlayan yozlaşmış seçkinlerin uzantıları olarak görmüşlerdir. Seçimler yoluyla iktidarı ele geçiren bu tip partiler devleti baştan aşağı yeniden ele alarak ve demokrasinin temel kurumlarına müdahale ederek otoritelerini sağlamlaştıracak çeşitli adımlar atmışlardır.

Bu tezde Polonya'nın demokrasinin Hukuk ve Adalet Partisi (PiS)'nin 2015'te iktidara gelmesinden sonra içinden geçmekte olduğu süreç incelenmektedir. Polonya'da iktidar partisi tarafından atılan bu adımların demokrasiden sapmalara yol açtığı ve hatta liberal olmayan birçok siyasal kararın demokrasiyle de uyuşmadığı halde uygulamaya konduğu gözlenmiştir. Bu siyasaların artarak devam etmesi, demokrasinin (özellikle özgürlüklerin) açık bir şekilde hedefe konması ve demokrasinin tek taraflı okunması gibi faktörler artık otoriterleşmeye olan eğilimi daha görünür hale getirmiştir. Bu tezde hem demokrasinin hem otoriterliğin bazı unsurlarını içinde barındıran seçimsel otoriteryanizm, “karma rejimler” arasında Polonya'nın sorunlu siyasal sistemini tanımlamada oldukça faydalı bir araç olduğu iddia edilmektedir.

Bu bağlamda, Hukuk ve Adalet Partisi iktidarının Anayasa Mahkemesi, medya ve sivil toplum kuruluşlarına karşı siyasal tutumu ile demokrasinin olmazsa olmazlarından “hukukun üstünlüğü” ve “özgürlükler” kıstaslarındaki başarısızlıkları ele alınmıştır.

Anahtar Sözcükler: Polonya, PiS seçimsel otoriteryanizm, popülizm, Avrupa Şüpheciliği

ABSTRACT

ELECTORAL AUTHORITARIANISM IN THE CASE OF POLAND: AN ANALYSIS OF THE LAW AND JUSTICE PARTY GOVERNMENT

The crisis of representative liberal democracy has been deepening in many countries in recent years, and this is damaging to democracy. The populist, conservative, nationalist and Euro-skeptic movements and parties in Europe, which have been at the centre of this crisis, have been strengthened by the transition period that can be dated to the post-Soviet period. These parties considered the institutions of the current system as extensions of the corrupt elites who excluded them as a result of their populist and anti-establishment character. Coming to power through elections, such parties have been taking several steps to consolidate their authority by reorganizing the state and intervening fundamental institutions of democracy.

This thesis analyzes the democracy experience Poland has been going through since the Law and Justice Party (PiS) came to power in 2015. It has been found out that these steps taken by the governing party in Poland have led to deviations from democracy, and many decisions have been implemented despite of being in conflict with democracy. The increased implementation of these policies, the explicit targeting of democracy (especially freedoms) and the one-sided reading of democracy have now made the tendency towards authoritarianism more visible. In this thesis, electoral authoritarianism, which includes both elements of democracy and authoritarianism, is argued to be a useful tool in defining the problematic political system of Poland among “mixed regimes”.

In this context, the government Law and Justice Party’s interventions to the Constitutional Court, the media and non-governmental organizations and the failures in “the rule of law” and “the freedoms” of *sine qua non* of democracy were analyzed.

Key Words: Poland, PiS, electoral authoritarianism, populism, Euro-scepticism

KISALTMALAR

AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
AYM	:	Anayasa Mahkemesi
AWS	:	Akcja Wyborcza Solidarność
bkz.	:	Bakınız
çev.	:	Çeviren
der.	:	Derleyen
ed.	:	Editör
haz.	:	Hazırlayan
KLD	:	Kongres Liberalno-Demokratyczny
KOR	:	Komitet Obrony Robotników
KSS-KOR	:	Komitet Samoobrony Społecznej KOR
LPR	:	Liga Polskich Rodzin
MKS	:	Międzyzakładowy Komitet Strajkowy
NATO	:	North Atlantic Treaty Organization
NEP	:	Novaya Ekonomiçeskaya Politika
NSZZ "Solidarność"	:	Niezależny Samorządny Związek Zawodowy "Solidarność"
PC	:	Porozumienie Centrum
PiS	:	Prawo i Sprawiedliwość
PKW	:	Ulusal Seçim Komisyonu
PO	:	Platforma Obywatelska
PP	:	Przymierzem Prawicy
PPS	:	Polska Partia Socjalistyczna
PRL	:	Polska Rzeczpospolita Ludowa
PRP	:	Polska Partia Robotnicza
PSL	:	Polskie Stronnictwo Ludowe
PSL.PL	:	Polskie Stronnictwo Ludowe - Porozumienie Ludowe
PZPR	:	Polska Zjednoczona Partia Robotnicza

RP	:	Rzeczpospolita Polska
ROPCiO	:	Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela
s.	:	Sayfa
SD	:	Stronnictwo Demokratyczne
SLD	:	Sojusz Lewicy Demokratycznej
SSCB	:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SO veya SPR	:	Samoobrona Rzeczypospolitej Polskiej
TR	:	Twój Ruch
t.y.	:	Tarih yok
UW	:	Unia Wolności
vd.	:	Ve diğerleri
WRON	:	Wojskowa Rada Ocalenia Narodowego
ZChN	:	Zjednoczenie Chrześcijańsko-Narodowe
Zł	:	Złoty
ZSL	:	Zjednoczone Stronnictwo Ludowe

TABLolar VE FİGÜRLER

TABLO: 1 – TOTALİTERYANİZM VE OTORİTERYANİZMİN KARAKTERİSTİK ÖZELLİKLERİ	16
FİGÜR: 1 – DEMOKRASİ VE OTORİTERYANİZM DÖNGÜSÜ	21
TABLO: 2 – KOMÜNİZMDEN UZAKLAŞMA SAFHALARI	42
FİGÜR: 2 – POLONYA'DAKİ SİYASAL PARTİLER	51
TABLO: 3 – ÜÇÜNCÜ POLONYA CUMHURİYETİ'NİN CUMHURBAŞKANLARI	58
TABLO: 4 – ÜÇÜNCÜ POLONYA CUMHURİYETİ'NİN BAŞBAKANLARI ...	59
TABLO: 5 – PARTİ SİSTEMİNE GÖRE PARTİ TABANLI AVRUPA ŞÜPHECİLİĞİ DÜZEYLERİ	77
TABLO: 6 – PARTİLERİN AVRUPA BİRLİĞİNE BAKIŞ AÇILARI (1)	77
TABLO: 7 – PARTİLERİN AVRUPA BİRLİĞİNE BAKIŞ AÇILARI (2)	77

GİRİŞ

Özellikle 2010’lu yıllarda Avrupa Birliği içindeki ülkelerde dahi “popülist ve otoriter” karakterli iktidarların kurulmaya başlaması, siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler disiplinlerinin güncel tartışma konuları arasında önemli bir yere sahip olmuştur. 2010’da Macaristan’da Viktor Orbán başkanlığındaki Fidesz’in başa gelmesi ile başlayan otoriterleşme süreci, “Macar modeli”nden sıkça söz eden Jarosław Kaczyński’nin Hukuk ve Adalet Partisi (PiS) için de örnek teşkil etmiştir. Her ne kadar bu yeni tür otoriteryanizm, demokrasi-otoriterlik spektrumu arasında otoriterliğe yakın gösterilse de demokratik öğelerin tamamından arındırılmış değildir. Bu arındırılmamış demokratik öğeler, sadece birer “aldatma”dan ibaret görünmektedir. Ancak yine de seçimler, özgürlükçü ortamın büyük zarar görmesine rağmen -birer meşruiyet sağlama aracı olsa bile- politikanın asli unsurudur. Schedler’in seçimsel otoriteryanizm olarak adlandırdığı bu yeni tür otoriteryanizm, siyasal alanın çoğunu işgal eden, siyasal gücünü rakip ya da rakiplerini safdışı bırakmakta kullanan, muhalefeti çok ciddi bir baskıya maruz bırakan, kurumların tarafısızlığını iktidar partisi lehine değiştiren siyasal iktidarlara çözümlemek noktasında önemli bir kuramsal çerçeve sağlar.

Buradan hareketle, tez çalışmamın konusunu Polonya’daki PiS iktidarının bahsedilen kuramsal çerçeve etrafında irdelenmesi oluşturmaktadır ve Polonya siyasetindeki konjonktürel değişimlerin PiS’i nasıl meydana getirdiği ve güçlendirdiği bir süreç içerisinde aktarılmaktadır. Öte yandan, Polonya halkını oluşturan kesimler arasında yıllar içinde oluşmuş “fay hatları” ve yine bu kesimler arasında süregelen toplumsal kutuplaşmanın, tarihsel kırılma noktalarından faydalananlar tarafından nasıl kullanıldığı, Polonya halkının yüzlerce yıllık mücadelesi ile elde edilen demokrasi ve onun kurumlarının aşındırılarak siyasal sistemin otoriterliğe doğru döndürülmesi neticesinde gerçekleşenler araştırmanın maksadını ortaya koymaktadır.

Polonya ile ilgili ülkemizde yapılan siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler alanındaki diğer tez çalışmalarına bakıldığında, bu tezlerin genellikle “Polonya-AB ilişkileri”, “Polonya dış politikası” ile “Leh milliyetçiliği-kimliği ve İslamafobi” ekseninde olduğu görülmektedir. İlk gruba örnek olarak 2018 yılında Syam’ın yazdığı “Polonya Örneğinde Avrupa Birliği’nin Mülteci Politikası” adlı yüksek lisans tezi örnek verilebilir. Bu tezde Polonya’nın mültecilere bakış açısının nasıl yıllar içinde

değiştirdiği, göçmenler için bir sığınak olma özelliği taşıırken Polonya'nın nasıl tam tersi bir duruma büründüğü ve AB'nin verdiği göçmen kotalarına bile uymadığı konusu irdelenmiştir. Tabii ki, bu değişimin temel mimarı olarak iktidar partisi PiS gösterilmektedir. İkinci gruba ise Bayır'ın 2011'de yazdığı "Soğuk Savaş Sonrası Atlantikçilik-Avrupacılık İkileminde Polonya Dış Politikası" adlı doktora tezi, güzel bir örnek teşkil eder. Burada Polonya'nın bağımsız bir devlet olmasından sonra yönünü Batı'ya dönmesiyle beraber ilk önce NATO daha sonraysa AB üyeliklerinin gerçekleşmesini ve Polonya'nın zaman zaman bu ikisi arasında yaşadığı ikilemler anlatılmaktadır. Son olarak üçüncü gruba verilebilecek bir örnek ise 2018'de Fırat'ın yazdığı, "İslamafobi Algısı ve Müslüman Güvensizliği: Almanya ve Polonya Örneği" adlı yüksek lisans tez çalışmasıdır. Burada temel olarak radikal İslam'ın beslediği terör saldırılarının Avrupa'da yol açtığı korku ve paniğin Müslüman ve Müslüman gruplara karşı ayrımcılık ve dışlamaya yol açtığından bahsedilmekte, bu bağlamda Polonya ve Almanya'nın karşılaştırılması sunulmaktadır. Polonya hakkında yazılmış tezlerde gittiğim bu tür bir sınıflandırmadan ve örneklerden yola çıkarak bu çalışmamın seçimsel otoriteryanizm ile ilgili yazılmış Türkçe literatüre katkı yapacağını ümit ediyorum. Ayrıca, Hukuk ve Adalet Partisi iktidarının odak noktası olmasıyla da özgün bir çalışma konusuna sahip olduğu kanaatindeyim. Bu ayırt edici hususlara aşağıda daha fazla değinilmeye çalışılmıştır.

Polonya Cumhuriyeti, Birinci ve İkinci Cumhuriyet'in halefi olarak görülen, bağımsızlığını 30 yıl önce elde etmiş genç bir cumhuriyettir. 1989'da komünist rejimin, iktidarı kansız bir şekilde Dayanışma ile paylaşmaya karar vermesi, bir devrin kapanmasına giden süreci başlatmıştır. 1990'lı yıllarda başlayan hızlı dönüşüm, toplumsal huzursuzluğun ve siyasal istikrarsızlığın en önemli nedeni haline gelmiş ve bu durum 2000'li yıllarda da sürmeye devam etmiştir. Dayanışma Hareketi, demokratik rejime geçişi sağladıktan sonra hareket içindeki muhafazakâr unsurların bir araya gelmesiyle 1996'da Dayanışma Seçim Hareketi (AWS) ismiyle partileşebilmiştir. Ancak bu parti de kendi içindeki daha liberal ve daha muhafazakâr unsurların siyasal olarak ayrı düşmesiyle 2001 yılında -daha sonra iki merkez parti haline gelecek olan- Hukuk ve Adalet Partisi (PiS) ve Sivil Platform (PO)'a dönüşerek dağılmıştır. Bu iki partiden Hukuk ve Adalet Partisi (PiS), muhafazakâr ve milliyetçi kimliği ile ön plana çıkmış ve "geçiş dönemi kaybedenleri" olarak adlandırılan bir kesimin sözcüsü olma rolünü üstlenmiştir.

2005'te PiS iktidara, sađ koalisyunun büyük ortağı olarak gelmiş ancak iki sene sonra başka bir siyasal skandalın patlak vermesiyle erken seğim gerėekleřmiř ve rakibi PO bařa geğmiştir. 2015'te tekrardan tek başına iktidara gelecek çoğunluğu sağlayana kadar PiS, sekiz sene boyunca ana muhalefet partisi olarak iktidara bir alternatif olmaktan hiė vazgeğmemiştir. Partinin iddialı genel başkanı Jarosław Kaczyński, yürütmede herhangi bir aktif rol almayarak arka planda kalmayı tercih etmiştir. Bu tutum "halk cumhuriyeti" döneminde parti genel sekreterinin başbakandan daha önemli bir pozisyon olmasına benzetilmiştir. Neticede işaret ettiği ya da desteklediği adaylar 2015 yılında başbakanlık ve cumhurbaşkanlık makamlarını elde etmişlerdir.

İktidara gelmeden önce kurmayı hedefledikleri *Dördüncü Cumhuriyet*, geğiş döneminde iktidar merkezinden uzakta kalan kesimleri merkeze taşıyarak "aydın, liberal ve eski komünistlerin" kurdukları bu teknokratik düzeni dinî ve millî değerlere saygılı "gerėek halk" ile buluşturmayı amağlamıştır. Böyle bir siyasal atmosferin yaratılmasına, Kaczyński'nin otokrat kimliği ve temsil demokrasi veya liberalizmin özgürlükçü karakteriyle olan problemi büyük katkı sağlamıştır. 2015 bu bağlamda, Polonya için bir kırılma noktası olmuştur. Çünkü PiS'in yasama ve yürütmede elde ettiği çoğunluk mevcut rejimi, değiştirmeye başlamak için önemli bir fırsat sağlamıştır. Eđer 2019'da gerėekleřtirilmesi planlanan Parlamento Seėimleri'nde PiS, anayasayı değiştirebilecek mutlak stnlđu elde edebilirse Kaczyński'nin yıllardan beri eleştirdiği 1997 Anayasası'nın değiştirilmesi söz konusu olabilir. Bu değişiklikleri yaparken temel dayanak noktaları ise önemli oranda devletin egemenliğinin (zellikle uluslararası kurumlar karşısında) güçlendirilmesi, güçlü bir merkezî otoritenin kurulması ve yabancılara ve dış odaklara karşı Polonya halkını ve Polonya'yı korumakla ilgili olmuştur. Diđer taraftan yeni bir moral devrimden bahseden PiS, Dayanışma'yı bir süre sonra kontrol altına alan seğkinci kadro tarafından ihanete uğradığını düşündükleri Dayanışma Devrimi'ni tamamlamak niyetindedir. Eski rejimin kalıntısı olarak gördükleri bu rejimin otoriterliğe karşı çıkacak olan kurumlarına ve kuruluşlarına, önceki hkmetlere ve aynı zamanda siyasal rakiplerine olan agresif tutumu, PiS'in kendini halkın yegâne meşr temsilcisi olarak duyurmasıyla alakalıdır. Elbette bu siyasal argüman, demokratik kriterlere göre haklı sayılabilecek bir noktada değildir.

PiS'in demokrasiye olan bu kısıtlı ideolojik yaklaşımı, 1989 sonrası Avrupa'ya geri dönüşü esas alan Polonya'nın demokrasiden sapmalara yol açıp açmadığı sorusunun yanında, PiS'in otoriterlik eleştirilerine karşı verdiği cevapların yeterli olup olmadığı, sağ popülizmin PiS iktidarını ne kadar etkilediği, Polonya kurum ve kuruluşların yönetici kadrolarında gerçekleştirdikleri değişiklikler ve bunları destekleyen kanunların yeni yöneticileri yerine koyarken liyakat esaslı olup olmadığı, temel hak ve özgürlüklerin yeni düzenlemelerle kısıtlanıp kısıtlanmadığı sorularına bu çalışmada cevap aranmaktadır.

Çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. PiS iktidarı döneminde Polonya'da gerçekleşen değişimler sağ popülizmin artan etkisi ve Avrupa şüphesizliği, iç ve dış politikadaki değişiklikler, 2015 Anayasa ve Mülteci Krizleri, PiS'in medyaya müdahalesi, devlet kurumlarında tasfiyeler ve özgürlüklerin kısıtlanması bağlamında örnek olay çalışması şeklinde sunulmuştur. Faydalanılan kaynaklar kütüphane, elektronik kütüphane, makale siteleri, çeşitli gazete ve haber ajanslarının internet sitelerinden kütüphane ve arşiv taraması suretiyle elde edilmiştir. Ek olarak, çalışmanın kısıtlılığı ise PiS iktidarının 2015-2018 yıllarına odaklanmış olmasıdır.

Son olarak tez üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm tezin kuramsal çerçevesi olan seçimsel otoriteryanizm kavramını açıklamaktadır. Seçimsel otoriteryanizm tanımı gereği otoriterliğe yakın dursa da demokrasinin bazı unsurlarını (seçimler, çok-partili sistem vb.) bünyesinde barındırmaktadır. Bu sebeple ilk olarak demokrasinin tanımı yapılarak demokratik rejimler, Antik Yunan'dan günümüze incelenmiş; ikinci olaraksa demokratik olmayan rejimler totaliter, otoriter, sultancı ve post-totaliter başlıklarıyla ele alınmıştır. Demokrasi ve otoriteryanizm arasında konumlandırılan karma rejimler kusurlu demokrasiler, melez rejimler ve yeni otoriteryanizm olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Bunlar arasından yeni otoriteryanizm çeşidi olan seçimsel otoriteryanizm, diğer rejim türlerinden farkı ortaya konarak tercih edilmiştir.

İkinci bölümde, ilk olarak PiS'i yaratan siyasal ve toplumsal koşulların (komünist rejime karşı toplumsal muhalefetin gelişmesi, KOR ve Dayanışma hareketlerinin bu muhalefeti yönlendirmesi vb.) kökenine gidilmekte ve Polonya Halk Cumhuriyeti'nden başlayarak Üçüncü Cumhuriyet'in siyasî tarihi aktarılmaktadır. Bağımsızlığını, Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra Alman, Avusturya-

Macaristan ve Rus İmparatorluklarının çöküşü ile parçalanmış Polonya toprakları üzerinde yeniden elde eden Polonya Cumhuriyeti, bu statüsünü ancak büyük komşularının topraklarını yeniden paylaşmasına kadar sürdürebilmiştir. Savaş sonrasında yeniden kurulan Polonya (Halk Cumhuriyeti), önceki mirasın (Birinci ve İkinci Cumhuriyet'in) devamcısı olarak görülmemiştir. Bunun nedeni apaçık bir şekilde Varşova'da Sovyet uydusu bir hükümetin iş başına "getirilmesidir". Polonya bu dönemde, Doğu Bloku ülkeleri (Varşova Paktı) arasında siyaseten yer almış olsa da toplumda geniş kesimlerce komünizm benimsenmemiş ve muhalefet güçlendiğinde de açıktan karşı duruşlar ortaya konmaya başlamıştır.

Soğuk Savaş sonrasında da geçiş sürecinin çok sancılı atlatılması, ülkede yeni bölünmüşlüklere ve parçalanmışlıklara yol açmıştır. Netice itibariyle çok yakın bir dönemde Polonya'da iktidarı elinde bulunduranlar bu tarihsel arka plan üzerine inşa edilen popülist ve muhafazakâr bir yönetim anlayışını benimsemişlerdir. Bu anlayış "Volkgeist"ı ön plana çıkaran minimal bir demokrasiyi yeterli görmekte ve pek çok uygulamada ise otoriterliğe göz kırpmaktadır. Polonya'nın bugünkü iktidarını şekillendiren ana unsurlardan biri olan, tezin siyasî tarih kısmında detaylıca bahsedilen, "düzen" ile başlayan kavga, 1970'lerde artarak devam etmiş ve 1980'lerde zirve noktasına ulaşmıştır. Kamusal alanda rejim ile yeni bir mücadele alanının yaratılması aslında Polonya muhalefetinin dinamiklerini ortaya koymasının yanında toplumsal kutuplaşmanın da temellerini atmıştır. Homojen bir yapıda olmayan muhalefet içinde baskın gelen bir hareket olan Dayanışma'nın, "glasnost ve perestroika" sürecinin başlaması ve Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sonra, 1989'da "Sovyet *ancien régime*"i ile temasa geçmesi ve nihayetinde yetki devrinin Yuvarlak Masa Anlaşması ile sonuçlanması bir dizi dönüşümün işaret fişeği olmuştur. Bu dönüşümler devletin ve devlet kurumlarının hızlı bir şekilde neoliberalizme adapte edilmesi ve ekonominin serbestleştirilmesini içeriyordu. 1990'ların ana siyasal gündemini belirleyen bu dönüşüm siyasetinin esasları, Dayanışma'nın içindeki birtakım elitler tarafından belirlenmiş ve hızlı dönüşümün sosyal riskleri pek göz önünde tutulmayarak eski "nomenklatura"¹nin zenginleşmesinin aksine birçok insanın fakirleşmesine yol açılmıştır.

¹ Komünist parti içindeki elitleri ifade etmek için kullanılan Rusça terim.

Komünizmin “düzeni” temsil ettiği yıllarda düzene muhalefet eden öfkeli kalabalıklar, kurulan yeni “düzenin” de kendilerini temsil etmediğine kanaat getirdikten sonra “düzen-halk” karşıtlığı üzerinden yeni ancak bu sefer daha çok millî ve dinî değerlere vurgu yapan muhafazakâr bir muhalefet anlayışı geliştirilmiştir. Bunda elbette -yukarıda da bahsedildiği üzere- “geçiş dönemi kaybedenleri” olarak adlandırılan kesimlerin etkili katılımı önem arz eder. Bu tepkilerin doğmasına Dayanışma içindeki bir grup elitin, ülkeyi yabancılara karşı güçsüz ve savunmasız kılarak Dayanışma’ya ihanet ettikleri iddiası temel teşkil eder. Ayrıca 1990’ların merkez sağ ve merkez sol partilerinin bulaştıkları siyasî skandallar, bu öfkeli kesimin gitgide genişlemesine ve en nihayetinde 2015’te PiS’in tek başına iktidara gelmesinde önemli rol oynamıştır.

Yine bu bölümde ikinci olarak 1989 sonrası yeni kurulan cumhuriyetin anayasal ve siyasal yapısı, parti sistemi ve başlıca siyasal partileri, parlamento ve başkanlık seçimleri üzerinde durulmaktadır.

Üçüncü bölümde ise Polonya’daki siyasal ve toplumsal değişimlerin siyasal iktidarın yapısını nasıl değiştirdiği ve devleti de bu ekseninde nasıl dönüştürdüğü izah edilmeye çalışılmaktadır. Bu bağlamda üçüncü bölüm beş alt başlığa ayrılmaktadır. Bunlar; “Popülizm ve Avrupa Şüpheliği”, “İç ve Dış Politikadaki Değişiklikler”, “2015 Anayasa ve Mülteci Krizleri”, “PiS’in Medyaya Müdahalesi”, “Devlet Kurumlarında Tasfiye, Temel Hak ve Özgürlüklerin Kısıtlanması”.

AB ülkeleri göz önüne alındığında popülizm ve Avrupa şüpheliği birbirlerinin neredeyse mütemmim cüzü olarak karşımıza çıkmaktadır. Popülizm, kurulu düzenin teamüllerine meydan okumakta ve devlet idaresini büyük oranda demokratik işleyişin “dolaylama”larından kurtarmak istemektedir. Bu bağlamda oldukça bürokratik ve karmaşık bir işleyişe sahip olan AB, Avrupa şüphelilerinin kolay bir hedefi haline gelmektedir. Kaczyński önderliğinde PiS, AB’ye üye devletlerin birlik içindeki egemenlik haklarının kuvvetlendirilmesini talep etmektedir. 2015 yılında özellikle Anayasa Mahkemesi ve Yüksek Mahkeme hakkındaki kanun değişiklikleri, birçok çevrelerce yürütmenin yargıya müdahalesi olarak addedilmiştir. Aynı yılda Avrupa ülkelerine doğru gerçekleşen yoğun mülteci akını ve akabinde Avrupa’da olduğu gibi Polonya’da da göçmen karşıtlığını artırmıştır. Her ne kadar ülkeye mülteci kabul edilmemiş olsa da siyaseten PiS iktidarı, özellikle daha fazla sağ

seçmene ulaşabilmek adına kullandığı dili ve üslubu daha milliyetçi hale getirmiştir. Öte yandan PiS'in yeni medya kanunları, birçok medya kuruluşundaki yöneticilerin revizyonuyla sonuçlanmıştır. Bu, Freedom House'un 2018 ülke raporunda Polonya'yı basın özgürlüğü konusunda "özgür"den "kısmen özgür" statüsünde düşürmesinde büyük oranda etkili olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ÇAĞDAŞ DÜNYADA KARMA REJİMLER VE SEÇİMSEL OTORİTERYANİZM TEORİSİ

Bu bölümde demokratik ve demokratik olmayan rejimlerin neler olduğu ortaya konduktan sonra demokrasi ve otoriteryanizm arasında yer alan karma rejimler ve tezin kuramsal çerçevesi olan seçimsel otoriteryanizm anlatılacaktır.

1.1. DEMOKRATİK VE OTORİTER REJİMLER HAKKINDA KISA BİR GİRİŞ

1.1.1. Demokratik Rejimler

On sekizinci yüzyıldan itibaren liberalizmin siyasete damgasını vurmasından sonra siyaset sahnesinde adından sıklıkla söz ettirmeye başlayan “demokrasi” kavramı, çizgisel bir gelişim süreci geçirmekten ziyade Huntington’ın demokratikleşme dalgaları ve ters-demokratikleşme dalgaları ile açıklamaya çalıştığı inişli-çıkışlı birçok badire atlatıp tarihte bilinen ilk örneği olan Atina demokrasısından oldukça farklılaşarak günümüze değin varlığını korumuştur. Bu farklılık Atina’daki doğrudan demokrasinin yerini alan Batı’da geliştirilen temsilî demokrasi anlayışıdır. Bugün demokrasinin ne olduğundan ziyade ne olmadığını tanımlamak da gitgide zorlaşmaktadır

Modern dönemde Montesquieu, Jean-Jacke Rousseau, Alexis de Tocqueville, Karl Marks, Robert Dahl ve Samuel Huntington gibi birçok düşünürün, teorisyenin ve siyaset bilimcinin devlet ve demokrasi kuramına farklı yönlerden (“ılımlı demokrasi”, “halk egemenliği”, “fırsat eşitliği”, “bir araç olarak demokrasi”, “poliarşi – ya da siyasal demokrasi”, “demokratikleşme dalgaları”) yaptığı katkılarla demokrasi literatürü çeşitlenmiş ve zenginleşmiştir. Bu düşünürlerden Montesquieu, gerçek bir demokrasi taraftarı olarak kabul edilmese de (anayasal bir monarşiden yana olsa da)

“iktidarın kontrolü ve otoritelerin frenlenmesi” konularında ılımlı bir demokrasinin geliştirilmesine katkı sağlamıştır (Schmidt, 2001: s. 49). Ayrıca sözleşmeci düşünürlerden olan ve Fransız Devrimi’nin lider kadrosunu derinden etkileyen Rousseau, radikal halk egemenliği öğretisini geliştirerek diğer düşünürlerden ayrılmış bir “devrimci”dir. Her bireyin egemenlikte sahip olduğu payın bir nevi toplamı olan genel istem, aynı egemenlik gibi devredilemezdir. “Her birimiz bütün varlığımızı ve bütün gücümüzü bir arada genel istemin buyruğuna verir ve her üyeyi bütünü bölünmez bir parçası kabul ederiz” der (Rousseau, 2006: s. 15) ve böylelikle yasamanın halka ait olduğuna vurgu yapar. Demokraside yasayı yapan da uygulayan da egemen toplumun çoğunluğudur. Ancak Rousseau demokrasinin çok idealize edilmiş bir yönetim biçimi olduğunu ve bunun uygulanabilirliğinin düşük olmasına dikkat çeker. Bunun için öncelikle ülkenin daha küçük olması gerekmektedir (Göze, 2011: s. 223). Karl Marks’a göre ise demokrasi burjuva sınıfının hakimiyetinin işçi sınıfı tarafından sonlandırılması için yararlı bir araçtır. İşçi devrimi için ilk olarak “proletarya egemen sınıf olacak” ve “demokrasi mücadeleyle kazanılacaktır”. Daha sonraysa “proletarya, kendi siyasal egemenliğini, tüm sermayenin adım adım burjuvazinin elinden koparılmasına, tüm üretim araçlarının devlet elinde, yani egemen sınıf olarak örgütlenmiş proletarya elinde yoğunlaştırılmasına ve üretici güçleri büyüklüğünün olabildiğince hızla artırılmasına kullanacaktır” (Marks ve Engels, 1998: s. 71). Alexis de Tocqueville’in *Amerika’da Demokrasi* adlı eserinde karşılaştırmalı bir bakış açısıyla Amerika Birleşik Devletleri’ndeki demokrasinin Fransız rejimindeki monarşik baskıyı, merkez dışı yapıların yerini ise Fransa’da merkezîyetçilik ikame ettiğini ele almıştır (Schmidt, 2001: s. 79). Tocqueville, kitabına eşitlik – fırsat eşitliği kavramından bahsederek başlar (Tocqueville, 2016: s. 29) ve çağındaki demokrasi, özgürlük ve eşitlik taleplerinin yükselmesini “eşitliğe doğru gidiş önüne geçilemeyen, evrensel, kalıcı ve insan iradesinin dışında oluşan bir gelişmedir” diyerek açıklar. Tarihin çarkları dönmeye başladıktan sonra adeta “tüm olaylar ve insanlar bu gelişmeye isteyerek ya da istemeyerek hizmet etmektedir.” Ayrıca Tocqueville demokrasinin içine düşebileceği tehlikelerden de bahsetmiş ve tehlikenin yönetenlerden çok yönetilenlerden geldiğine inanmıştır. “Bireylerin yalnızlaşması” ve “çoğunluğun despotizmi” demokrasilerin karşılaştığı tehlikelerdendir (Göze, 2012: s. 269-272).

Günümüzdeyse siyaset biliminin farklı konularla ilgilenmeye başlaması, yeni kuramların geliştirilmesi, literatürün oldukça çeşitlenmesi ve ülkeden ülkeye farklı demokrasi modellerinin uygulanması, demokrasi dendiğinde akla birbirinden farklı birçok tanım getirmektedir. Heywood, bunları kısaca şu şekilde sıralar:

- 1) *“Fakirler ve dezavantajlıların yönetim sistemi,*
- 2) *Profesyonel siyasetçilere veya kamu görevlilerine ihtiyaç duymaksızın, halkın kendi kendisini doğrudan ve sürekli biçimde yönettiği bir hükümet şekli,*
- 3) *Hiyerarşi ve imtiyazdan ziyade eşit fırsatlara ve bireysel liyakate dayalı bir toplum,*
- 4) *Sosyal eşitsizlikleri azaltmayı amaçlayan bir refah ve yeniden dağıtım sistemi,*
- 5) *Çoğunluk yönetimi ilkesine dayalı bir karar-verme sistemi,*
- 6) *Çoğunluğun iktidarını kontrol altına alarak, azınlıkların haklarını ve menfaatlerini koruyan bir yönetim sistemi,*
- 7) *Kamu makamlarını halkın oyunu almak için yapılan rekabetçi seçimlerle doldurmanın bir aracı,*
- 8) *Halkın menfaatlerine, onların siyasi hayata katılıp katılmamasına bakmadan hizmet eden bir hükümet sistemi”* (Heywood, 2013: s. 102).

Bu bakımdan demokrasinin tanımı ve ölçümü belirli standartlara dayanmak zorundadır. Demokratik olan ve olmayan yönetim biçimleri arasındaki farkları “çıplak gözle” görssek bile bazı durumlarda (demokratik olan ve olmayan unsurların aynı anda bir rejimde bulunması gibi) bu yeterli olmamaktadır. Demokrasiyi doğru ölçmek ve demokrasinin ne olduğunu ortaya koymak açısından Robert Dahl’in çalışmaları çığır açmıştır (Schmidt, 2001: s. 256). Özellikle, ortaya attığı “çoğunluğun egemenliği” anlamına gelen *poliarşi* (polyarchy) kavramı², sadece seçimleri değil aynı zamanda özgürlükleri de kapsayarak, tek boyutlu (minimalist) yaklaşımdan ziyade iki boyutta tanımlanmış, demokrasi kavramını daha normatif ya da varsayımsal/kuramsal sistemler için saklamıştır (Sözen vd., 2016: s. 60). Bu bağlamda poliarsşi anlayışı

² “Poliarsşi kelimesi Yunanca “çok” ve “yönetmek” anlamına gelen kelimelerden oluşturulmuştur, tek kişinin yönetiminden, yani monarşiden ya da bir azınlığın yönetmesinden, yani oligarşiden ya da aristokrasiden farklı olarak “çok kişinin yönetmesi” demektir.” (Dahl, 2017: s. 104).

sadece ampirik değil, aynı zamanda eleştirel-normatif amaçlara da hizmet eder. (Schmidt, 2001: s. 257) Poliarşik demokrasi kelimesi altı demokratik kuruma [“seçimle belirlenmiş memurlar”, “özgür, adil ve sık sık yapılan seçimler”, “ifade özgürlüğü”, “alternatif bilgilendirme kaynaklarına erişim”, “kurumsal özerklik”, “vatandaşların dâhil edilmesi” (Dahl, 2017: s. 99-100)] sahip olan bir politik sistemdir. Demek ki, “poliarşik demokrasi³ 19. yüzyıldaki gibi sınırlı oy kullanma hakkı olan temsil demokrasisinden farklıdır” (Dahl, 2017: s. 104-105). Robert Dahl, poliarşilerin gelişim sürecini üç döneme ayırır:

- 1) “1776-1930, Amerikan ve Fransız devriminden iki savaş arası döneme kadar olan dönem
- 2) 1950-1959, özellikle sömürgeleştirmeden vazgeçmenin başlaması ve böylece demokratikleşme sürecine giriş
- 3) 20. yüzyılın 80’li yıllarında Latin Amerika’da yeniden demokratikleşmenin başlaması, Orta ve Doğu Avrupa’nın sosyalist ülkelerinin Pazar ekonomisine ve demokrasiye geçme rotasını çizdikleri 90’lı yıllar da buna eklenebilir” (Schmidt, 2001: s. 261-262).

Touraine’e göre de demokrasinin olmazsa olmazı Dahl’in üzerinde durduğu özgürlüklerdir. Demokrasi eğer özgürleşme isteğinin ardından gerçekleşiyorsa makbul ve sağlamdır. Ayrıca Touraine, demokrasinin içine düşebileceği çeşitli tehlikelere de dikkat çekmiştir. Bunlar: “en güçlülerin hizmetinde bir ideoloji olarak belirme tehlikesi” ve “canının istediğini yapan baskıcı bir iktidarın hizmetine kullanılabilmesi”dir (Touraine, 2000: s. 12). Diğer yandan bürokrasinin ve büyük örgütlenmelerin siyasal yaşamı etkisi altına alması “egemen varsayılan” halkı iktidardan uzaklaştırır ve oligarşik (takımerksel) yapıları ortaya çıkarır. Sonuçta

³ Dahl, ayrıca demokrasinin tüm kusurlarına rağmen onun çekici yanlarını şu şekilde özetlemiştir: 1) Demokrasi zalim ve kötü diktatörlerin yönetime geçmesini engellemeye yardımcı olur. 2) Demokrasi vatandaşlarına demokratik olmayan sistemlerin sağlamadığı ve sağlayamayacağı pek çok temel hakkı sağlamayı garanti eder. 3) Demokrasi vatandaşlarına mümkün olan alternatiflerinden daha fazla kişisel özgürlük sağlar. 4) Demokrasi insanların kendi temel çıkarlarını korumalarına yardımcı olur. 5) Sadece demokratik bir hükümet, insanların kendi kaderlerini tayin özgürlüklerini yaşayabilmeleri, yani kendi seçtikleri kanunlar uyarınca yaşayabilmeleri için azami fırsatı tanıyabilir. 6) Sadece demokratik bir hükümet, ahlaki sorumluluklarını yerine getirebilmesi için azami fırsatı tanıyabilir. 7) Demokrasi, insanı, gelişimi mümkün olan herhangi bir alternatifinden daha çok destekler. 8) Sadece demokratik bir yönetim göreceli olarak daha çok siyasal eşitlik sağlar. 9) Modern temsili demokrasiler birbirleriyle savaşmazlar. 9) Demokratik bir yönetime sahip olan ülkeler demokratik olmayanlardan daha zengindir (Dahl, 2017: s. 72).

demokrasi temel fonksiyonlarından biri olan topluma nüfuz etme vasfını yitirir ve gizlilik de demokrasinin aksine önemli bir noktada durmaya devam eder. Bürokrasi ve prosedür siyasal yaşamda bir ağırlık etkisi yaratsa da bu, aslında bir araçtan başka bir şey değildir ve bu araç da siyasal etkinliklere anlam katmalı, keyfiliği ve gizliliği önlemeli, çoğunluğun istemlerini yanıtlamalı, devlet yaşantısına en yüksek sayıda katılımı sağlamalıdır (Touraine, 2000: s. 20).

Huntington ise, *Üçüncü Dalga* adlı eserinde demokrasilerin gelişim sürecini dalgalar halinde açıklamıştır. Ona göre, “bir demokratikleşme dalgası, belli bir zaman diliminde demokratik olmayan rejimlerden demokratik rejimlere doğru gerçekleşen ve aynı dilimde aksi yöndeki geçişlerden çok daha fazla sayıdadır.” Ayrıca bu dalgalar ülkelerin tam anlamıyla bir liberal demokrasiye geçeceği anlamına da gelmemektedir. Tam demokratikleşemeyen ülkelerde “liberalleşme veya kısmi demokratikleşme” söz konusudur (Aktaran: Sözen vd 2016: s. 65). Buna göre, Huntington üç demokratikleşme dalgasına karşın iki ters dalga öngörmüştür. *Birinci (uzun) demokratikleşme dalgası* (1828-1926), Amerikan ve Fransız devrimleri ile başlar. Ancak demokrasinin kurumsallaşması başka bir değişle “ulusal demokratik kurumların fiilen ortaya çıkması” 19. yüzyıla ait bir olgudur. Bu dönem içerisinde demokrasi standartları belirlenirken iki belli başlı kıstas öne sürülmüştür: (1) “Yetişkin erkeklerin yüzde 50’sinin oy hakkına sahip olması, (2) seçilmiş bir parlamentoda çoğunluğun desteğini sürdürmek zorunda olan veya halk tarafından dönemsel seçimlerle seçilen sorumlu bir yürütme organı”. Bu kıstasları taşıyan Büyük Britanya, Fransa, İsviçre, İngiliz dominyonları ve Birinci Dünya Savaşı öncesi İtalya ve Arjantin gibi birçok devlet demokrasiye geçmişlerdir. *Birinci ters dalga* (1922-1942), Mussolini faşizminin, yozlaşmış ve zayıflamış İtalyan demokrasisini yıkmasıyla başlar. Bu dönem şüphesiz 1929 Büyük Buhranı’nın etkisinin kuvvetli bir şekilde hissedildiği bir dönem olmuştur. 1926’da Salazar Portekiz’de, 1933’te Hitler Almanya’da, 1939’da Franco İspanya’da iktidara gelmiştir. Bu ülkelerde olduğu gibi birçok demokratik rejim özellikle askeri darbelerle tarihe karışmıştır. *İkinci (kısa) demokratikleşme dalgası* (1943-1962), İkinci Dünya Savaşı’nın sonlarında başlar ve başka bir ters dalga ile sonlanır. “Müttefiklerin işgali, Batı Almanya, İtalya, Avusturya, Japonya ve Kore’de demokratik kurumların kurulmasını teşvik etmiş” ve 1950’lerin başlarındaysa Türkiye ve Yunanistan demokrasiye geçmiştir. *İkinci ters dalga* (1958-1975), 1960’ların başında son demokratikleşme hareketinin heyecanını sönmüştür.

En çok değişim Latin Amerika'da gözlenmiş, askeri darbelerden sonra Peru, Brezilya, Bolivya, Arjantin gibi ülkeler otoriteryanizme yönelmiştir. Asya'da da Pakistan, Filipinler, Endonezya, Hindistan ve Tayvan'da demokrasiden sapmalar meydana gelmiştir. Akdeniz bölgesindeyse Yunanistan ve Türkiye'de demokrasi, darbelerle çökmüştür. *Üçüncü demokratikleşme dalgası* (1974-) ise "25 Nisan 1974 Perşembe günü gece yarısını yirmi beş dakika gece, Portekiz'in Lizbon şehrinde, bir radyo istasyonunun "*Grandole Vila Morena*" şarkısını çalmasıyla beklenmedik ve düşünülmedik biçimde başladı." (Huntington, 1993: s. 1). Portekiz'de uzun ömürlü bir otoriter rejimin askeri darbeye yıkılması, küresel bir demokratikleşme dalgasına hareket vermiştir. Böylelikle Avrupa, Asya ve Latin Amerika'da yaklaşık otuz ülke demokrasiye geçmiştir. Bu dalgadan ilk olarak Güney Avrupa ülkeleri; İspanya ve Yunanistan, daha sonra Latin Amerika ülkeleri; Ekvador, Bolivya, Uruguay, Brezilya vd. etkilenmiştir. 1980'lerin sonlarına doğru demokratikleşme dalgası komünist dünyaya da sıçradı. Macaristan'ın 1988'de çok-partili rejime geçmesi, Polonya'da 1989'da başlayan Dayanışma Hareketi ve 1990'da Dayanışma Hareketi'nin lideri Lech Walesa'nın cumhurbaşkanı seçilmesi Orta ve Doğu Avrupa'da demokrasiyi yeniden tesis etti. 1990'larda ise Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının ardından demokratik rejimi tercih eden devlet sayısı artış göstermiştir. Böylelikle, Huntington'ın tahminine göre 1990 yılında 'toplam devletler içinde demokratik devletlerin oranı' yeniden 1922'deki oranına ulaşmış, yüzde 45 civarlarına gelmiştir (Huntington, 1993: s. 13-23). Huntington'ın bu yaklaşımı, Doorenspleet tarafından demokrasi tanımı ve demokratik rejimlerin oranları konularında eleştirilmiştir. "Huntington'ın dalga tanımında belli bir zaman diliminde demokratik olmayan rejimlerden demokratik rejimlere doğru gerçekleşen geçişler aksi yöndekinden fazla olmalıdır demektir." Bunu, demokratik rejimlerin oranlarına bakarak tespit etmenin mümkün olmadığını iddia eder (Sözen vd. 2016: s. 65). Doorenspleet, demokrasinin hem tek boyutlu hem de iki boyutlu tanımlarını kullanarak Huntington'dan yöntem konusunda farklılaşır. Ona göre "demokrasinin tarihsel dalgalanmalarını ölçerken her yıl için diktatörlüklerden demokrasilere geçişlerin sayısını demokrasilerden diktatörlüklere geçişlerden çıkarmak gerekir". Bu ayırmadan sonra, Doorenspleet, demokratikleşme dalgalarını şu şekilde sınıflandırmıştır; birinci dalga (1893-1924), birinci ters dalga (1924-1944), ara dönem (1957-1974), üçüncü dalga (1976-1989) ve dördüncü dalga (1989-2001) (Sözen vd, 2016: s. 66).

1.1.2. Demokratik Olmayan Rejimler

Türkçe karşılığı “yetkeli” (Akalin vd., 2015: s. 1121) olan *otoriter* kelimesi dilimize Fransızca’dan (*autoritaire*) geçmiştir. Otoriter rejim ise demokratik olmayan ya da belirli oranlarda demokrasiden sapma eğilimi gösteren bazı rejimleri ifade etmek için kullanılır. Çoğunlukla otoriter rejime geçişler askeri darbeler, devrimler ve muhalefetin sindirilmesi şeklinde gerçekleşmiştir (Gürsoy, 2016: s. 76). Ancak bu geçişleri yaşayan her rejimi elbette ki otoriteryanizm olarak adlandırmak yanlış olacaktır. Linz ve Stepan, demokratik olmayan rejimleri çoğulculuk, ideoloji, mobilizasyon ve liderlik ölçütlerine göre dört türe ayırmıştır: *totaliter*, *otoriter*, *sultancı* ve *post-totaliter rejimler* (Sözen vd., 2016: s. 47). Her ne kadar birbirleriyle benzer noktaları olsa da ayrıldıkları birçok nokta da mevcuttur. Ayrıca çoğu zaman bu tiplerin olduğu siyasal sistemleri nitelemek adına “diktatörlük” kavramı da kullanılmaktadır. Kelime kökeni olarak Roma’daki olağanüstü dönemlerde olağanüstü yetkilerle donatılmış liderlerin (*dictator rei gerundae causa*) hükmettiği sistem diktatörlük olarak adlandırılmış olsa da daha sonraları genellikle olumsuz bir anlamda her otoriter rejimi adlandırmak için kullanılmaya gelmiştir. (Marks, “proleterya diktatörlüğü” kavramsallaştırmasında bunun aksini yapmıştır.) Linz, diktatörlük için ayrı bir tanımlama yapma gereği duymuştur ve diktatörlük kavramını “ister demokratik ister geleneksel ister otoriter olsun, önceki rejimin iktidara geliş ve iktidarı kullanışıyla ilgili kurumlaşmış kurallarından bir kopmayı ifade eden ve kendisi henüz kurumlaşmamış olan ana dönem kriz hükümetleri için saklı” tutmaktadır. Buna istisnai bir savaş hükümeti -milli birlik hükümeti örnek verilebilir (Linz, 2012: s. 33-34).

1.1.2.1. Totaliter Rejimler

Yukarıda verilen dört siyasal rejim tipinden ilki totaliter sistemlerin altı özelliği Friedrich ve Brzezinski tarafından ortaya konmuştur: (1) Her şeyi kuşatan bir ideoloji, (2) Tek parti⁴, (3) Organize terör, (4) İletişim araçlarında tekel, (5) Silahlarda tekel, (6) Kontrollü ekonomi (Roskin vd, 2013: s. 129). Linz’e göreyse bir yönetim biçimini totaliter olarak adlandırmamızın “zorunlu boyutları” şunlardır: (1) *Bir ideoloji*, (2)

⁴ Totaliter parti, bir kitle partisidir ve totaliter partiler, en bürokratlaşmış demokratik partilerden bile daha bürokratiklerdir

kitlesel bir tek-parti ile diğer mobilize edici örgütler, (3) iktidarın, geniş bir seçici çevreye hesap verme durumunda olmayan ve iktidardan kurumlaşmış barışçıl yöntemlerle uzaklaştırılmayan bir kişide ve yardımcılarında veya küçük bir grupta toplanmış olması.” Yani siyasal, ekonomik ve toplumsal çoğulculuk yok edilip iktidar, hayatı “total” şekilde kuşatıp tek karar mekanizması olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca Linz, yukarıda sayılan unsurlardan her birinin demokratik olmayan sistemlerin diğer tiplerinde de ayrı ayrı bulunabileceğini ifade eder ve “bir sistemi totaliter kılan, ancak bunların hepsinin bir arada var oluşudur” der.⁵ (Linz, 2012: s. 37). Şüphesiz bu siyasal sistemin tarihte en net görüldüğü yerler Almanya’da Nasyonal Sosyalist ve Rusya’da Bolşevik partilerinin (özellikle Stalin dönemi) egemen olduğu iktidarlardır. Ayrıca Linz demokratik rejimlerin totaliter bir rejime dönüşme ihtimalini Tocqueville’in bir uyarısıyla izah etmektedir: eğer özgürlüklere eşit ya da daha çok önem verilmezse üstün bir değer olarak demokrasi riskli olabilir (Linz, 2000: s. 19-20).

⁵ Linz’in sınıflandırmasına göre bir rejimin totaliter sayılması için gereken nitelikler daha kapsamlı bir şekilde ifade edilecek olursa; 1) “Monist, fakat monolitik olmayan bir iktidar merkezi mevcuttur; eğer kurumlar veya gruplar arasında bir plüralizm varsa, bu meşruluğunu o merkezden alır ve büyük ölçüde onun hakemliği altında işler; bu plüralizm, eski toplumun dinamiklerinin bir ürünü değil, temelde siyasal yoldan yaratılmış bir şeydir. 2) Tekelci, özerk ve fikren az çok geliştirilmiş bir ideoloji mevcuttur. Yönetici grup veya liderle, onların emri altındaki parti, kendilerini bu ideoloji ile özdeşleştirirler, onu politikalarına temel yaparlar veya bu politikaları meşrulaştırmakta kullanırlar. İdeolojinin belli sınırlarının dışına çıkmak, müeyyidesiz kalmayacak bir heterodoksluktur. İdeoloji, belli bir programdan veya meşru siyasal eylem sınırlarının tanımından ibaret olmayıp, sözüm ona bir nihai anlam, bir tarihsel amaç duygusu ve bir sosyal gerçeklik yorumunu getirmektedir. 3) Vatandaşların, siyasal görevlere ve kolektif sosyal görevlere katılmaları ve bu amaçla aktif bir mobilizasyon içinde olmaları, özendirilir, talep edilir ve ödüllendirilir; tek-parti ve çok sayıdaki tekelci ikincil grup, bu katılmanın kanallarını oluşturur. Birçok otoriter rejimin ayırıcı özelliği olan pasif itaat ve ilgisizlik, “yöresellik” ve “uyruklu” rollerine sığınmak, yöneticilerin arzu edilmez gördükleri şeylerdir” (Linz, 2012: s. 41-42).

Totaliteryanizm: Klasik teorisyenler (Friedrich ve Brzezinski)	Totaliteryanizm: İkinci nesil teorisyen (Schapiro)	Otoriteryanizm: Klasik teorisyen (Linz)
<p>“Altı-nokta Sendromu”</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. İdeoloji 2. Genel olarak bir kişi tarafından yönetilen tek parti 3. Terör yöntemlerine başvuran kolluk 4. İletişimde tekel 5. Silahlarda tekel 6. Merkezi olarak yönetilen ekonomi <p>Diğer Özellikler:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Kalıcı devrim ve oybirliğine duyulan ihtiras 2. Endoktrinasyon sistemi 3. Lider mutlakiyetçi ve sözde dindar/karizmatiktir 	<p>“Sınırlar”</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Lider 2. Yasal düzenin boyun eğdirmesi 3. Kişisel ahlak üzerinde kontrol 4. Devamlı mobilizasyon 5. Kitlesele desteğe dayanan meşruiyet <p>“Sütunlar”</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. İdeoloji 2. Parti 3. Devletin yönetsel mekanizması 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kısıtlı siyasal çoğunluk 2. Özenle hazırlanmış ve rehberlik eden ideoloji yerine kendine özgü zihniyetler 3. Yoğun/geniş kapsamlı mobilizasyon yokluğu 4. Lider ya da küçük liderler grubu tahmin edilebilir sınırlar içinde yetki kullanır.

Tablo: 1 – Totaliteryanizm ve Otoriteryanizmin Karakteristik Özellikleri (Brooker, 2014: s. 19).

1.1.2.2. Otoriter Rejimler

İkinci olarak, otoriter rejimlerse her şeyi kontrole teşebbüs etmezler. Birçok ekonomik, sosyal, dini, kültürel ve ailevi meseleler bireylere bırakılır. Ayrıca totaliter ve otoriter rejimler arasında otoriter bir rejim sistemde reform yapabilmeye esnekliğine sahip olsa da totaliter bir rejim bu esnekliğe sahip olmaması bir fark olarak öne sürülebilir (Roskin vd., 2013: s. 133-134). Linz ise otoriter rejimleri, sınırlı olup sorumlu olmayan bir siyasal çoğunluğa yer veren, totaliteryanizmde olduğu gibi kuvvetli bir ideoloji yerine “kendine özgü zihniyetlere sahip olan”, çoğunlukla mobilizasyonu düşük olan ve bir liderin veya küçük bir grubun “biçimsel yönden iyi belirlenmemiş” ve “tahmin edilebilir sınırlar içinde” iktidarı kullandıkları rejimler

olarak açıklar (Linz, 2012: s. 161). Linz, ayrıca otoriter rejimleri tanımlarken, bunları “fazla özgül olmayan” otoriter hükümet sistemlerinden de ayrı tutmuştur.⁶

Otoriter rejimlerde, iktidar partileri çoğu zaman tek-parti olmaktan ziyade farklı unsurların bir araya geldiği birleşik parti şeklindedir. Dahası, otoriter rejimlerin, totaliter rejimlerden bir diğer farkıysa totaliter rejimlerde olduğu gibi bir ideoloji etrafında değil bir zihniyet etrafında toplanmalarıdır. (İdeoloji ve zihniyet arasındaki temel fark, kodlaştırılmış, işlenmiş ve örgütlenmiş düşünce sistemleri olup olmamasıyla ilgilidir.) Totaliter rejime kıyasla daha gevşek bir yapıya sahip olması hasebiyle “[otoriter] rejim, daha totaliter veya demokratik bir yöne doğru gitmedikçe, sonunda mobilizasyon ve katılmayı sürdürmek güçleşir.” (Linz, 2012: s. 165-170). Son olarak, otoriter rejimler de kendi içinde belli başlı alt-tiplere ayrılmıştır. Bunların anlaşılmasında ideolojik unsurlar büyük öneme sahiptir: (1) Birinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye ve Meksika’da olduğu gibi anayasal demokrasinin ön şartlarını yaratmak, laikleşme ve eğitimde reform sürecini hızlandırmak amacıyla otoriterleşen rejimler, (2) Faşist veya yarı-faşist milliyetçi otoriter rejimler, (3) “Organik devletçilik” diye nitelendirebileceğimiz otoriter rejimler, (4) İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra bağımsızlıklarını kazanan yeni devletlerde ortaya çıkan otoriter rejimler, (5) Batı bireyciliğini reddeden ve sosyalist olduklarını öne süren bazı İslam ülkelerinde ortaya çıkan otoriter rejimler, (6) Totalitarizm-sonrası komünist otoriter rejimler (Linz, 2012: s. 181-182).

1.1.2.3. Sultancı Rejimler

Üçüncü olarak, sultancı rejimler, ise bir kişinin hâkimiyetine dayanmasına karşın bu hâkimiyetin kaynağı yöneticiye bağlılık, gelenekler, ideoloji (hatta otoriter rejimlerdeki zihniyet), karizmatik nitelikler değil, korku ve işbirlikçilere dağıtılan ödüller, yalancı ideoloji ve lider kültürüdür (liderin aşırı yüceltilmesi). Bu rejim tipi Weber’in patrimonyalizmi ile kıyaslansa da sultancı rejimin “gelenekten ve geleneksel meşruluğun devamından doğan sınırların yokluğu”, onu patrimonyalizm

⁶“Tanım, demokratik siyasal sistemlerle açık kavramsal sınırlar getirmesine karşılık, totalitarizmle daha belirsiz bir sınır bir sınır çizmektedir; çünkü totalitarizm öncesi ve totalitarizm sonrası durumlar ve rejimler de bu tanıma girebilir. Başka bir sınırlama kaynaklarının farklı oluşu nedeniyle, geleneksel meşruluğa sahip rejimlerin veya otoriter biçimde hüküm süren oligarşilerin tanım dışı bırakılmış olmasıdır der.” (Linz, 2012: s. 161-162).

tipolojisinden ayırır. Ayrıca bu rejimlerde liderlerin önünde onları kısıtlayacak bir ideolojik engel bulunmadığından keyfi hareket etme olanakları yüksektir. Sultancı rejimlere, Markos yönetimindeki Filipinler, Çavuşeski yönetimindeki Romanya ve Şah dönemindeki İran örnek verilebilir. Bunlara ek olarak, on dokuzuncu yüzyılda Latin Amerika ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmasından sonra “şef yönetimi” (Caudallismo) ve çarpık ve klientalizm esaslı bir yerel yönetim biçimi “caciquismo”, sultancı rejimlerin farklı versiyonları olarak tecelli etmiştir (Linz, 2012: s. 152-153; Sözen vd., 2016: s. 50-51).

1.1.2.4. Post-totaliter Rejimler

Stalin’in ölümünde sonra komünist ülkelerde (özellikle Doğu Avrupa’da) meydana gelen totaliterlikten uzaklaşma, Stalinciliğin tasfiyesi (de-Stalinization) gibi siyasal değişiklikler, bu ülkeleri ne totaliterlikten tam olarak uzaklaştırabilmiş ne de tam anlamıyla bir otoriter rejime dönüştürebilmiştir. Sovyetler Birliği içerisindeki menfaat gruplarının ve elitlerin değişen bileşimi ile dış politika yapım süreci, muhalefet etmede farklı yollara gidilmesi, her ne kadar neo-Stalinist bazı belirtiler olsa da Stalinizm’den sapmalara yol açmıştır. Bu sapmalara ek olarak “Doğu Avrupa komünist rejimlerinin karşılaştırmalı incelemesi de milli kültürel, tarihsel, sosyal-yapısal ve ekonomik faktörlere paralel olarak, gitgide birbirinden farklılaşan bir gelişimi ortaya koymuştur.” Bu tip değişiklikler “birbirleriyle ilişkili üç sürecin sonucu olarak ortaya çıkar”: (1) *Tercihen totaliterlikten uzaklaşma* (yöneticilerin bilinçli şekilde totaliterliği yumuşatmaları), (2) *Çürümeyle totaliterlikten uzaklaşma* (rejimin erozyona uğraması) ve (3) *Toplumsal fetihle totaliterlikten uzaklaşma* (totaliter kontrolden kurtulmuş alanların oluşturulması). Totaliter rejim, yavaş yavaş gevşemeye başladıktan sonra devrim sonrası yaratılan heyecan, kitleleri eskisi gibi harekete geçiren gücünü yitirir, devlet ekonomik tekeli kaybeder, ideolojilerin içi boşalır, liderlik totaliter partilerde olduğu gibi devşirilir ancak bu liderlik karizmatik olmasından çok bürokratik-teknokratiktir (Linz, 2012: s. 278-279; Sözen vd., 2016: s. 50-51).

Post-komünist Doğu Avrupa ülkelerinde demokrasiye geçiş, Linz’in analizinde, sosyal, ekonomik ve kültürel faktörlerden ziyade gücün kullanımı ve yapısı

bağlamında siyasal faktörlere odaklanmıştır. Tabii ki bu faktörlerin de ihmal edilemeyeceği vurgulansa da belirleyici olan Stalinciliğin tasfiyesinden sonra başlayan kadroların ideolojik bağlılık kaybıydı (Linz, 2000: s. 30-31).

Demokratik rejimlerden demokratik olmayan rejimlere geçiş yukarıda belirtildiği üzere, askeri darbeler, devrimler ve muhalefetin sindirilmesi ile gerçekleşebiliyorken, demokratik olmayan rejimlerden demokrasiye geçiş ise şu şartlarda gerçekleşebilir: (1) Ekonomik büyüme sistemde de bir menfaati olan geniş bir orta sınıf yaratır; orta sınıf, sistemi devirmeyi değil reforme etmeyi isteyebilir. (2) Eğitim seviyesi yükselir; birçok insan daha üst seviye okullardan mezun olur. Bu insanları aşırı fikirler ve demagoglar etkileyemez. (3) İnsanlar menfaatlerini gittikçe daha iyi kavrarlar ve ifade ederler (Roskin vd, 2013: s. 135-136). Ancak 1990'lardan sonra karşılaştırmalı çalışmalarda akademisyenler demokrasilerin önüne "sahte", "yarı", "liberal olmayan" ya da "delegasyoncu" gibi bazı ön ekler eklemeye başladılar. Linz'e göre bu kavramlar demokratik olmayan rejimleri tanımlamak ya da bazı durumlarda düşük-kaliteli demokratik hükümetleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Kavram karışıklığını engellemek ve kavramsal bir temizlik için bu tip ön eklerin "otoriteryanizm" kelimesine eklenmesi (seçimsel otoriteryanizm, çok-parti otoriteryanizmi, vb.), -en düşük standartları kullanılsa bile- "demokrasi"ye eklenmesinden yeğ tutulmuştur (Linz, 2000: s. 34).

Son olarak, demokrasinin kalitesi devletin (bürokrasi, yargı, polis ve askerin), toplumsal güç ve aktörlerin kalitesi ile de ölçülür. Yeni bağımsız olan birçok ülkede bu etmenlerin eksikliğiyle iyimser olmamıza engel olan önemli sayıda "başarısız" demokrasiye geçiş aşaması söz konusudur. İdeoloji krizlerinin son bulması ve ekonomik devrimler otoriter tepkileri azaltmış olsa da yeniden güç kazanan milliyetçilik, etnokrasileri yaratarak yeniden otoriterleşmenin önünü açmıştır. Bu bağlamda demokrasiye geçiş aşamasında 1990'lı yıllarda -Kafkaslar ve Balkanlar'da olduğu gibi- etnik milliyetçilikler körüklenmiş ve rejimler demokratik bir kılıfla öne sürülerek "etnokratik" rejimlere dönüştürülmüştür. Aynı zamanda devlet otoritesinin tesis edilememesi farklı iktidar odaklarının doğmasına ve şiddet kullanma tekelinin ortadan kalkmasına sebep olmuştur⁷ (Linz, 2000: s. 34-37).

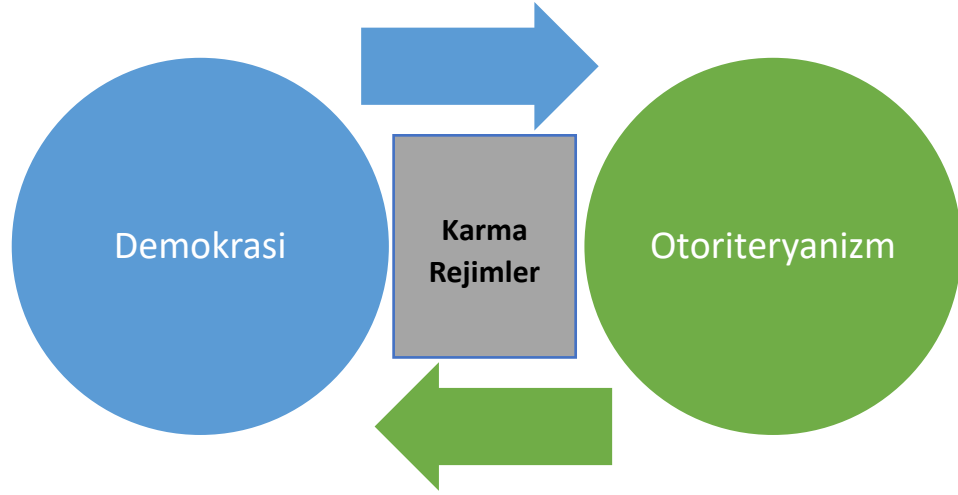
⁷ Linz, bu kaotik durumu "kaosun, ayak takımının, tüccarların, milislerin hâkimiyeti" anlamına gelen "*chaocracy*" olarak tanımlar.

1.2. KARMA REJİMLER

Üçüncü demokratikleşme dalgası (ya da Doorenspleet'in dördüncü dalgası) dünyada birçok ülkenin demokrasiye geçmesini sağlamış olsa da demokrasi, aynı zamanda özgürlükler ve hukuk devleti gibi birçok konuda sınıfta kalmıştır. Yirminci yüzyılın sonlarına gelindiğinde, demokratik olmayan çoğu rejim, bireysel ifade ve muhalefet örgütlenmesi üzerindeki var olan kısıtlamaların kaldırılmasını ifade eden geniş bir kavram olan "siyasal liberalleşme"yi sağladı. Yine de birçok durumda, liberalleşme demokratikleşmeyi getirmemiştir. Seçimler adeta otoriter rejimlerin güven sağladıkları ve nemalandıkları bir kaynak ya da enstrüman haline gelmeye başlamıştır. Siyasal bir değişim dalgasının önünü açan seçimler, toplumsal hoşnutsuzluğu dizginlemek ve muhalefeti sınırlamak için bir emniyet subabı olmuştur (Brownlee, 2007: s. 6-8). Böylelikle demokrasiye geçmeye çalışan demokratik olmayan rejimler veya hâlihazırda demokrasiye geçmiş ancak onu uygulamada sıkıntı çeken rejimler demokratik ve demokratik olmayan unsurları ve özellikleri bünyesinde barındıran gri alanları -bir başka deyişle karma rejimleri meydana getirmiştir.

İki kutuplu dünya düzeninin sona ermesi ile birlikte açığa çıkan bir liberalleşme ve demokratikleşme coşkusunun üzerinden geçen birkaç yıl, aslında meydana gelen bazı gerçekliklerin üzerindeki yıldızların dökülmesine yol açmıştır. Bu gerçekliklerden en önemlileri, şüphesiz, bu değişim (demokratikleşme ve liberalleşme) dalgasında varlığını korumayı sağlayan otoriteler ve bu süre zarfında otoriterleşme eğilimi gösteren demokrasilerdir. Eğer bütün ülkeler ezici bir çoğunlukla liberal, demokratik ve barışçıl özelliklere sahip olsaydı, bu demokratikleşme süreci bir kerede değil bölük pörçük, inişli çıkışlı ve çok uzun sürecek bir dönemde gerçekleşirdi. Bu sebeple, Andreas Schedler, seçimsel otoriteryanizmi tanımladığı ve çözümlediği "*Seçimsel Otoriteryanizm*" adlı kitabına, yeni bir durumun önemine dikkat çekmek amacıyla, Komünist Manifesto'nun başlangıcından ödünç aldığı şu sözlerle başlar:

"Gelişmekte olan dünyada bir hayalet dolaşüyor -seçimsel otoriteryanizm hayaleti. İyi tarafı, özellikle korkutucu metafizik yaratıklara inanamayanlar için, hayaletleri korkutup kaçırmak kolay bir iştir. Kötü tarafıysa, seçimsel otoriteryanizm bir gerçeklik iken, hayalet sadece bir metafordur."

Figür: 1 – Demokrasi ve Otoriteryanizm Döngüsü

Gri alanda yer alan karma rejimlerle ilgili Sözen'in yaptığı birkaç saptama şu şekildedir: (1) Çok-partili adil seçimlere sahip olan ve olmayan rejimlerin ikili tanımlarını aşmak ve özgürlükleri de içinde barındıran iki boyutlu demokrasi tanımı yapmak gerekir, (2) Karma rejimlerin hepsinde seçimler vardır ancak demokratik kuralların bir ya da birden fazlasında sorunlar yaşarlar, (3) Karma rejimler her iki taraftan (demokrasi ya da otoriteryanizm) birine evrilmek zorunda değildir, kendilerini üretecek mekanizmalara sahip olabilirler, (4) Karma rejimlerin alt-tiplerinin aralarındaki farklar somut değildir. Bir rejimin hangi alt-tipe ait olduğunu belirleyebilmek için bağlamı dikkate almak gerekir (Sözen vd., 2016: s. 67). Bu tip rejimleri açıklamak için birçok sınıflandırmaya gidilse de Schedler, bunları temel olarak üç kategoride toparlamıştır; *kusurlu demokrasiler* (defective democracies), *melez rejimler* (hybrid regimes) ve *yeni otoriteryanizm* (new authoritarianism).

1.2.1. Kusurlu Demokrasiler

Bunlardan ilki olan kusurlu demokrasilerde, seçimsel demokrasinin asgarî şartlarının uygulanması konusunda bazı sorunları ön plana çıkar. Demokrasi tanımına getirilen ön ekler yapısal bozukluklara ve zayıflıklara dikkat çekmek içindir. Örnek olarak, “delegasyoncu” demokrasiler, denetim ve denge bakımından eksiktir.⁸ Bunu sınıflandırmaya giren “liberal olmayan” (illiberal) demokrasiler, hukukun üstünlüğünü

⁸ O'Donnell, delegasyoncu demokrasilere Arjantin, Peru, Filipinler ve bazı Doğu Avrupa ülkelerini örnek göstermiştir. (Sözen vd. 2016: s. 68)

sürdürme konusunda başarısızdır. “Kayırmacı” (clientelist) demokrasiler ise programa dayalı parti politikalarında başarısızdırlar. Bu tip demokrasilerde genel olarak “hukuk devleti, siyasal mesuliyet ya da hesap verilebilirlik, parti sistemi, bürokratik sağlamlık ve dürüstlük” gibi konularda sorunlar mevcuttur (Schedler, 2006: s. 4; Sözen vd., 2016: s. 71).

1.2.2. Melez Rejimler

“*Melez rejimler*”, “yarı demokrasi”, “yarı otoriteryanizm”, “yarı diktatörlük” ve “gri bölge” gibi kavramlar, demokrasi ve otoriteryanizm arasındaki dağınık bir zeminde konumlandırılmış karma rejimleri ifade eder.” (Schedler, 2006: s. 4). Ayrıca melez rejimlerde, “çok partili seçimler vardır ve seçim sonuçları belirsizdir - minimalist demokrasinin kurallarını yerine getirirler. Ancak “bu rejim tipinde özgürlükler boyutunda normlar ihlal edilebilir, bazı geniş toplumsal kesimler hukuken olmasa da gerçekte siyasete katılabilme kapasitesinden uzak olabilirler, ordu sivillerin iç işlerine karışmasını engelleyebilir, güvenlik siyasetini belirleyebilir, yargı zayıf olabilir, ulusal düzeyde çoğulculuk olsa da klientalizm ve zorlama yerel düzeyde yaşanabilir.” Bu tip rejimlere 1990’ların Nikaragua, El Salvador ve Türkiye’si örnek olarak verilebilir (Sözen vd, 2016: s. 68).

1.2.3. Yeni Otoriteryanizm

Schedler’in kavramsallaştırmasındaki son basamak ise bu tezin inceleme alanına giren konuların değerlendirilmesinde asıl odak noktamız olan *yeni otoriteriteryanizm*, otoriter yönetimin yeni formları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazı siyaset bilimciler tarafından “sözde demokrasi”, “gizli diktatörlük” ve “rekabetçi otoriteryanizm” isimleriyle de anılmıştır.

“Bilim adamları bu rejimlerin bir şekilde hala liberal-demokratik gelenekle irtibat halinde kaldıkları varsayımından vazgeçtiler. Tam tersine, onları etkili demokratik katılımın özünden uzaklaşan birer tuzak olarak gösteren demokratik olmayan bir yönetim örneği olarak tanımladılar. Siyaset bilimciler bu tip yeni otoriteryanizmi,

demokrasiyi “bir aldatmaca” olarak uygulayan rejimler olarak çözümlenip Mill’in deyişiyse “temsili hükümete sahip olmayan temsili kurumlar” olarak açıkladılar.” (Schedler, 2006: s. 4)

Açık bir şekilde, seçimsel otoriteryanizm kavramı aslında bu son sayılan perspektif içinde tanımlanmıştır. Demokrasinin 1990’lardaki küresel yükselişini kapalı otoriter rejimlerde “içsel gerilimleri” ve uluslararası baskıları artırarak nispi bir demokratikleşmenin yolunu açmıştır. Buna istinaden sınırlı bir plüralizm bu tür ülkelerde mevcut olsa da seçimsel demokrasinin tüm prensiplerinin tam etkinlikle kullanıldığını söyleyemeyiz. Bu tür arada kalan rejimler birçoğu tarafından seçimsel otoriteryanizm olarak anılmaktadır (Özbudun, 2011: s. 46-47). Böylelikle denebilir ki “bir rejimin işleyişinde seçimlerin önceden bilinemezliğini etkileyecek kadar manipülasyon varsa bu rejim **seçimsel otoriteryanizm** olarak adlandırılır.” Seçimsel otoriteryanizm ile sık sık karıştırılan seçimsel demokrasiler, liberal demokrasinin bazı özelliklerinden yoksun olmalarına rağmen seçimsel otoriteryanizmin aksine özgür ve adil seçimler düzenlerler. Diğer yandan, çoğulculuğun kısıtlı biçimlerine izin veren otoriter rejimlerin aksine, seçimsel otoriteryanizm bir adım daha ileri gidip parti sistemlerine de izin verir. Lakin “bu rejimlerde iktidar, bir yandan seçimlerin sağladığı meşruiyeti kullanmak isterken, diğer yandan o seçimlerle gelen belirsizliği yok etmek ister.” (Schedler, 2006: s. 4-5; Sözen vd, 2016: s. 67).

Seçimsel otoriter rejimlerde görebileceğimiz diğer demokratik olmayan faktörlerse seçim listelerinin değiştirilmesi, seçmenlerin satın alınması, sindirilmesi ya da seçim günü oyların tahrif edilmesi gibi diğer birçok otoriter kontrol yöntemleridir. Seçimsel otoriter rejimlerde bir diğer mesele istikrara ve yürütmenin değişmemesi gerekliliğine yapılan vurgu ile alakalıdır. Bir rejim seçimle yürütme ve yasama organlarını ele geçirir ve iktidar partisi hiçbir zaman seçimleri kaybetmezse, bu tip bir rejim demokratik olarak sınıflandırılmaz. Böylelikle seçimler adeta bir meşruiyet ve güç tazeleme ya da mevcut desteği konsolide etme amacı taşır. Ancak yine de seçimler; baskı, ayrımcılık, dışlama ya da hileyle gölgelense bile oyun sahasının, kuralların, aktörlerin, kaynakların, stratejilerin asli unsurudur (Schedler, 2006: s. 8-12). Bununla birlikte, “seçimler, demokratik olarak nitelendirilemeyecek kadar şiddetli, yaygın ve sistematik bir devlet manipülasyonuna tabidir” (Bogaards, 2009: s. 407).

Seçimsel otoriteryanizmin “demokrasi-otoriteryanizm” dengesinde daha çok otoriteryanizme yakın durması rejim üzerindeki ciddi kısıtlamalar uygulamasından kaynaklanır. Brooker “demokratik olmayan seçim zafiyeti ölçütü” olarak bu kısıtlamaları üç maddede ifade eder: (1) kamu görevlilerinin yetkileri üzerindeki sınırlar, (2) siyasal partiler arasındaki rekabet üzerinde yapılan kısıtlamalar ve (3) özgürlük eksikliği ya da seçimlerin idaresinde adaletsizlik (Brooker, 2014: s.35). Kısacası bir rejimi seçimsel otoriteryanizm⁹ olarak adlandırmak için Sözen tarafından özetle üç maddede toplanan tespitlerden en az birine uyması yeterlidir: (1) Rekabetçi seçimler vardır ama seçilenlerin üzerinde kapsamlı ve önemli siyasal alanların çoğunu kapsayacak derecede anayasal olarak yetkisi olmayanlardan gelen bir baskı vardır, (2) çok ciddi seçim gücü olan bir parti ve takipçileri seçim sürecinden dışlanmıştır, (3) iktidar tarafından muhalefet boğulmuştur, yani siyasal demokrasinin muhalefet etme özgürlükleriyle ilgili maddeleri çok ciddi şekilde kısıtlanmıştır ve devlet kurumları iktidar partisinden özerkliğini yitirmiştir (Aktaran: Sözen vd., 2016: s. 68).

Karma rejimler sınıfında son olarak ele alacağımız alt-tiplerden biri olan - burada rekabetçi otoriteryanizm ayrı bir sınıflandırmaya tabi tutulmayıp Schedler’in sınıflandırmasındaki seçimsel otoriteryanizm ile benzer özellikler taşıdığından yeni otoriteryanizm altında incelenmiştir-, Levitsky ve Way’in rekabetçi otoriteryanizm olarak isimlendirdikleri otoriter rejim türüdür. Linz’in demokrasiye getirilen “ön ekler”in aslında otoriteryanizme getirilmesi konusunda yaptığı teklife bu sınıflandırmada uyulacağı özellikle belirtilmiştir (Levitsky ve Way, 2010: s. 15). Seçimsel otoriteryanizme birçok açıdan benzese de seçimsel otoriteryanizm “çok partili seçimlere sahip tüm otoriter rejimlere (hem rekabetçi hem de hegemonik olanlara) gönderme yapmak için kapsamlı bir şekilde tanımlandığına” dikkat çekmişlerdir. “Bu yüzden, seçimsel otoriteryanizm kavramı Mısır, Kazakistan ve Özbekistan gibi hem rekabetçi otoriteryan rejimleri hem de rekabetçi olmayan otoriteryan rejimleri kapsamaktadır.” Bu bağlamda, rekabetçi otoriteryanizm daha kısıtlı bir sınıflandırma aracı olmuştur. Levitsky ve Way’in rekabetçi otoriteryanizm kavramını ele alırken onu “demokratik kurumların kâğıt üzerinde var olduğu ancak

⁹ Schedler ayrıca, seçimsel otoriteryanizmin iki alt türünü de tanımlamıştır. Bunlar, yöneticilerin ve seçimlerin güvenilir olduğu rekabetçi otoriteryanizm ile yöneticilerin yenilmez ve seçimlerin “tiyatro düzeninden biraz daha fazlası” olduğu hegemonik otoriteryanizmdir (Aktaran: Brooker, 2014: s. 36).

uygulamada [sadece] görüntüde var olan hegemonik otoriter rejimlerden dikkatle” ayırmıştır. Seçimlerde politik baskı, aday kısıtlamaları ve seçim hileleri pek çok kez görülür. Diğer yandan, rekabetçi otoriter rejimde “muhalif gruplar yürütme gücü için anlamlı bir şekilde rekabet ederler” veya en azından demokratik prosedürler, muhalif grupların kendilerini iktidar için rekabet edebilecekleri alanlar olarak ciddiye almaları için yeterince önemlidir. Tam otoriterlikten “rekabetin gerçek fakat adaletsiz” olması yönüyle ayrılan rekabetçi otoriteryanizm, demokrasiden de şu üç maddeden en az birini ihlal etmesiyle ayrılır: (1) serbest seçimler, (2) sivil özgürlüklerin geniş ölçüde korunması ve (3) makul düzeyde eşit bir oyun alanı (Levitsky ve Way, 2010: s. 7 ve 16; Brooker, 2014: s.36).

Levitsky ve Way, ayrıca, rejim değişikliklerinde ve demokratiklik derecesini belirlemede “yayıma, özendirme etkisi, koşulsallık, uluslararası sivil toplum ve yeni bilgi teknolojileri” gibi uluslararası etkileri konuya dâhil eden yeni bir çerçeve geliştirmiş ve Soğuk Savaş-sonrası uluslararası çevreyi iki boyutta toplamıştır: “Batı nüfuzu” (Western leverage¹⁰) ve “Batı ile eklemlenme” (Linkage to the West). Batı nüfuzu, dışsal demokratikleşme baskısına hükümetlerin gösterdiği dayanıklılık olarak tanımlanırken, Batı ile eklemlenme ise Soğuk Savaş-sonrası dönem boyunca uluslararası demokratikleşme baskısının geçerliliğindeki çeşitliliği anlamada merkez konumundadır. Batı ile eklemlenme, ekonomik, siyasal, diplomatik, sosyal ve örgütsel bağların yoğunluğu ve sınır-ötesi para, hammadde ve hizmet, insan ve bilgi akışları ile tanımlanır. Ülkelerin pazarlık gücüne sahip olmadıkları ve Batı'nın cezai eylemlerinden büyük ölçüde etkilendiği durumlarda “nüfuz” (leverage) yüksektir. Ülkelerin önemli bir pazarlık gücüne sahip oldukları ve/veya ciddi zarar vermeden Batı'nın cezalandırıcı eylemlerinin gerçekleşebileceği durumlarda nüfuz oranı düşüktür. Ayrıca Batı ile bağların minimal olduğu yerlerde, bu dış etkiler daha zayıftır (Levitsky ve Way, 2010: s. 40-44).

¹⁰ “Kaldıraç, tesir, etki” anlamlarına gelebilen bu kelime “nüfuz” olarak çevrilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. POLONYA'DA ÜÇÜNCÜ CUMHURİYET'İN DOĞUŞU VE DÖNÜŞÜMÜ

PiS'i meydana getiren siyasal ve toplumsal değişimlerin tarihsel kökenlerine bu bölümde inilmiştir. Siyasetteki merkez ve anaakım figürlerin oluşum süreçleri, komünist dönemden kalan bazı gelenekler ve yeni kurulan cumhuriyetin siyasal yapısı ele alınmıştır.

2.1. 1989-SONRASI KOMÜNİZMİN ÇÖKÜŞÜNE GİDEN YOL

2.1.1. Polonya Halk Cumhuriyeti'nin Kurulması ve Bierut Dönemi

“Doğu Avrupa, siyasal bakımdan Sovyet sisteminin Aşıl topuğu, Polonya ise topuğun en zayıf noktasıydı” (Hobsbawm, 1996: s. 543). Komünist bloktaki ilk yarı-özgür seçimlerin ardından bugünkü Polonya'nın temelleri atılarak hızlı bir demokratikleşme ve serbest piyasa ekonomisine geçiş gerçekleşmiştir. Bu hızlı değişim ve dönüşümlerin en önemli etkenlerinden birisi aslında Polonya'nın toplumsal dinamiklerinde ve hafızasında yatmaktadır. Uzun yıllar boyunca komşusu olduğu üç büyük imparatorluk (Alman, Habsburg ve Rus İmparatorlukları) tarafından işgal edilen Polonya, iki savaş arası dönemde bağımsızlığını kazansa da İkinci Dünya Savaşı başlangıcında tekrardan komşusu Nazi Almanyası ve Sovyetler Birliği tarafından anlaşmalı bir şekilde parçalanmıştır (Molotov-Ribbentrop Paktı). İşgal, Nazilerin savaşı kaybetmesi ile son bulmamış, sadece renk değiştirmiştir. Stalin, kendi periferisinde gördüğü Merkez Doğu Avrupa ülkelerinde, kendisine bağlı siyasal partiler tesis ederek bunların iktidarı ele geçirmelerini sağlamıştır. Bu süre zarfında, en ufak muhalif bir sesin varlığına tahammül gösterilmemiş, muhalifler ülkeden sürülmüş ya da siyaseten etkisiz hale getirilmişlerdir. Polonya'nın uzun yıllar tecrübe ettiği işgallerin sonucunda, 1794 Büyük Polonya Başkaldırısı, 1830 Kasım Ayaklanması, 1863 Ocak Ayaklanması, 1905 Polonya Krallığı Devrimi, 1944 Varşova

Ayaklanması, 1956 Poznań Ayaklanması gibi birçok ayaklanma ve direniş meydana gelmiştir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, komünist Polonya’da toplumsal muhalefetin en büyük örgütlenmesi olan “Dayanışma (Solidarność) hareketi Varşova Ayaklanması’nın doğal bir çocuğu” olarak görülebilir (Smolar, 2009: s. 129). Dayanışma’nın, kurulmasında büyük pay sahibi olduğu Üçüncü Cumhuriyet olarak da adlandırılan, Polonya Cumhuriyeti (Rzeczpospolita Polska, RP), İkinci Dünya Savaşı sonrası 1947 yılında Sovyetler Birliği’nin desteğiyle kurulan Polonya Halk Cumhuriyeti (Polska Rzeczpospolita Ludowa, PRL)’nin devamı niteliindedir¹¹. Buna istinaden, RP’nin kuruluşuna giden yol, PRL’nin içinden geçmektedir.

Kısaca, Polonya Halk Cumhuriyeti (PRL)’nin geçirdiği üç aşama şu şekilde aktarılabilir: (1) 1944’ten 1948’e kadar, komünist “halk demokrasisi”nin kademeli inşası, (2) 1948’den 1956’ya kadar Stalinizm’in dayatılması ve (3) 1956’dan itibaren “ulusal komünizm” ile yönetilmesi (Davies, 2005: s. 413).¹² Bu aşamalardan ilkinin, savaş süresince yeraltında kalıp mücadele eden örgütler, sürgündeki Polonya hükümeti ve farklı fraksiyonlardan sosyalist örgütler arasında geçen iktidar mücadelesini, İkinci Dünya Savaşı’ndan hemen sonra Polonya İşçi Partisi (Polska Partia Robotnicza, PRP)’nin, Sovyetler Birliği’nin verdiği açık destekle kazanması teşkil eder. PRP, iktidarı kontrolü altına aldıktan sonra 1948’den itibaren diğer partizan grupların, Polonya Halk Partisi (Polskie Stronnictwo Ludowe, PSL)’nin ve Polonya Sosyalist Partisi (Polska Partia Socjalistyczna, PPS)’nin faaliyetlerini Sovyet desteği ile etkisiz hale getirdi. PSL, lideri ve sürgündeki Polonya hükümetinin başbakanı Stanisław Mikołajczyk yurtdışına gitmeye ve partisi de komünistlerin kontrolündeki Birleşik Halk Partisi (Zjednoczone Stronnictwo Ludowe, ZSL)’ne boyun eğmeye zorlandı. 1948’de PPS, PPR ile birleşmeye mecbur bırakılarak, Polonya’yı komünist rejim yıkılana kadar yönetecek olan Polonya Birleşik İşçi Partisi (Polska Zjednoczona Partia Robotnicza, PZPR)’ni oluşturdu ve Parti’nin ilk genel sekreteri Bolesław Bierut oldu (Bernhard, 1993: s. 32). Polonya’ya parti-devlet sistemi, Sovyet ekonomik, siyasi

¹¹ Her ne kadar Polonya Cumhuriyetleri numaralandırılırken bunun dışında kalsa da PRL’nin yarattığı siyasal ve toplumsal şartlar RP’nin kuruluşunu hazırlayan etmenleri içerisinde barındırır.

¹² PRL’nin geçirdiği bu aşamaları, Sovyetler Birliği’nin geçirdiği aşamalarla kıyaslamak mümkündür: 1) Lenin’in yönetiminde, toplumun kökünden değişmesini ve yeniden yaratılmasını amaçlayan totaliter bir parti, 2) Stalin yönetiminde toplumun tamamen kendilerine tabi olmasını planlayan totaliter bir devlet, 3) Brejnev yönetiminde yozlaşmış totaliter bir parti tarafından idare edilen tümüyle durgun bir devlet (Bezevinski, 1994: s. 48). Totaliter bir sistemde revizyona gitmek onu yıkmak anlamına geleceği, bu tip açılım faaliyetlerinden sonra net olarak görülmüştür.

ve sosyal kurumlarının düzenlenmiş bir versiyonuydu. Bu sistemin Leh versiyonu benzer sonuçlar üretmedi (Bernhard, 1993: s. 24). Stalinist kurumlar 1944-1949 yılları arasında Polonya'ya dayatıldı. Bierut döneminde, Moskova ile çok yakın ilişkiler mevcut olup pek fazla özerklik söz konusu olamamıştır. Leh Stalinizmi olarak adlandırılan bu dönemde, Leh köylü ve işçiler de rejimi desteklediler. Bir kısmı, rejimin tepeden inme toplumsal dönüştürme siyasalarından fayda sağladılar. Köylüler topraklarını terk edip şehirlere yerleşmeye teşvik edildi. Böylelikle sosyal seviyeleri düşük kişilerin sisteme adapte edilerek ya da bir nevi bu kişilerin ödüllendirilmesiyle rejime destek ve bir ölçüde sadakat sağlanmıştır. (Bernhard, 1993: s. 34; Brzezinski, 1994: s. 133). 1952 yılındaysa, 1997'ye kadar çeşitli değişikliklerle geçerli olacak Polonya Halk Cumhuriyeti Anayasası Sejm'de kabul edildi. Ayrıca, Polonya Halk Cumhuriyeti teşkil edilmeden önce Geçici Hükümet zamanında Bierut'un adıyla anılan "Bierut Kararnameleri" ile ülkede kalan etnik Almanların mübadelesi gerçekleştirilmiştir. Sadece bununla kalınmamış, savaş sonrası yeniden iskân programları milyonlarca insanı etkilemiş, üç yıl boyunca (1944-46) yollar ve demiryolları, mülteciler, sınırdışı edilenler, vatanına iade edilenler, transit geçiş yapanlar, sürgün edilenler ve iç göçmenlerden müteşekkil kabilelerle dolup taşmıştı (Davies, 2005: s. 419). Savaş sonrası Polonyası böylelikle dinen ve etnik olarak oldukça homojen bir ülke haline gelmiştir.

2.1.2. Destalinizasyon Süreci: Ochab ve Gomulka Dönemleri

Stalin'den sonra "Kremlin yönetiminde politik bölünmeler oluşur oluşmaz ve Sovyet liderleri Stalinist mirasla uğraşmaya başlar başlamaz Doğu Avrupa'da birbiri ardına krizler yaşanmaya başladı. 1953'teki Doğu Almanya ayaklanmasını Polonya'daki pasif politik istikrarsızlık dönemi ve 1956'da Macaristan'daki büyük çaplı şiddet hareketleri izledi. Eğer Sovyetlerin askeri müdahalesi gerçekleşmeseydi, komünizmin Doğu Avrupa'dan silinmesi kesindi." (Brzezinski, 1994: s. 138). Ancak, böyle olmadı ve komünizm yarım yüzyıla yakın bir süre daha Doğu Avrupa'da varlığını sürdürdü. Destalinizasyon sürecinde Doğu Avrupa'da, bilhassa Polonya'da yaşananlar Moskova'daki yeni siyasetle yakından ilgiliydi.

Bierut'un Sovyetler Birliđi Komünist Partisi'nin 20. Kongresi'nden sonra Moskova'daki Őüpheli ölümü ve Stalin'in 1953'te ölmesinden sonra toplanan Kongre'de alınan Stalin dönemi siyasetinin yanlışlarını açıktan eleŐtirme ve Stalin kültürünü yıkma ya da "destalinizasyon" kararı (KruŐçev'in meŐhur "gizli konuşması"), Polonya'da da Stalin'in siyasetine ters giden ya da onun gazabına uğrayanların tekrardan siyaset sahnesine geri dönmesini sağladı. Bierut'un ölümünden sonra yerine Edward Ochab genel sekreter olarak değil, birinci sekreter olarak geçti. 1956 yılında Poznan'da gerçekleşen, iktisadi durumu ve ülkedeki Rus askerlerini protesto eden işçi ayaklanmalarını Őiddetle bastırdı ve Parti'nin 8. Genel Kurulu'nda iktidardan el çektilerilerek yerine Władysław Gomułka geçti (Davies, 2005: s. 438).

Gomułka, Polonya'nın sosyalizme giden yolda kendi ulusal tarzını belirlemesinden yanaydı ve Gomułka rejimi kendisinden önce gelenlere nazaran daha insancıl, daha bağımsız, daha esnek ve halktan yana bir tutum içindeydi. Bu sebeple önemli bir elit ve geniş bir halk desteğine sahip olup Polonya Halk Cumhuriyeti'ni en uzun süre yöneten lider oldu. Gomułka'nın 1956'da tekrardan partinin başına geçmesiyle destalinizasyon sürecinin paralellik taşınması, PZPR'nin yapısında ve Polonya'da da bazı değişikliklerin baş göstermesine neden oldu. Tarımda kolektivizasyonun kaldırılması (kolektif çiftliklerin dağıtılması) köylüleri rahatlatmış ayrıca işçilerin konseyler kurmalarına izin verilmesi toplum üzerindeki ideolojik baskıyı bir nebze hafifletmiştir. Parti yapısında da değişiklikler yapılarak Parti birinci sekreteri, klasik Stalinci yapıda olduğu gibi bir diktatör olmaktan çıkarılmıştır. Bu reformlar, parti devletin kurumsal yapısını kökten deđiŐtirmede, aksine onu sağlamlaştırarak onun hareket alanını genişletti. Ancak Gomułka başa geçtikten sonra Polonya Ekim'i olarak da anılan 1956 işçi ayaklanmalarının ruhunu yansıtamadı. Aksine PZPR'nin 10. Merkez Komite Toplantısı'nda revizyonistlerin, dogmatistlerden daha büyük bir tehlike oluşturduğuna vurgu yaptı. Gomułka'nın revizyonistlere açtığı savaŐ 1959'daki PZPR'nin Üçüncü Kongresi'nde de devam etti. Ayrıca Gomułka'nın iktidar yıllarının sonlarına doğru milli gelirin, maaşların ve emek verimliliğin büyüme oranlarında gerileme yaşandı. Diđer yandan başta başkent Varşova olmak üzere birçok Polonya Őehrinde 1968 yılında meydana gelen öğrenci ve aydınların başlattığı anti-semitizm karŐıtı eylemler Őiddetle bastırıldı, ancak 1960'lar gelecekte etkili olacak Polonya muhalefetini yavaş yavaş oluŐturmaya başlamıştı. Bu isimler arasında Őüphesiz Adam Michnik ve Jacek Kuroń ön plandaydı. 1970'e

gelindiğinde, Noel tatili öncesi, Rejim fiyatları keskin bir şekilde artırarak büyük bir hata yaptı. Baltık kıyısındaki kentlerde büyük iş bırakmalar ve direnişler gerçekleşti. Olaylarda 42 kişi öldü, yüzlerce kişi yaralandı ve tutuklandı. Bunun üzerine, Stalin sonrası dönemde Polonya halkı için bir alternatif ve kurtarıcı olarak görülen Gomułka, Politbüro'nun karşı-devrim gerçekleşme tehlikesi üzerine ve Brejnev'in onayıyla görevden alındı (Bernhard, 1993: s. 36-41; Judt, 2005: s. 420-435).

2.1.3. Gierek Dönemi: KOR ve Kilise

Politbüro Gomułka'nın yerine Gierek'i getirdikten sonra, Gierek daha önce denenmemiş şeyler yaptı. İşçilerle devlet arasındaki anlaşmazlıkları yok etmek için Gdańsk ve Szczecin'e seyahat etti ve 1971'de seçilmiş fabrika temsilcileriyle bir araya geldi. Sovyet baskısı yüzünden Polonya elitinin sırtını Moskova'ya yaslaması kendilerinde bir güvenlik duygusu yaratarak halkla yakınlaşmıştır. Böylece yönetici sınıf gitgide yumuşamıştır (Brzezinski, 1994: s. 140). 1970'lerin ilk yıllarında toplum kesimleriyle yapılan bu tip görüşmelerin (toplumla istişare yaklaşımının, "şok emici" bir etkisinin olacağı hesap edildi) rutin hale geleceği sözünü veren Gierek'in ekonomi stratejisi daha teknokrat bir yaklaşıma dayanıyordu. Buna göre krediyle finanse edilen Batılı sermaye stoku esasına dayanan ithalat odaklı bir büyüme stratejisine karar verildi. Ancak 1970'lerin sonuna gelindiğinde Polonya ekonomisi keskin bir durgunluğa girdi ve Gierek'in iktidarı sarsılmaya başladı. 1976 Haziranı'nda Gierek'in yiyecek fiyatlarını artırması büyük tepkiyle karşılanırsa (Radom ve Ursus'taki direniş ön plandadır) da grevler sert bir şekilde bastırıldı. Toplumsal muhalefetin örgütlenmesinde ve Dayanışma hareketine giden yolda çok önemli işlevleri olacak olan İşçi Savunma Komitesi (Komitet Obrony Robotników, KOR) 1976'da kuruldu ve Gierek rejimi hızlı bir şekilde genişleyen ve çeşitlenen muhalefet hareketleriyle yüzleşmek zorunda kaldı. KOR, komünizme ve tek parti sistemine karşı duran aydın ve işçiler ile Kilise'yi aynı safta buluşturarak yirmiden fazla muhalif örgütün oluşmasına ön ayak oldu. Gierek döneminde hükümet için ortaya çıkan bu zorluklar ve bir süre sonra Gierek'in Gomułka'nın stratejileriyle aynısını izlemesi, fiyat artışları, grevler ve protestolar onun iktidarının da sonunu getirecekti (Davies, 2005: s. 471-472). Ayrıca yine 1976'da komünist rejime karşı çeşitli protestolar gerçekleştiren, hak ve özgürlükleri ön plana çıkaran İnsan ve Sivil Hakları Savunma Hareketi (Ruch

Obrony Praw Człowieka i Obywatela, ROPCiO) adlı aydın ve öğrencilerden oluşan başka bir sivil toplum örgütü kuruldu. Yaptıkları yasadışı yayınlarla yeraltı direnişine katkıda bulunmuş ve ileride Dayanışma'ya dâhil olmuşlardır (Smolar, 2009: s. 132). 1980'deyse Gierk Politbüro tarafından görevden alınarak yerine Stanisław Kania getirildi. Ancak onun döneminde de Polonya'nın genelinde protestolar ve grevler artarak devam etti.

Polonya'da Soğuk Savaş'ın son yirmi yılı protesto ve grevlerle geçmiştir. 1970'ler ve 1980'lere damgasını vuran ve siyasal dönüşümün dinamosu şüphesiz ki toplum katmanlarında gerçekleşen dönüşümlerdir. Bu da yeni bir örgütlenme modeline ve stratejiye dayanmıştır. Polonya'nın sivil toplum önderliğinde gerçekleşen demokratikleşmesi (Parti-devlet rejiminden temsili demokrasiye geçiş) onu diğer Merkezi Doğu Avrupa ülkelerinden de ayırmıştır. Kitle demokrasisinin modern formları sadece sivil toplum bağlamında var olmuştur. Sivil toplum, demokrasiyi içeren temsili hükümet biçimlerinin var olabilmesi için gereklidir (Bernhard, 1993: s. 1-2). 1970'lere kadar sivil toplum Doğu Avrupa'da belirgin değildi, ancak bu kavram on yıl içerisinde komünist düzenin muhalifleri tarafından yeni direniş stratejileriyle değiştirilip geliştirildi. Bu strateji değişimini pratik siyasete çevirebilen ilk grup KOR oldu. Polonya'da siyasal hayatın canlanması, komünist rejimin yerine geçecek elitleri doğurmuştu (Brzezinski, 1994: s. 151).

Batı'da değişimin öncüsü burjuvazi iken Doğu'da bu görevi aydınlar üstlenmiştir. Bu bağlamda düşünüldüğünde yeni bir toplum şekillendirilirken KOR'un teorik altyapısında sürgündeki Leh felsefeci Leszek Kołakowski'nin düşünceleri etkili olmuştur. Yeni evrimci bakış açısı, Kołakowski'nin teorileri üzerine Michnik ve Kuroń tarafından inşa edilmiştir. Bu yeni demokratik muhalefetin temelinde üç prensibi vardı: 1) İlk olarak 'Büyük Yalan' içinde yaşamayı reddeden, 'güçsüzlerin gücü' temeline dayanan, Aleksander Solzhenitsyn ve Václav Havel'in "gerçekte yaşamak" kavramı, gerçekliğin dayatılmış resmî tanımı ve yalanlar üzerine inşa edilmiş kamu hayatını gayrı meşru kılmanın bir yolu olarak kabul edildi, 2) İkinci prensip toplumun özörgütlenmesi idi, 3) Üçüncü öncü ilke ise yasaya katı bir şekilde saygı gösterilmesi konusundaki ısrar: Macar muhalefet önderi Janos Kis'in sözleriyle "hakların göze çarpan kullanımı" idi (Smolar, 2009: s. 132-133). Tek parti rejiminin bütün toplumsal dönüşümleri yukarıdan aşağıya kurgulanıp dayatılırken yeni muhalefet hareketinin

öncüleri bu hareketi aşağıdan yukarıya örgütleyerek kamusal alanı ele geçirmişlerdir. Aynı zamanda zeminde birçok hareket türeyerek çeşitliliği sağlamış, birçok farklı toplumsal katman kendini ifade etme imkânı bulmuştur. KOR'un başarısı Polonya'da yeni muhalif hareket ve kurumların şekillenmesinde ilham kaynağı olmuştur. Ayrıca kamusal alanla devlet arasındaki sınırı kuvvetlendirirken onu hukukla bir diğerinden ayırtmıştır. 1980'lerden itibaren Merkezi Doğu Avrupa'nın diğer bölgelerinde aktivistler sivil toplumun restorasyonunu talep etmeye başladılar. Kısacası "Batı Avrupa ile sıkı kültürel bağları olan Doğu Almanya, Çekoslovakya, Macaristan ve Polonya gibi ülkelerde hoşnutsuzluğun daha belirgin olması doğaldı." (Brzezinski, 1994: s. 139).

Bu da aslında kaçınılmaz bir politik değişimin habercisi olmuştur. Diğer yandan, Polonya'da parti-devlet rejiminin baskılarına alttan gelen direniş hareketleri sivil toplumun doğuşundaki aciliyeti ortaya koymuştur. Bu çabalar daha sonra Dayanışma'nın doğuşuna giden süreci başlatacaktır (Bernhard, 1993: s. 8-9).

KOR, özellikle tek parti rejiminin sindirme politikalarına maruz kalmış insanlara yardım etmek için kurulsada onun başka örgütlere ilham kaynağı olması, bu tip örgütlerin kendini savunma kapasitesini artırması ve Leh muhaliflerin kamusal alanı özgürleştirilmesi demokratikleşmeyi hızlandıran etkenlerdir. KOR'un açtığı bu kamusal alan Dayanışma'nın ve diğerlerinin 1980'lerde daha da genişlettiği alandı. Muhalefet hareketi 1980'lerde, 1970'lerde başaramadığı şeyleri başarmıştır. Buna en büyük örnekte Polonya tek parti rejiminin kamusal alanda örgütlerin özerkliklerini ve onların sınırlarını tanımasıdır. Polonya siyaseti 1980'ler boyunca bir çıkmaza girmiş, bu çıkmaz sonunda, 1988'in sonlarında, iki küçük işçi direnişi devletin korkularını yeniden canlandırdığında sonlanmıştır. 1980'lerin başındaki Sıkıyönetim ise, Polonya'nın demokrasiye geçişinde sadece geçici bir kesinti olarak görülmüştür. Nitekim Gorbaçov'un SSCB'de uygulamaya koyduğu yeni siyasa (glasnost ve perestrojka), Polonya'ya da kendi iç konularında geniş bir manevra alanı bırakıyordu. Böylelikle Dayanışma ile Yuvarlak Masa Görüşmelerine başlanabilmiş, kısmî özgür seçimlere izin verilmiş ve Dayanışma liderliğinde bir koalisyon hükümeti kurulabilmiştir. Bu yüzden Polonya'da sivil toplumun yeniden inşası ve demokratikleşme arasında benzersiz bir ilişki söz konusudur (Bernhard, 1993: s. 10-13).

1970'ler ve 1980'lerde genişleyen muhalefet kendisine alan buldukça, taleplerine cevap aldıkça ve bir süre sonra siyasal gündemi belirlemeye başladıkça devlet de bir o kadar hırçınlaşıyordu. Bunun açık örnekleri 1977'de KOR'a karşı yapılan tutuklamalar, ev baskınları ve Krakow'da Stanisław Pyjas adlı öğrencinin şüpheli ölümüdür (Bernhard, 1993: s. 42-44). KOR kuruluşundan bir sene sonra yeniden organize olarak KSS-KOR (Komitet Samoobrony Społecznej KOR) ismiyle varlığını Dayanışma'nın 1981'deki Kongresine kadar sürdürdü (Bernhard, 1993: s. 131-132). Bu dönemde entelektüel dünyayı besleyen önemli unsurlardan bir diğeriye "uçan üniversiteler" olmuştur. Esasında Polonya'nın komşuları tarafından parçalandığı yıllarda, 19. yüzyılın sonlarına doğru, Alman ve Rus işgaline karşı başlayan bu ulusal bilinci sağlam tutmayı amaçlayan yeraltı eğitim hareketine atıfta bulunularak komünist rejime karşı da aynı anlayış tekrar canlandırılmıştır. "Yeraltı basını sadece anti-komünist ve anti-totaliter olmakla kalmıyordu. İyi organize edilmiş bilimsel gruplar ve komisyonlara somut ve mantıklı politik, ekonomik ve sosyal reform programları hazırlıyordu." (Brzezinski, 1994: s. 148).

Yeraltı ve yerüstünde süren muhalefeti teşvik edici unsurlardan belki de en önemlisi din ve Kilise kavramlarıdır. Bunu, Kilise'ye bağlı din adamlarının zaman zaman yaptığı politik açıklamalardan, eylemlerde bulunan dinî figürlerden ve din görevlilerinin arabuluculuk rollerinden anlamak mümkündür. Polonya nüfusunun hem etnik hem de dinsel açıdan büyük oranda homojenlik taşıması onun Doğu Bloku'nda Sovyet sistemine en büyük tehdit olmasına neden olmuştur. Ayrıca 1978 yılına gelindiğindeyse Kraków Kardinali Karol Józef Wojtyła'nın Papa II. John Paul olarak seçilmesi ve 1979'da Polonya'ya yaptığı ziyaret Polonya'da ulusal bir heyecan yaratmış ve birçok Polonyalı bundan memnuniyet duymuştur. Yeni Papa'nın Hristiyanlık vizyonu, Polonya Katolikliğinin kendine özgü bir mesih tarzına dayanıyordu. Papa John Paul, Polonya'yı yalnızca Katolikliğin doğu sınırı olarak değil aynı zamanda Polonya'daki Kilise'yi Doğu ateizmine ve Batı materyalizmine karşı mücadelede bir önder olarak görmüştür (Judt, 2005: 585-586).

2.1.4. Dayanışma Hareketi ve 1981 Darbesi

1980'ler Polonya'sında üç farklı aşamadan geçilmiştir: 1) 1980-1981: Dayanışma hareketinin etkin olduğu yıllar, 2) 1981-1983: Askeri kuvvetlerin karşı saldırısı, 3) 1983-1990: Askeri liderlerinin komünist düzeni restore etmekte başarısız olmaları (Davies, 2005: s. 482). Bu aşamalardan ilkinin oluşturan Dayanışma'nın kuruluşundan itibaren Polonya'da bir türlü düşürülemeyen tansiyon sadece iç dinamiklerle de alakalı değildir. Stalin'in ölümünden sonra SSCB'de esmeye başlayan değişim rüzgârları özellikle kendi uydusu olan diğer ülkeleri de etkilemiş, uluslararası ilişkilerde gerilimi azaltmak için girişimlerde bulunan ve Helsinki'de toplanan, başta ABD ve SSCB olmak üzere birçok ülke 1975'te Helsinki Nihai Senedi¹³ ile Soğuk Savaş'ta "yumuşama" döneminin en önemli anlaşmalarından birine imza atmıştır (Sander, 2008: s. 457). Dayanışma böyle bir ulusal ve uluslararası konjonktürde vücut bulmuş, Ağustos 1980'de Gdansk Tersanesi'nde ekonomik gerekçelerle (artan fiyatlar, Nomenklatura ve mavi yakalılar arasındaki büyüyen sınıf farkı, alınan borçların etkili bir şekilde kullanılamaması vb.) gerçekleşen büyük oturma ve iş bırakma eylemi neticesinde Şirketler Arası Grev Komitesi (Międzyzakładowy Komitet Strajkowy, MKS)'nin öne sürdüğü 21 maddelik talepleri¹⁴ hükümetin kabul

¹³ Nihai senet, üç ana bölümden oluşmaktadır: 1) Avrupa'da güvenliğe ilişkin sorunlar", 2) "Ekonomi, Bilim, Teknoloji ve Çevre Alanlarında İşbirliği", 3) "İnsani ve Öteki Alanlarda İşbirliği.

¹⁴ Bu talepler şunlardır:

1) Serbest sendikalar kurma hakkına ilişkin Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 87 No'lu konvansiyonuna göre, Komünist Parti ve girişimlerden bağımsız olarak serbest sendikaların kabulü. 2) Grev hakkının ve grevçilerin güvenliğinin garantisi. 3) Bağımsız ifade özgürlüğü, basın ve yayın özgürlüğünün anayasal güvenceye, bağımsız yayıncıların özgürlüğüne ve kitle iletişim araçlarının tüm inançların temsilcilerinden yararlanmasına uygunluğu. 4) Eski hakların iadesi: a) 1970 ve 1976 grevlerinden sonra işten atılan insanlar. b) Öğrenciler görüşleri nedeniyle sınır dışı edildi. Aralarında Edmund Zadrozynski, Jan Kozłowski ve Marek Kozłowski'nin de bulunduğu bütün siyasi mahkûmların serbest bırakılması. Bireyin kişisel mahkûmiyet nedeniyle bastırılmasında bir duraklama. 5) Fabrikalararası Grev Komitesinin oluşturulması ve taleplerinin yayımlanması hakkında bilgi veren kitle iletişim araçlarına erişim. 6) Ülkeyi kriz durumundan çıkararak: a) Sosyal-ekonomik durum hakkında kamuya açık bilgi vermek. b) tüm sosyal sınıfların reform programı tartışmasında yer almasını sağlamak. 7) Grev döneminde greve katılan tüm işçilerin tazminatı. 8) Her işçinin ücretinin ayda 2,000 zł artması. 9) Fiyat artışları ve reel gelirlerdeki düşüşe bağlı olarak ödenen otomatik artışlar. 10) Yurt içi piyasaya yönelik ihracatın tamamı ile birlikte, ihracatı sınırlı olan gıda ürünleri. 11) Et ve et ürünleri için gıda kuponlarının tanıtımı (piyasa dengelenene kadar). 12) İç ihracat şirketlerinde ticari fiyatların ve Batı para birimleri için satışların kaldırılması. 13) Yönetim kadrosunun, parti üyeliğine değil, parti üyeliğine değil, devlet ödeneklerinin eşitlenmesi ve özel satışların ortadan kaldırılması ile devlet polisi, güvenlik hizmeti ve parti aparatları için ayrıcalıkların ortadan kaldırılması vb. 14) Kadınlar için emeklilik yaşının 50 yaşına, erkekler için ise 55 yaşına veya (yaşına bakılmaksızın) 30 yıl (kadınlar için) veya 35 yıl (erkekler için) çalıştıktan sonra azalma. 15) Yaşlılık emekli maaşlarının ve yıllık ödemelerin, gerçekte ödenmiş olanlara uygunluğu. 16) Sağlık hizmetinin çalışma koşullarındaki iyileştirmeler. 17) Çalışan annelerin çocukları için günlük bakım merkezlerinde ve anaokullarında makul sayıda yerin teminatı. 18) Üç yıl için ücretli doğum izni. 19) Daireler için bekleme süresinde bir azalma. 20) Banliyölerde yaşayanların ödeneklerinde 100 zloty'ye kadar artış. 21) Cumartesi gününün bir dinlenme günü olması.

etmesiyle Gdansk Anlaşması yapılmıştır. Bu olaylar Dayanışma'nın 17 Eylül 1980'de komünist bir ülkede resmi olarak kurulan ilk bağımsız sendika olmasına ön ayak olmuştur. Gelecek eylül ayında ise Lech Wałęsa sendikaya başkan olarak seçilmiştir (Davies, 2005: s. 484). Dayanışma'nın gelişi rahatsız edici üç etki yaratmıştır: 1) Parti ile halk arasındaki uçurumun açığa çıkarılmasını sağlamış, 2) Dayanışma, rejim aygıtının kadroları arasında dalga dalga yayılmış, 3) Parti'nin alt kesimindekilere bir katılım imkânı sunmuştur (Barker, 2009: s. 258). Ayrıca Dayanışma, yeni endüstri işçisinin edindiği politik bilinç sosyalizme benzese de dinin güçlü etkisiyle harmanlanmasından ve sosyal demokrat kökene sahip komünist olmayan aydınların güçlü desteğinden oldukça faydalanmıştır (Aktaran: Bayır, 2013: s.56).

Dayanışma'nın yarattığı siyasal kriz ve hükümetle varılan anlaşma Gierek'in iktidardan uzaklaştırılmasına neden olmuştur. Yerine getirilen Kania ise çok uzun süre parti yönetiminin başında kalamadan ekonomik hatalar yaptığı ve Kilise ile sendikacılarla beraber çalıştığı gerekçesiyle 1981'deki darbeden sonra (her ne kadar karşı durmak istese de) görevden alındı. Ancak devletin mevcut rejimi sürdürmek için yaptığı bu son hamle artan demokratikleşme ve özgürleşme taleplerinin sadece bir süreliğine baskılanmasını sağlamıştır. Nitekim darbeden hemen önce Dayanışma hareketi çok ciddi güç kazanmıştır. Gdansk'ta olduğu gibi diğer şehirlerde de MKS'ler kurulmakta ve işçiler hem fabrikalarını hem de bölgelerindeki temel hizmetlerin kontrolünü ele geçiriyordu. Bu hareket somut sorunları çözmek için doğaçlama bir biçimde ortaya çıkmıştır ve 21 talepte olduğunun aksine sansürün kaldırılması ve Sejm'e serbest seçim çağrısı gibi tekliflerinin geri çekilmesi Barker'a göre aydınların MKS'lerin başına geçmeye başlaması ile ilgilidir. Bu aydınlar güruhu, hareketin yumuşamasına sebep olmuş ve ılımlılık telkin etmişlerdir (Barker, 2008: s. 239-240).

Bu hareketin gerçekleştirdiği, bir devrimden çok –Smolar'ın deyişiyle- kendisini sınırlayan bir devrime (self-limiting revolution) dönüşmüştür (Smolar, 2009: s. 127). Çünkü 1956'da Poznan ve Budapeşte'de olanlar, 1968'de Prag'da olan olayların anıları henüz hafızalarda tazedir. Bu yüzden Dayanışma hareketi devrimci bir tutum içerisine girip büyük ortakları Sovyetler Birliği'nin ülkeye müdahale etmesini istememiştir. Ek olarak Sovyetler Birliği'nin diğer Doğu Avrupa ülkelerine olduğu

Takım ya da tam gün sistemindeki işçilerin, boş geçmesi gereken cumartesilerinin kayıpları ücret artışı ya da mesai dışı saatlerin ödenmesiyle telafi edilmelidir (Wikisource, 2018).

gibi Polonya'ya da siyasi ya da askeri müdahaleleri (tehditleri), Polonya'nın demokratik kurumlarını oluşturmasını ve aynı zamanda muhalif hareketlerin de güçlenerek rejimi yıkmalarını engellemiştir (Bayır, 2013: s. 53). Dönüşümün içeriden gelmesi, gerçekten barışçıl olması ve yavaş yavaş yayılması gerektiği çok iyi bilinmekteydi. Genellikle uzlaşma ve anlaşma yolunu tercih etmiş ve neticede de toplumsal muhalefetin desteğiyle istediğini elde etmiştir. Buna ek olarak Kuron, Dayanışma'nın sosyalist çizgide kalmasını istemiş, Dayanışma'nın Parti'nin öncü rolünü kabul etmesini desteklemiştir. Silahsızlanma ya da dış politika gibi politik konular Dayanışma'nın kamu gündeminin dışında tutulmuştur. Onlar daha çok, KOR'un başlattığı, Kilise ile olan ilişkileri inşa etme, yerel örgütler ve fabrika konseylerine odaklanma stratejisini sürdürmüşlerdir (Judt, 2005: s. 588; Brzezinski, 1994: s. 139). Ek olarak 1956 ve 1970'te rejimdeki değişiklikler halk hareketlerinde azalmaya neden olmuştur. Ancak 1980'de işçiler yeniden harekete geçmiştir. Gdansk Anlaşması'ndan üç hafta sonra MKS'ler ilk ulusal toplantılarını gerçekleştirdi. Bundan sonra hareket, adını Bağımsız, Özerk Sendika Dayanışması (Niezależny Samorządny Związek Zawodowy "Solidarność", NSZZ Solidarność) olarak değiştirdi. Gdansk Anlaşması işçilerin taleplerinin azalmasından çok artmasına neden olmuş ağustostan yedi ay sonra bile Dayanışma dalgası yükselmeye devam etmiştir. Dayanışma'nın güç kazanması Polonya'da "ikili iktidar" durumunu ortaya çıkarmıştır: Bir yanda rejim diğer yandaysa Dayanışma. Resmi olarak Dayanışma¹⁵, bir sendikaydı. Örgüt, kâğıt üzerinde "partinin öncü rolünü" tanıyordu. Bu durum, iktidarı amaçlayan bir hareket için bir ikilem oluşturmuştur (Barker, 2008: s. 240-246).

Polonya 1970'lerin sonunda dünyanın onuncu sanayi gücü konumundaydı. 1979'dan başlayarak savaş sonrasında sanayileşmiş ülkelerde görülmüş en büyük üretim çöküşünü yaşayacaktı (Barker, 2008: s. 228). "Durgunluk evresi Sovyet toplumsal düzeninin kapitalizm karşısındaki üstünlüğü mitinin çöküşünü haber veriyordu" (Kowalik, 2013: s. 24). 1981 yılı itibariyle de endüstriyel üretimin adeta çökmesinde Bygdoszcz'daki krizin etkisi büyüktür. Dayanışma, ekonomik, sosyal ve politik değişim taleplerinde bulunsa da hükümetle genel bir çatışmayı uzak tutmaya

¹⁵ "Dayanışma'nın daha kuruluşunda tüm siyasal yelpazeden kişileri bünyesinde barındırması, işçi sendikaları örgütlenmesi olmasına rağmen sol bir karakterde olmamıştır. Dayanışmacılar 2000'lerde de Polonya siyasetinde sağ partileri desteklemiştir. Günümüzde sağ partiler arasında PiS'e yakındırlar." (Bayır, 2013: s. 58).

çalıştı. 31 Mart'ta ise Polonya hükümeti Dayanışma ile bir anlaşmaya vardı. Buna göre hükümet polis vahşeti ile ilgili talepleri kabul etmiş, ancak Köylü Dayanışması ve siyasi tutuklular konusunda kararları ertelemiştir. Hükümet ayrıca Bydgoszcz olayının yanlış yönetildiğini kabul etmiş; buna karşılık olaraksa, Wałęsa 31 Mart için planlanan genel grevi ertelemeyi kabul etmiştir. Anlaşma ülkedeki gerilimleri geçici olarak hafifletirken, birlik içinde büyük bir bölünmeye yol açmıştır -Wałęsa daha sonra örgüt için "kırılma noktası" olarak adlandırıyor (Smolar, 2009: s. 136; Paczkowski ve Byrne, 2007: s. xxxviii). Dayanışmadakiler genel grevden, Wałęsa ise ihtiyatlı davranmaktan yanaydı. Rejim olağanüstü halden, Jaruzelski ise Kilise'nin itidal çağrısı yapmasından yanaydı. Bu ortamda Kilise'nin girişimi, Wałęsa'nın diğer sendika liderleri ile istişare etmeden hareket ederek rejim ile görüşmesi genel grev fikrinin sonunu getirmiştir. (Ancak rejim Köylü Danayışması üzerinde çalışmayı kabul etmiştir.) Bydgoszcz krizinden sonra Dayanışma içerisinde de sular hiç durulmadı. İlimliler ve radikaller arasında fikir ayrılıkları oldukça arttı. "Bydgoszcz krizi, Dayanışma'nın ne derece bürokratikleştiğini acı biçimde ortaya koymuştur." Resmiyette sendika olarak kurulan Dayanışma kendi dinamiğini, bağlanan umutları ve zorlanan talepleri karşılamak için asla yeterli olmadı; hatta gitgide daha yetersiz hale geldi. Dayanışma her ne kadar yol ayrımında olsa da bu kriz onun sonu olmamıştır. Temmuz 1981'deki PZPR'nin kongresinden sonra rejim daha militarize hale gelmiş ve Dayanışma üyeleri kendi içine dönmüştür. İç tartışmalarda örgütün geleceği ve mücadele şekilleri hakkında öne çıkan yaklaşımlar ılımlılık, radikallik ve öz yönetimdir. İlimlilik, daha çok hareketin bürokratikleşmesi ve Wałęsa'nın etrafında onu etkisi altına alan danışmanların önerilerinden doğdu. 1981 yılına gelindiğinde Dayanışma Kongresi'nde hâkim sınıf işçiler değil aydınlardı. Bydgoszcz'dan sonra sendika içinde eleştiri ve açık tartışmalar donma noktasına geldi. Devletin varlığını tehlikeye sokmamak ve bütünlüğünü bozmamak adına Wałęsa, devrimci dalgayı sönmüştür. Burada bir diğer etkense Sovyetler Birliği etkisidir. "Rakip ve birbirine zıt iki güç, ülkenin geleceği olmak için mücadele halindeydi. İlimliler, bu gerçeği anayasal bir ilkeyi dönüştürme, "toplumu" ve "devlet" ikiliğini yeni bir düzenin temeli haline getirme arayışındadır." Bundan ayrı olarak hareket içinde radikaller de mevcuttu. Ancak hiçbiri, örgütlü bir bölüntü (fraksiyon) olarak alternatif bir strateji ortaya koyamadı. Touraine'e göre radikallik politik bir harekete dönüşmeyen bir iç dil olarak kaldı. Dayanışma içerisinde süregiden tartışmalarda diğer yaklaşım olan özyönetim hareketinden yana olanlarsa özellikle

“Şebeke” grubu, “ana plan, toplumun amaçlarını yansıtmalı” diyordu. Ayrıca Şebeke grubu ekonomik hayatta “rasyonel piyasa güçlerinin” söz sahibi olmasını, “devletin sivil toplum üzerindeki etkisi, vergiler, teşvikler ve benzeri araçlarla sınırlı olması” gerektiğini savunuyordu. Bu durum ister istemez rejimle karşı karşıya gelmelerine neden olacaktı (Barker, 2009: s. 252-281).

Ekonomik kriz, 1981 baharı ve yazında daha da derinleşti. Yeni grev dalgaları gerçekleştiğinde rejim, Dayanışma’yı ekonomiyi sabote etmekle suçladı. Sendika ise birçok grevi “hırçın” buluyordu ve işçilerin karşısında konum alıyordu. Sendika’nın 1981’de KOR tarafından düzenlenen açık sözlü bir yuvarlak masa tartışmasında “itici gücünü” kaybettiği dile getirildi. Aynı yıl içinde rejimse askeri tatbikatlara girişti. Temkinli hamlelerle “düşmanın zayıf-güçlü yanlarını” tartarak hareket etti. (Ordunun sivil yönetimdeki rolü arttı; Rejim, Dayanışma’ya karşı propaganda saldırısı başlattı, Kania parti sekreterliğinden alınıp yetkileri Jaruzelski’ye devredildi. Böylelikle Jaruzelski, üç makamı –savunma bakanlığı, başbakanlık ve birinci sekreterlik- birden idare etmeye başladı.) Varşova’nın olayların rüzgârıyla sürüklenmeye ve rejimin ülkenin kontrolünü kaybetmeye başlaması, Kania’nın muhalif sendika liderleriyle görüşmesi ve ekonomiyi hatalı yönetimi, Parti’nin ülke yönetiminde üstünlüğü silahlı kuvvetlere kaptırmasına sebep oldu. 13 Aralık 1981’de sabah 6. 00’da General Wojciech Jaruzelski, sıkıyönetim (savaş durumu)¹⁶ ilan edildiğini duyurdu ve

¹⁶ Jaruzelski, “Polonya Halk Cumhuriyeti vatandaşlarına” hitaben yazdığı darbe ya da sıkıyönetim bildirisinde bunun askeri diktatörlüğe yol açacak bir askeri darbe (coup d’etat) olmadığını dile getirmiş, ülkedeki huzursuzluğun ve siyasal istikrarsızlığın içinden kendi güçleriyle çıkmaları gerektiğine değinmiştir. Ayrıca Dayanışma liderliğiyle görüşmelere devam edileceğini söylemiştir. Askeri konseyin aldığı kararlar şu şekildedir: 1) Sıkıyönetim süresince önceden izin almadan hiçbir toplantı, gösteri yürüyüşü, spor ve kültür faaliyeti yapılamayacaktır. Kiliselerde yapılan dinsel törenler bu yasağın dışında kalır. 2) Her türden yayının ve bilginin izinsiz dağıtılması, sanat eserlerinin kamuya açık gösterimi ve önceden izin almadan matbaaların kullanılması yasaktır. 3) Grev hakkı ve direniş, eylemler hakkı askıya alınmıştır. 4) Her vatandaş yanında devamlı kimlik taşımak zorundadır. 5) Oturduğu yerden 48 saatten fazla bir süre için ayrılmak isteyen herkes izin almak zorundadır. 6) Bütün sendikaların, derneklerin ve çalışmalarını devleti tehdit eden bütün kuruluşların faaliyetleri yasaklanmıştır. Kilise ve diğer dinsel kuruluşlar bu yasağın dışında kalır. 7) Tüm posta hizmetleri ve telefon görüşmeleri denetlenecektir. 8) Alıcı ve verici alet sahipleri, bunları yetkililere teslim etmek zorundadır. 9) Silah sahipleri silahlarını, av ve spor silahları dâhil olmak üzere teslim etmek zorundadırlar. 10) Belirli yerlerde fotoğraf ve film çekmek yasaktır. 11) Belirli üniformaların ve amblemlerin taşınması yasaktır. 12) Belirli posta ve haberleşme tesislerinin faaliyetleri yasaklanmış ya da kısıtlanmıştır. 13) Demiryolları ve havayolları ile ulaştırma yasaklanmış ya da kısıtlanmıştır. Karayolu ile ulaşım kısıtlanmıştır. 14) Polonya’ya giriş ve çıkışlar yasaklanmış ya da kısıtlanmıştır. 15) Sınır bölgesinde bulunmak isteyenler yetkililerden izin almak zorundadırlar. 16) Her türlü turizm ve su sporları faaliyeti yasaktır. 17) Yedekler her an aktif askeri hizmete çağrılabilirler. 18) Devletin savunması ve güvenliği için özel öneme sahip idari ve iktisadi merkezler askeri kontrol altına alınmıştır. Bu müdahaleye karşı Dayanışma ise Gdansk Anlaşması’na istinaden genel grev çağrısı yapmıştır (Zarakolu, 1990: s. 223-224).

böylelikle de Sovyet müdahalesini önlemiş oldu. Bu konuyla ilgili Sovyet tanklarının Polonya sınırını geçmesi ancak Jaruzelski'nin sıkıyönetim ilanından sonra müdahil olmaktan vazgeçtiği dile getirilmektedir. Muhaliflerin ve Dayanışma liderlerinin çoğu hapse kondu (Judt, 2005: s. 589; Davies, 2005: s. 488; Barker: 2009: s. 278).

Sıkıyönetim rejimi Dayanışma'yı maddi olarak sınırlandırıyor olsa da alternatif bir seçkin sınıfın oluşmasını ve siyasal hayatın yeniden doğuşunu ve şekillenmesini önleyemiyordu. Komünist rejim ülkeyi yönetmeye devam etse de artık politik hayatı yönetemiyordu bu da komünizmin yenilgisini gösteriyordu. Ancak burada Jaruzelski'nin tutumu da önem taşımaktadır. Nitekim Dayanışma'yı şiddetle sindirmeye çalışsa da uyguladığı siyaset "kendi kendini sınırlayan bir karşı-devrim" olarak tanımlanabilir. Ayrıca Dayanışma ile 1988'de Yuvarlak Masa Görüşmelerini gerçekleştirmekten ilk kez bahseden de Jaruzelski¹⁷ olacaktır (Brzezinski, 1994: s. 147; Smolar, 2009: s. 137-139). Dayanışma da "komünist rejime çeşitli yönlerden saldırıyordu: İdeoloji olarak dini inancından, demokrasiye ve vatanperverliğe olan güveninden destek alıyor; organizasyon olarak da tüm ulusun yapısına ve aydın kesimin, gençlerin ve özellikle de Kilise'nin ittifakına güveniyordu." (Brzezinski, 1994: s. 145). Kaçınılmaz olarak Dayanışma, komünist düzene çok büyük zararlar verdi. Darbe ve baskılar sayesinde rejim kendisini sekiz sene daha ayakta tutabilecekti. Dayanışma 1981 yılı boyunca amaçlarını gerçekleştirmeye çalışmış, 1982'de de birçok Leh şehrinde şiddetli sokak gösterileri gerçekleştirilmiş ve bunlar sert bir şekilde bastırılmıştır. 1982 yılı boyunca Polonya resmi olarak Ulusal Askeri Kurtuluş Konseyi (Wojskowa Rada Ocalenia Narodowego, WRON¹⁸) tarafından yönetildi (Davies, 2005: s. 492).

Komünist rejime karşı birçok yerde beraber mücadele veren aydınların ve işçi sınıfının muhalefeti arasındaki bağlantının gücü ile alakalı şüpheler mevcuttu. İşçilerin aydınlara taktığı isim bir nevi 'ayrıcalıklı entelijansiya' anlamına gelen, "*priviligentsia*" idi (Davies, 2005: s. 473). Eğer rejim, üstünlüğüne karşı aktif bir

Ayrıca rejimin resmi yayın organı olarak görev yapan Trybuna Ludu gazetesi "Askeri Ulusal Kurtuluş Konseyi kuruldu, devlet tüm yurttaki sıkıyönetim ilan etti" başlığını manşetine taşımıştır.

¹⁷ Jaruzelski, sosyalist sistemin sürmesinden yana tavır almış; bunu da iktidarı, demokratik muhalefetle paylaşılması ile elde etmeyi düşünmüştü (Kowalik, 2013: s. 28).

¹⁸ Konseyin isminin Lehçedeki kısaltılmış baş harfleri -WRON- Lehçede 'horoz' (wrona) sözcüğüne çok benzemesi, yeraltındaki karikatüristlere hemen ilham vermiş ve ulusal sembolleri kartal olan Polonyalıları eğlendirmiştir (Zarakolu, 1990: s. 235).

meydan okumaya maruz kalmadan 1985'e kadar kendi yolunu koruyabilseydi tüm sicilini temizlemiş olacaktı. Bu bakımdan 1976 krizi, gelmekte olan büyük patlamaya kıyasla daha küçük çaplı kalmaktadır. Ülkede tansiyonun düşürülememesinin birkaç sebebi vardı: 1978'de Polonyalı bir Kardinalin Papa seçilmesi, 1979'da Papa'nın Polonya'yı ziyaret etmesi ve Polonyalıların bundan gurur duyması. Bu durum çok açık bir şekilde Papa ve Kilise'nin Leh halkı üzerinde tekrardan artan bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir (Davies, 2005: s. 474-475).

2.1.5. Sovyetler Birliği'nde İktidar Değişikliği ve Polonya'da Geçiş Dönemi

Brejnev'in 1982'de ölümünden sonra değişiklik ihtiyacı gün yüzüne çıkabildi. Ancak bu ihtiyacın fark edilebilmesi ve uygulamaya geçilebilmesi için aşağı yukarı yirmi yıl geçmişti. Bu zamana kadar çözülmesi gereken meseleler sonuçta "masif ve kümülatif bir hale gelmiştir" (Brzezinski, 1994: s. 48).

"Sovyetler Birliği, Doğu Avrupa'daki imparatorluğunu elde tutmak için iki farklı yol izlemiştir. Bunlar; sindirmek ve para yardımı yapmaktır. Stalin, Doğu Avrupa'yı bir arada tutmak için güç kullanırken, Stalin sonrasındakiler imparatorluğu para ödeyerek elde tuttular. 1960'lara gelindiğinde blok içi ticaret dengesi Sovyet çıkarlarına uymuyordu, çünkü SSCB Doğu Avrupa'ya, Batı'ya milyonlarca dolara satabileceği 'dayanıklı' mallar veriyor, karşılığında da başka piyasa bulma şansı olmayan 'dayanısız' mallar alıyordu." (Zarakolu, 1990: 274-275).

Ekonomik yükün artık politik hale gelmesiyle Sovyetler Birliği, Doğu Avrupa'nın ekonomik bağımlılığını azaltmanın yollarını ararken daha büyük bir siyasi bağımsızlığı kabul etmek zorunda kalmışlardır 1985'te SSCB'nin başına geçen Mihail Gorbaçov'un uygulamaya koyduğu yeni politika –glasnost (açıklık) ve perestroyka (yeniden yapılanma)- toplumsal ve iktisadi alanda bir dizi yenilikleri beraberinde getirdi. Toplum ve iktisat üzerindeki kısıtlamaların yavaş yavaş kaldırılmaya başlanması –aslında bunların yapılmasındaki amaç Sovyetler Birliği'nin toprak bütünlüğünü koruyarak yeni bir sosyalist anlayışla yönetilmesini sağlamak olsa da- devletin önce uyduları üzerindeki kontrolü tedricen kaybetmesi ve neticede de 1991

yılında devletin yıkılması ile sonuçlanmıştır. Devlet bir nevi, demokratikleşmeden liberalleşmeye çalışıyordu. Stalin'in eleştirilmesine karşın NEP'in ve Lenin'in idealize edilmesi topyekûn bir eleştiri yapılmasını engelliyordu. Gorbaçov'un Perestroyka'yı Leninizm'e dayandırmaktan başka çaresi yoktu. Ama bunu yaparken Gorbaçov, yönetimdeki elit kesimin tüm yetkisini de elinde topluyordu (Brzezinski, 1994: s. 57).

Diğer Avrupa imparatorluklarının aksine Sovyetler Birliği yüzyılın sonunda (*fin de siècle*) dağılırken büyük yapısının altında büyük bir kan gölü bırakmamış, önemli bir çatışma ya da savaş yaşanmamıştır. Moskova'nın, Birliği ve uydu devletleri dağılmaktan kurtaramamasının sebebi sadece kendi yapısı ve ekonomisindeki sorunlardan kaynaklanmamaktadır. Polonya örneğinde olduğu gibi uydu devletlerin kendi iç dinamikleri de bu konuda etkili olmuş ve bu devletler birçok konuda risk alabilmişlerdir. Polonya'nın iyi eğitilmiş genç nesli, yurtdışındaki Polonya kopuntusu (diasporası) (özellikle ABD'deki), Batı Almanya'nın Polonya muhalefetine desteği göz önüne alındığında komünist sistemin varlığını sürdürmesi imkânsız hale gelmiştir (Davies, 2005: s. 509). Brzezinski çözülmenin on sebebini şu şekilde sıralamıştır; 1) ekonomik reform, 2) sosyal öncelikler, 3) politik [kısıtlı] demokratizasyon, 4) partinin rolü, 5) ideoloji, din ve kültür, 6) tarih, 7) iç meseleler, 8) Afganistan'daki savaşla ilgili endişeler, 9) dış politika ve savunma politikası, 10) Sovyet bloğu ve dünyadaki komünist hareket (Brzezinski, 1994: s. 78).

Brzezinski ayrıca komünizmden uzaklaşma safhalarını üç tanesi geçiş olmak üzere dörde ayırmıştır. (İtalik maddeler, kitabın 1988'de tamamlandığı göze alınarak güncelleme maksadıyla tarafımdan eklenmiştir.) Bunlar şu şekildedir:

Safha 1	<ul style="list-style-type: none"> • Komünist totalitercilik • Politik sistemi Komünist Parti kontrol eder. • Toplum ve ekonomiyi politik sistem kontrol eder. 	<ul style="list-style-type: none"> • Arnavutluk • Kuzey Kore • Vietnam
Safha 2'ye Geçiş	<ul style="list-style-type: none"> • Yönetime geçme mücadeleleri sonucu yönetici Komünist Parti'nin bölünmesi ve sosyoekonomik imtiyazlar konusunda sosyal baskılar 	<ul style="list-style-type: none"> • Doğu Almanya • Romanya • Küba
Safha 2	<ul style="list-style-type: none"> • Komünist sıkı idare • Komünist Parti, politik sistemi kontrol eder fakat sivil halk muhalefet etmeye başlar. 	<ul style="list-style-type: none"> • Çekoslovakya • Sovyetler Birliği • Çin
Safha 3'e Geçiş	<ul style="list-style-type: none"> • Artan sosyal baskılara karşı yapılan bir darbe; bazı özel durumlarda safha 4'e geçiş; değişikliğin bloke olduğu durumlarda safha 1'e geri dönüş. 	<ul style="list-style-type: none"> • Nikaragua • Macaristan • Polonya
Safha 3	<ul style="list-style-type: none"> • Komünizm sonrası sıkı idare • Milliyetçilik görüşüne dayalı sıkı idare, sivil toplum politik topluma dönüşür. 	<ul style="list-style-type: none"> • Yugoslavya • <i>Bulgaristan</i>
Safha 4'e Geçiş	<ul style="list-style-type: none"> • 3. safhanın sonlarına doğru karışıklık; değişiklik bloke olursa parçalanma 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Sovyetler Birliği</i> • <i>Yugoslavya</i>
Safha 4	<ul style="list-style-type: none"> • Komünizm sonrası çoğulculuk¹⁹ • Politik ve sosyo-ekonomik sistemler çoğulcu sistemler haline gelir. 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Çek Cumhuriyeti</i> • <i>Polonya</i> • <i>Macaristan</i>

Tablo: 2 – Komünizmden Uzaklaşma Safhaları (Brzezinski, 1994: s. 283).

Bu değişim sürecine Polonya, 18 Aralık 1988'de, Dayanışma'nın hükümetle yürüttüğü pazarlıklarda yer alan Yurttaşlar Komitesi'nin kurulmasıyla ve büyük bir grev dalgasının ardından Wałęsa ve Kiszczak'ın gizli toplantı yapmasıyla girdi. 6 Şubat 1989'da Komünistler, Dayanışma'yı resmen tanıdı. Yuvarlak Masa Görüşmeleri

¹⁹ Bunun her zaman için çoğulcu demokrasiye geçiş şeklinde gerçekleşmeyeceği bugün artık net bir şekilde görülmektedir. Komünizm döneminde bile demokrasi için çok uzun yıllar mücadele veren Merkezi Doğu Avrupa ülkelerinde bile bugün otoriterlik eğilimleri göze çarpmaktadır (Bkz: Polonya ve Macaristan). Örnek olarak verilen Polonya ve Macaristan'da seçimler gerçekleşse de liberal değerlerin korunması bağlamında bazı problemler mevcuttur. Dolayısıyla bu tip ülkeleri çoğulcu demokrasi, siyasal demokrasi ya da poliarşi olarak adlandırmak demokrasiye tek taraflı bakmak demek olacaktır.

böylelikle başlamış oldu ve resmî otoritelerden, muhalefetten ve Kilise'den yaklaşık 450 kişi görüşmelere²⁰ katıldı. Komünist rejimin Dayanışma ile müzakerelere başlaması rejimin ölmeye başladığının işaretiydi. İktidarın barışçıl şekilde aktarılmasında en çok öneme sahip olan Yuvarlak Masa Görüşmeleri'nde taraflar iktidarın kısıtlı bir şekilde paylaşılmasına razı oldu. “25 Aralık 1988'de Parlamento'dan geçen İktisadi Faaliyetler Yasası ile ona eşlik eden Yabancı Tarafların Katıldığı İktisadi Faaliyetler Yasası bir serbest piyasa ekonomisi manifestosuydu.” (Kowalik, 2013: s. 54). Görüşmeler 5 Nisan'da sonlandı ve 19 Temmuz 1989'da Jaruzelski başkan olarak, 12 Eylül 1989'da ise Tadeusz Mazowiecki savaş sonrası Polonya'nın ilk komünist olmayan başbakanı olarak seçildi. Diğer yandan Gazeta Wyborcza, 4 Haziran 1989 Seçimleri öncesi, Polonya'daki bağımsız gazetelerden biri olarak yayın hayatına başladı. 29 Aralık 1989 Anayasa değişiklikleri, 1 Ocak 1990 Balcerowicz Planı'nın uygulanmaya konması, PZPR'ye indirilen son darbeydi (*coup de grace*) (Judt, 2005: s. 607-608; Davies, 2005: s. 501-506).

Hobsbawm'ın deyişiyle “Kısa Yirminci Yüzyıl”, “apokaliptik kitlesel yıkım senaryolarıyla birlikte sıcak ya da soğuk biçimde yürütülen dünya savaşlarının yüzyılı olmuştur.” (Hobsbawm, 1996: s. 638). Yüzyıl henüz sonlanmadan, yüzyıla damgasını vurmuş ideolojilerden birinin ani (fakat gelmekte olan) çöküşü, yeni bir geçiş sürecini başlatmıştır. Bu geçiş sürecinde çeşitli sorunlar yaşansa da Polonya'da, “Polonya ulusal bilinci sayesinde, ekonomik [açılımlarıyla] halkçı tepki arasındaki kopukluğa engel ol[un]abilmiştir” ve ek olarak Polonyalılar cesaretleriyle ekonomik [liberalizmi] ve toplumu modernleştirmeyi seçerek “başka bir deyişle ekonomik dizgelerini baştan aşağı değiştirerek ülkeleri için kesin bir tarihsel seçim yapmışlardır; ancak bunun ardından hızla birtakım partiler kurmayı halkın sıkıntılarını ve isteklerini aktaracak siyasal bir anlatım getirmeyi başaramasaydılar, çok geçmeden kargaşaya ve felakete gömüleceklerdi.” (Touraine, 2000: s. 259-260).

Genel olarak “geçiş” ve “pekiştirme (konsolidasyon)” olmak üzere iki kategoride toplanan demokrasiye geçişi Frances Millard beşe ayırmıştır. Bunlar: 1) Hukukun üstünlüğü ve azınlık haklarının korunması prensiplerini işlevselleştiren

²⁰ Görüşmelere katılan resmi delegelerden 14'ü iktidar partisinden, 6'sı hükümet destekli sendikalardan, 20'si muhalefet delegelerinden, 14'ü bağımsız örgütlerden ve 2'si Katolik piskoposlardan oluşuyordu. Son takvime çeşitli danışmanlar eklendikten sonra müzakerelere 452 kişi katıldı (Prażmowska, 2010: s. 235).

kurumların geliştirilmesi, 2) kapitalizmin inşasını ve özel mülkiyet ile pazar ekonomisi koşullarının yaratılması, 3) söz konusu kapitalist ve demokratik gelişmeleri takiben sosyal yapıda ve kurumlarda dönüşüm, 4) siyasal kültürdeki dönüşümler, 5) küresel uyum (entegrasyon) ve uluslararası kuruluşlarla iş birliği ve onlara üyelik hedeflerini gündeme getirme. Nitekim Polonya da Millard'ın bahsettiği bu geçiş aşamalarını katetmiş ve -farklı bir bakış açısıyla- Huntington'ın birinci demokratikleşme dalgasını demokratik/yarı-demokratik, birinci ters, ikinci ve ikinci ters dalgaları demokratik olmayan ve üçüncü dalgayı da demokratik/yarı-demokratik olarak geçirmiştir. Geçiş döneminde genellikle siyasal aktörler aynı kalmış, yeni duruma adapte olmaya çalışmışlardır. Bu süreçte uluslararası örgütler, post-komünist ülkelerin dönüşümünde kurumsal bir destek oluşturmuşlardır (Aktaran: Bayır, 2013: s. 51-54). Geçiş döneminde uzmanlar, devletin rolünü iktisatta minimize ederek önceki sistemden farklı bir yol izlenmesi gerektiğini ortaya koydular. Ancak dönüşüm için gereken politikaları uygulamaya koyacak güçlü bir aktöre de ihtiyaç duyuldu. Fakat bu güçlü aktör, ideolojik olmaktan ziyade güçlü bir liderlik şeklinde tasarlandı. Tabii ki bu tek başına yeterli olmamıştır. “Avrupa’ya dönüş” çerçevesinde Doğu Avrupa ülkelerinde Batılı kurum ve kuruluşlar neo-liberal değişim ve dönüşümün öncüsü olmuştur (Akşit, 2009: s. 62-65).

“Orta Avrupa ülkelerinde, özellikle de Macaristan ve Polonya’da gerçekleştirilen cesur reformlar genel olarak kapitalizmden alıntı sistem kurumlarından meydana geldi. Bu her ne kadar iktisadi etkinliği yeterince geliştirmese de sistemsel farklılıkların giderilmesine yardımcı oldu. En uzak görüşlü komünist reformcuların, daha köklü değişimlerin yalnızca Parti aygıtı ve devlet idaresi ile yapılamayacağını fark etmeleriyle birlikte Parti nomenklaturasının ötesinde toplumsal gruplara yönelme oldu ve bu da iktidarın statüsünde bir değişime ve nihayetinde tüm sistemin çöküşüne yol açtı.” (Kowalik, 2013: s. 27-31).

Balcerowicz Planı ile uygulamaya konulan serbest piyasaya geçiş planları, halk kitleleri için yıkıcı etkilere yol açacak biçimdeydi. Ayrıca Geçiş Dönemi ve Dayanışma'nın bu süreçte izlediği politikalarla alakalı eleştiriler şu yöndeydi: “Kapitalizme... şatafatlı bir giriş, 1981’de bağımsız, özerk sendika Dayanışma'nın

Birinci Kongresi'nde onaylanan sosyalist, sendikalist 'özerk cumhuriyet' programıyla kısmen çelişiyordu. Aynı şekilde Nisan 1989'daki Yuvarlak Masa Pazarlıkları ve yedi ay sonra yayımlanan ve Lech Walesa'lı Danışma Komitesi içim bir seçim platformuna dönüşen bildiriyle de çelişmekteydi. Eksen etrafındaki bu dönüş, pratik olarak mücadele ve kamuya açık tartışmalar olmaksızın gerçekleşti" (Kowalik, 2013: s. 27-31). Polonya'da bu pazarlıklar yürütülürken bazı tuhaf arkadaşlıklar ve paradokslar da ortaya çıktı: Aşırı solcular sağ kanattakilerle güçlerini birleştirip Polonya ve Sovyetler Birliği'ni ekonomik olarak tümünden boykot etti ve Polonya'yı taahhütlerini yerine getirememeye durumuna sokacak olan kredileri kesti. Batılı komünist partiler ise, Polonya ile ekonomik ve mali ilişkilerin kesilmesine karşı mücadelelerinde, Batılı bankerlerle omuz omuzaydılar (Zarakolu, 1990: s. 233).

Serbest piyasa ekonomisine geçiş kısaca "şok terapiler" olarak tanımlandı ve bu dönem Polonya'da ani toplumsal, ekonomik ve politik problemleri de beraberinde getirdi. Eski komünist *nomenklatura* zenginleşirken pazar ekonomisine geçişin yükünü, niteliksiz ve yaşlı işçiler olduğu kadar kadın ve çocuklar da taşıyordu. Polonya'nın komünizm sonrası ilk on yılındaki en önemli konular, Katolik Kilisesi'nin toplumdaki etkisi, etnik ve dini azınlıklara hoşgörü, hükümet güçlerinin bölünmesi ve ekonomik geçişin hızı olmuştur. Hobsbawm'a göre Sovyet modelinin başarısızlığı hem sosyalizmin hem de neo-liberalizmin başarısızlığını ortaya koymuştur: "Sovyet modelinin başarısızlığa uğraması kapitalizm yanlılarının, hiçbir ekonomi bir borsa olmaksızın işleyemez şeklindeki kanaatlerini doğruladı; ultra-liberal modelin başarısızlığı ise sosyalistlerin, ekonomi de dâhil insani sorunların piyasanın insafına terk edilmeyecek kadar önemli olduğu şeklindeki daha da haklı çıkan inançlarını doğruladı." (Hobsbawm, 1996: s. 643). Sachs da Polonya'da uygulanan şok terapilerinin uygulanmasındansa normal bir serbest piyasa ekonomisine geçilmesinden yana olduğunu ifade etmiştir. Dayanışma liderlerine şok terapisi programlar sunulduğunda onlar komünizmin çöküşünün kendilerine Batı Avrupa ile bütünleşme imkânı sunacağını ve hatta bazı Doğu Avrupalılar, Batı Avrupalıların standartlarında yaşayacaklarını düşündüler. Bunu belki basitçe Balcerowicz'in sözlerinde de görebiliriz: "[Yeni yaklaşımları] deneyimlemek için çok yoksuluz. [Ancak] zengin ülkeler [yeni yaklaşımları] deneyimlemek istiyorlarsa bunu yapabilirler. Bizim için kanıtlanmış modelleri [örnek] almak daha makbuldür." Bu anlayışın, yani serbest piyasa ekonomisine ani dönüş iki tip eylem gerektirmiştir: 1) yönetsel olarak en

kolay olan merkezi planlamanın tasfiyesi, 2) modern kapitalizmin yeni kurumlarının inşası. Şüphesiz, Sachs'ın belirttiği bu iki eylemin ilki Dayanışma'nın iktidara ortak olduğu 1989 seçimlerinde başlamış ve eski komünist partideki parti-içi elitlerin (nomenklaturanın) yeni sisteme hızla uyum sağlaması ve Balcerowicz Planı'nın uygulamaya konmasıyla; ikincisi ise yeni teşebbüslerin tesis edilmesi, özelleştirmelerin yapılması, uluslararası kurum ve kuruluşların danışmanlığı ve desteği, yabancı sermayenin ülkeye girmesiyle gerçekleştirilmiştir (Sachs, 1994: s. 267-275).

Ancak demokratik eksiklik bir ölçüde Balcerowicz'in reform programının temel aldığı serbest piyasa doktrininin aşırı versiyonu olan reformların, demokratik ve sosyal kaygılarını artırdı. Kültürel ve politik değerler, Balcerowicz'in şok terapisi programında ve reformların uygulanması politikasında ciddi bir şekilde ihmal edilmiştir. Sosyal veya politik kaygıların çoğu, kürtaj, eğitim sistemindeki dini öğretimin yeniden başlatılması ve okullarda cinsel eğitim gibi birkaç duygusal meselenin dışında reform gündeminin en sonuna bırakıldı. Diğer yandan, reformların bile otoriter ya da devletçi bir şekilde sunulması beklenen demokratik idealleştirmeyi çok fazla karşılamadı. Komünizmden arındırma, muhalif veya şüphe taşıyanlara karşı reform politikalarını korumak için politik bir silah olarak kullanılmıştır. Bu politik anlayış Polonya'yı güvenli yatırım, serbestleşme ve güçsüz sendikalar cenneti olarak göstermek istemiştir. Puchalska, geçiş dönemindeki bu dayatmacı tavrı 'liberal Bolşevizm' tabiriyle şöyle açıklar: "Bir anlamda 1989'da neo-liberallerin sahnelediği ideolojik saldırı 1940'ların sonlarında komünistler tarafından yapılanla benzerlikler taşıyor. Önemli birkaç farklılıktan biri, o zamanın komünist hükümetinin meşruluğunun olmaması ve 1989'daki sistemik değişim için ise yüksek bir sosyal destek idi." Dayanışma siyasetçilerinin topluma olan bağlarının zayıflaması 1989 öncesi PZPR siyasetçilerinin durumunu anımsatmaktadır. Ek olarak Polonya'daki parti sisteminin sorunları insanların kendilerinin temsil edilemediği hissini ortaya çıkararak 'terk edilmiş toplum sendromunu' yaratmıştır. Toplumsal çatışmaların çözümünde popülizm ve şiddete başvurma yollarının gitgide artması, bu argümanı desteklemektedir. Dayanışma'ya yöneltilen eleştirilerden bir diğeri de küçük bir yönetici grup tarafından bu programın topluma dayatılması ve Balcerowicz programının, herhangi bir iç tartışma olmaksızın kabul edilmesiydi. Buna karşı çıkabilecek, örgütlü bir tavır koyabilecek bir işçi sendikası hareketi de gelişmemiş,

üstüne Polonya işçi sendikaları ‘sendika karşıtı’ bir kampanyaya maruz kalmışlardır (Puchalska, 2005: s. 816-824).

Toplumsal değişimde ve kültür üretiminde öncü rolü olan soylulara ve (aslında soylu sınıftan türeyen) aydınlara, Polonya’nın parçalandığı yıllarda, Polonya ulusal kimliğine sahip çıkmaları sebebiyle büyük saygı duyulmuştur. Komünist dönemin aydınları da bu geleneği sürdürmüştür. Aydınları çevreleyen karizma ve saygı, 1989’daki Polonya’nın ilk özgür seçimlerinde aldıkları yüksek oy yüzdesinde belki de en açık ifadesini buldu. İşçilerin aydınlara olan yüksek desteği, ikisi arasında bir ittifak işareti olarak yorumlanmıştır. Ancak bu durumda bile bu ittifakın ömrü çok uzun sürmemiştir. 1989’un siyasi eğilimi ve özellikle de sistematik reformların ilk yıllarındaki siyaset, işçilerle politikacılar arasındaki iş birliğinin bozulmasına yol açmıştı. 1990’ların ortalarından beri, piyasa politikalarının uygulamaya konmasından kaynaklanan sosyal maliyetlerin ölçeği görünür hale geldiğinde işçiler memnuniyetsizliklerini dile getirmeye başladılar. Ancak o zamana kadar hükümet politikalarını protesto etmek için normalde kullanılan yapılar etkisiz hale getirildi (Puchalska, 2005: s. 826).

Sonuç olarak KOR’un 1970’lerde başlattığı toplumsal muhalefet 1980’lerde karşımıza Dayanışma adıyla çıkan, bir askeri darbeye ve devlet baskısının türlü versiyonlarına maruz kalan bu hareket 1989’da yasallaşarak iktidara gelmiştir. Ancak bu geçiş döneminden itibaren başlayan ve genel olarak 1990’lara hâkim olan siyasal istikrarsızlık ve toplumsal huzursuzluk 2000’lerde de devam etmiştir.

2.2. ÜÇÜNCÜ POLONYA CUMHURİYETİ (III RZECZPOSPOLITA)'NİN SİYASAL YAPISI

2.2.1. Anayasal ve Siyasal Sistem

Polonya, dünyada en erken tarihlerde bir anayasaya sahip olan devletlerden birisidir. Avrupa'nın ilk, dünyanın ikinci anayasası olan 1791 Anayasası Polonya ve Litvanya arasında ikili monarşiyi tanımıştır. Bundan sonra da 1807, 1815, 1921, 1935, 1947, 1952 ve 1997 yıllarında çeşitli anayasalar kabul edilmiştir. Üçüncü Cumhuriyet'in anayasası olan 1997 Anayasası'ndan önce yürürlükte olan 1952 Anayasası üzerindeki en önemli değişiklikler 1989 ve 1990'da yapılmıştır. Her ne kadar sosyalist düzeni çağrıştıracak ibarelerin birçoğu anayasadan çıkarılsa da bunlar uygulamada bir süre daha devam etmiştir. Jaruzelski bir süre daha başkanlığını sürdürmüş, 1992 yılında ise Küçük Anayasa (Mała Konstytucja) kabul edilmiştir. Bu anayasa komünist dönemle yeni dönem arasında bir geçiş anayasası olmuş, siyasal, ekonomik ve yönetsel düzenlemeler yapılmıştır. Bunlardan birisi Polonya parlamentosu tekrardan Senato (Senat) ve Sejm olmak üzere iki kanatlı hale getirilmiştir. 1997 yılındaysa Polonya Cumhuriyeti'nin yeni anayasası kabul edilmiştir (Bayır, 2013: s. 60-61).

1997 Anayasası²¹, 13 bölüm ve 243 maddeden müteşekkildir. Birinci bölüm “cumhuriyetin temel niteliklerini”, ikinci bölüm “kişiler ve vatandaşların özgürlüğü, hakları ve yükümlülüklerini”, üçüncü bölüm “hukukun kaynaklarını”, dördüncü bölüm “yasamayı”, beşinci bölüm “Polonya Cumhuriyeti'nin başkanını”, altıncı bölüm, “bakanlar kurulu ve hükümet yönetimini”, yedinci bölüm “yerel hükümetleri”, sekizinci bölüm “mahkemeleri” açıklarken geri kalan beş bölüm ise sırasıyla “devlet denetleme organları”, “kamu maliyesi”, “olağanüstü haller”, “anayasa değişiklikleri” ve “son ve geçici hükümler” ile ilgilidir. Buna göre Polonya sosyal adalet ve demokrasiye dayanan, parlamenter ve üniter bir cumhuriyettir (Madde 2 ve 3). Devlet erkleri yasama, yürütme ve yargı arasında bölünmüştür. Yasama, iki kanatlı ulusal meclise aittir: Sejm ve Senato. Ulusal meclisin alt kanadını teşkil eden Sejm, 460 milletvekilinden oluşur ve milletvekilleri 4 yıllığına seçilir ve Sejm, yasama

²¹ 1997 Anayasası'nın tüm maddeleri: Sejm, 2018(a).

faaliyetlerinde Senato'dan daha güçlüdür. Senato ise 100 senatörden oluşur ve yine üyeleri 4 yıllığına seçilir. Seçimler genel, doğrudan ve gizli oylama şeklinde yapılır. Sejm için seçme ve seçilme yaşı 21 iken Senato'ya seçme ve seçilme yaşı 30'dur (Bölüm 4). Polonya Cumhuriyeti'nin en üst temsilcisi, devlet otoritesinin devamlılığının garantörü, Silahlı Kuvvetlerin başkomutanı olan cumhurbaşkanı ise halk tarafından, genel, eşit, gizli oylama yöntemiyle 5 yıllığına seçilir ve seçim en çok iki turlu olabilir. İlk turda yüzde 50'den fazla oy alan aday, cumhurbaşkanı olur. Bu oy oranını alan olmazsa ikinci turda en çok oy alan ilk iki aday arasından birisi cumhurbaşkanı seçilir. Cumhurbaşkanı olabilme yaşı ise 30'dur (Bölüm 5).

Yasama içinde Sejm'in ağırlığı daha fazla olduğu gibi yürütmede de başbakan ve bakanlar kurulunun rolü Cumhurbaşkanının rolünden fazladır. 1997 Anayasası'nın 6. Bölümünde Bakanlar Kurulu, iç ve dış politika yapımında en yetkili mercii olarak tanımlanmıştır. Bakanlar Kurulu, diğer devlet organlarına veya yerel yönetimlere ayrılmayan devlet işlerini de yürütür. Bakanlar Kurulu'nun başı başbakandır. Başbakan, hükümeti kurduğunda meclisten güvenoyu alması gerekmektedir. 1997 Anayasası'nın oluşturduğu sistem "Fransa'da uygulanan yarı-başkanlık sistemine benzemekle birlikte, cumhurbaşkanının yetkileri Fransa'dakine göre daha sınırlı tutulmuştur." (Bayır, 2013: s. 63).

Öte yandan II. Dünya Savaşı'ndan sonra sınır anlaşmaları ve nüfus mübadeleleri neticesinde Polonya'da homojen olmaya yakın bir toplum inşa edilmiştir. Halkın çoğunluğu da Leh-Katolik kesim oluşturmaktadır. Kilise, Lehler için hep önemli bir kurum olmuştur. Yıllar süren işgaller ve aynı zamanda komünist dönemdeki dini baskılama politikaları Lehlerin ulusal bilincini canlı tutmasını sağlamış ve Kilise çatısı altında direnişlerini devam ettirmişlerdir. Buna istinaden 1989'dan sonra Kilise'ye Anayasa'da özel bir yer verilmiş (25. Madde) ve özerkliği tasdik edilmiştir (Bayır, 2013: s. 83-91).

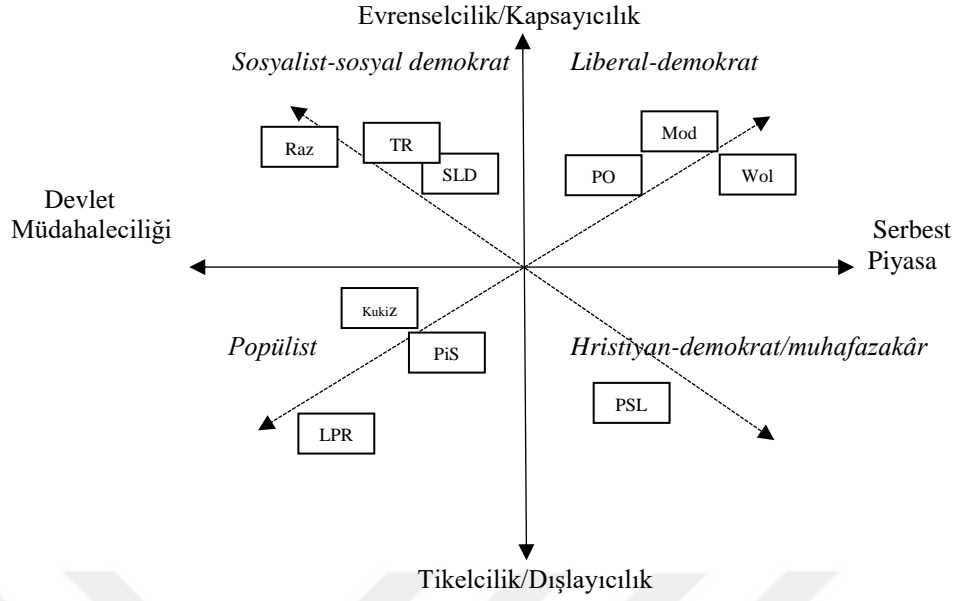
2.2.2. Parti Sistemi ve Başlıca Siyasî Partiler

Polonya, çok-partili bir sisteme sahip olup siyasal partiler, Ulusal Meclis'in iki kanadı (Sejm ve Senato) için mücadele ederler. 1989 sonrası geçiş döneminde Polonya'da ana akım partilerin ortaya çıkmasında görülen güçlük siyasal atmosferi

dağınık ve 'istikrarsız' bir düzlemde bırakmıştır. Ancak bu belirsiz durum 1990'ların ortalarında Dayanışma-sonrası 'sağ' ve post-komünist 'sol' olarak adlandırılan iki genel hattın ortaya çıkmasıyla netlik kazanmıştır. Günümüz Polonya siyasetinde etkili olan çoğu siyasi partinin kökleri bu iki genel çizgiden gelmektedir. Örneğin 1996'da AWS (Akcja Wyborcza Solidarność – Dayanışma Seçim Hareketi) birçok sağ ve muhafazakâr hareketi bünyesinde birleştirerek Dayanışma hareketi sonrası sağ cenahta ilk kez bir toparlanma hamlesi gerçekleştirmiştir. Hatta 1997 seçimlerinde iktidara gelen bu parti 2000'li yıllarda zayıflamış ve üyelerinin birçoğunu yeni kurulan PiS ve PO'ya kaptırmıştır. Solda ise komünist partinin dağılmasından sonra komünist parti üyelerinin oluşturduğu SdRP kurulmuştur. Daha sonra SLD post-komünistlerin daha etkin oldukları bir parti olarak ortaya çıkmış ve hatta birkaç dönem koalisyon ortağı olarak iktidara da gelmiştir.

Geçiş döneminde iktidara gelen bütün partiler, daha fazla özelleştirme de dahil olmak üzere, devam eden ekonomik reformların süreceğini taahhüt ettiler. Tümü, sağlık, eğitim ve sosyal yardım reformuna duyulan ihtiyacı vurguladı ve NATO ve AB'ye girmekten yanaydı. Ancak bu partileri yani Polonya merkez sağ ve sol partilerini bölen onların komünist geçmişe karşı aldıkları tutumdur. Dayanışma-sonrası merkez sağ partiler, merkez solun eski komünistlerinden daha çok komünizmden arındırma ve devlette temizlik konularıyla alakalıdır. Ayrıca partiler ahlaki ve kültürel konularda ve Kilise'nin kamusal hayattaki yeri ile alakalı olarak farklı pozisyonlar aldılar. Buna göre merkez sol, Dayanışma-sonrası partilerden daha liberal ve seküler bir konumdaydı (Kessel, 2015: s. 132).

Sejm'de bulunan/bulunmuş sağ fraksiyondan çeşitli partiler, 2015 seçimleri sonrasında Sejm'e giremeyen ancak daha önceden Polonya siyasetinde etkili olmuş sol partiler ve az sayıda oy olsa da adından söz ettiren sağ ve sol partilerden bazıları şu şekilde sıralanabilir: Hukuk ve Adalet (PiS), Sivil Platform (PO), .Modern (.Nowoczesna), Polonya Meşru Müdafaa Partisi (SO ya da SPR), Polonyalı Aileler Birliği (LPR), Polonya Halk Partisi (PSL), Demokratik Sol İttifak (SLD), Senin Hareketin (TR), Birlikte (Razem) ve Kukiz'15.

Figür: 2 – Polonya’daki Siyasal Partiler²²

2.2.2.1. Hukuk ve Adalet Partisi (PiS) ve Jarosław Kaczyński

2001 yılında Lech Kaczyński, Jerzy Buzek hükümetindeki Adalet Bakanı ve Başsavcı görevinden geri alındıktan ve AWS'de yaşanan bir iç krizden sonra Kaczyński kardeşler, AWS ve Merkez Mutabakatı [Partisi] (PC)’nden gelen diğer üyelerle birlikte PiS’in kurulduğunu duyurdular. Kurulduktan sonraki yıllarda Parti, Polonya siyasetindeki merkez aktörlerden birisi olmuştur.

2002’de PiS ve Sağ İttifak (PP) birleşme anlaşması imzaladı ve PP, PiS’e katıldı. Aynı yılda Lech Kaczyński Varşova’nın belediye başkanı oldu. Lech Kaczyński 2003’te PiS’in onursal başkanı oldu ve Jarosław Kaczyński partinin başına geçti. PiS, Dördüncü Polonya Cumhuriyeti Anayasası olarak adlandırılan yeni anayasa için önerilerini sundu. Polonya’nın Avrupa Birliği’ne katılım referandumu öncesinde yapılan kampanya sırasında PiS, birleşik bir Avrupa vizyonu sundu. PiS, Avrupa Parlamentosu’na dayandırdığı seçim programı için bir dizi değişiklik (yeni bir anayasa, vergi programı, sosyal güvenlik paketi) teklifinde bulundu. Bu seçimde PiS üçüncü sırayı kazandı.

²² Jasiewicz’in makalesinde yer alan “Parti Rekabet Alanı” adlı figürden örnek alınarak oluşturuldu (Jasiewicz, 2014: s. 9).

2005 Parlamento seçimlerinde PiS, büyük koalisyon ortağı olmuş ve Kazimierz Marcinkiewicz azınlık hükümeti tarafından güven oyu almıştır. Başkanlık seçimlerini de Lech Kaczyński kazanmıştır. 2005 seçimlerinden önce Radio Maryja desteğini PiS'e kaydırduğunda LPR büyük bir gerileme yaşadı. SO ve LPR'nin oylarını düşüren diğer bir faktörse sanki Polonya'nın on beş yıllık siyasal hayatından soyutlanmış gibi davranan Kaczynski kardeşlerin kendilerini adeta siyaseten birer “yabancı” olarak göstermeleri oldu. Tabii ki her iki kardeş de geçmişte iktidar merkezine yakın isimler olmuşlardır. Ek olarak, dış politikadaki PiS, Avrupa şüphecisi bir yaklaşıma sahip olmuştur. Parti, böylelikle LPR'nin siyasal alanına taşınmış, aynı zamanda “Dayanışmacı” karakterini vurgulayarak SO seçmenlerini de kazanmayı hedeflemiştir (Kessel, 2015: s. 138).

2006'da hükümetin bir parçası olan PiS, birlikte parlamento çoğunluğunu sağladığı LPR ve SO ile bir koalisyon anlaşması imzaladı. Kazimierz Marcinkiewicz'in istifasından sonra, Jarosław Kaczyński Bakanlar Kurulu'nun yeni başkanı oldu. Parti, halk adına daha açık bir şekilde konuşmaya başladıktan sonra 2006 yerel seçimleri için yapılan bir kampanyada, “Halka Yakın (*Blizej ludzi*)” sloganını kullandı. Sıradan insanlar için ortak olan şeylere daha yakın bir ilişki ve “yurttaş”lardan müteşekkil bir “toplum”un inşasını vaat etti. Hukuk ve düzeni getirmekten bahsetti ve böylelikle PiS'in sıradan vatandaşların partisi olduğu vurgulandı. Popülist söylemin daha belirgin kullanımı, PiS'i sıradan, gerçek, meşru bir halkı, gayrimeşru ve gasp edici bir elit karşısında temsil etmesidir (Kessel, 2015: s. 128).

2007'de ise PiS'in ortağı SO'nun lideri Andrzej Lepper'e yolsuzluk ve cinsel taciz suçlamaları yöneltildiğinde, PiS koalisyonu bozmaya ve seçimlere gitmeye karar verdi. Bu tarihten sonra PiS, muhalefete geçse de Parti ve Kaczynski halkın büyük bir kesiminde popülerliklerini korumayı başardılar. Keza PiS, skandallar ve ihanetlerle boğuşan SO ve LPR'den daha iyi örgütlenen ve güvenirliliği üç parti içinde en yüksek partiydi. SO ve LPR 2007'de parlamento dışı kaldıklarında PiS kutuplaşan siyasi manzarada anahtar bir oyuncu olarak ortaya çıktı (Kessel, 2015: s. 141-142). 2009 Avrupa Parlamentosu seçimlerinde, PiS milletvekili sayısını iki katına çıkararak Avrupa Parlamentosu seçimlerinden önce partinin inisiyatifinde, yeni muhafazakâr bir hizip -Avrupa Muhafazakârlar ve Reformcular- oluşturuldu.

2010’da Smolensk yakınlarındaki hükümet uçağının düşmesiyle Cumhurbaşkanı Lech Kaczyński ve eşi ile yanındaki siyasilere ve entelektüellerden oluşan diğer 94 yolcu da hayatını kaybetti. Bu olaydan sonra gerçekleşen seçimlerde Jarosław Kaczyński ikinci olmuştur. 2011 Parlamento seçimlerinde de sonuç PiS açısından pek farklı olmamış ve en çok oy alan ikinci parti olmuştur. Bu dönemde Smolensk faciası, Kaczyński’nin söyleminde merkezi bir unsur haline gelmiş ve PiS lideri, hükümeti kazaya yol açan hatalardan sorumlu tutmuştur. Bu saldırgan söylemin seçim çevrelerinde etkisiz görünmesi nedeniyle PiS, Ekim 2011 Parlamento Seçimlerine yönelik kampanyada işsizlik ve sağlık hizmetleri gibi temel konulara daha fazla yoğunlaşmıştır. PiS’in yıllar içindeki söylem ve tavrındaki dalgalanmalar, partinin temel ideolojisinin SO’nun ideolojisinden daha kaygan bir zeminde olduğuna dair şüpheler yaratmıştır (Kessel, 2015: s. 130).

2014 Avrupa Parlamentosu seçimlerinde PiS oyların yüzde 31,78’ini kazanmış, 19 Temmuz’da, Cumhurbaşkanı Jarosław Kaczyński’nin inisiyatifinde sağ birlik kurulmuştur. 16 Kasım’da ise PiS yerel seçimlerde en fazla oyu alan parti olmuştur. 2015’te PiS’in Cumhurbaşkanı Adayı Andrzej Duda, yüzde 51,55’lik bir oranla cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanmıştır. PiS aynı sene yüzde 37,58 ile parlamento seçimlerini de kazanarak tek başına iktidar olmuştur (PiS, 2018). Ekim 2018’de yapılan yerel seçimlerde de PiS oyların çoğunluğunu alarak birinci parti olmuştur.

PiS, kurulduğunda tipik bir muhafazakâr parti iken daha sonra daha ulusalcı/popülist bir çizgiye doğru evrilmiştir. Bu değişiklik kendini söylemlerinde de belli etmiştir. Daha çok telaffuz edilen “Dayanımcı” imajının yanı sıra PiS, büyük bir kısmı iş çevrelerinin, politikacıların dahil oldukları yolsuzluklar üzerinden söylem geliştirmiş, 1989 sonrası Polonya’yı yöneten liberal ve eski komünistler arasındaki resmi olmayan ilişkilerin karanlık yüzü olarak tanımladığı “düzen” karşıtlığından faydalanmıştır (Kessel, 2015: s. 127). Parti aynı zamanda 1991’de kurulan Üçüncü Cumhuriyet’e “sembolik olarak” son vererek Dördüncü Cumhuriyeti kurduğunu duyurmuştur.

2.2.2.2. Sivil Platform (PO)

2011 yılında AWS ve Özgürlük Birliği (UW) partilerinden ayrılanların (AWS'den Maciej Płażyński, UW'den Andrzej Olechowski ve Donald Tusk) kurduğu Sivil Platform, ekonomiye neoliberal bir yaklaşımı olan Dayanışma-sonrası örgütlerin çizgisinden gelmektedir. Avrupa yanlısı, muhafazakâr ve Hristiyan demokrat değerleri bünyesinde birleştirmiştir. SO ve PiS gibi partiler, geçiş döneminde ekonomik açıdan zarar görmüş kişilerin savunucusu olarak sunarken liberal PO kendisini, “modernleşmenin kazananlarının” ana temsilcisi olarak göstermiştir (Kessel, 2015: s. 136). 2007 ve 2014 Seçimlerinde PSL ile koalisyon hükümetleri kurmuştur. 2016’da partinin başına Grzegorz Schetyna getirilmiştir.

2.2.2.3. Modern (.Nowoczesna)

Avrupa yanlısı ve liberal bir çizgide olan Modern Partisi, Mayıs 2015'in sonlarında ekonomist Ryszard Petru tarafından Nowoczesna adıyla kuruldu. 2015 yılının ağustos ayında, partinin adı Modern (.Nowoczesna) olarak değiştirildi. Parti, 2015 parlamento seçimlerinde oyların %7,6'sını alarak Sejm'de 28 sandalye kazandı. Parti, 4 Haziran 2016'da Avrupa Liberaller ve Demokratlar İttifakı Partisi (ALDE)'ne kabul edildi. Katarzyna Lubnauer Kasım 2017'de Modern'in lideri oldu. Parti kongresinde yapılan seçimlerde Lubnauer 149 oy alırken Petru 140 oy aldı.

2.2.2.4. Polonya Cumhuriyeti Meşru Müdafaa Partisi (SO ya da SPR)

1992’de Andrzej Lepper tarafından kurulan SO, milliyetçi ve popülist bir söyleme sahiptir. PiS, düzen karşıtı popülist söylemini etkili hale getirmeden önce SO, Polonya’da “geçiş” döneminin kaybedenlerine hitap edip bundan yararlanabilecek bir konumdaydı. Parti, yolsuzlukla güçlü bir mücadele imajını yaratıp kendisini muhafazakâr ve “Dayanışmacı” Polonya’nın baş aktörü olarak sunabilirdi. Ancak bu rolünü PiS’e kaptırmıştır (Kessel, 2015: s. 121-122).

Düzen karşıtı bir görüntüye sahip olan SO, sıradan bir Polonyalının gönlüne hitap eden popülist bir parti olarak sınıflandırılmaktan çekinmedi. Çünkü Andrzej Lepper’in kendisi popülist olarak etiketlenmekten korkmuyordu. Popülizm, “sıradan

insanların ve ulusal çıkarların savunmasında, yolsuzluğun sonlanması tavis vermeyen bir mücadele” anlamına geliyordu. Lepper’in söyleminde seçkinler ve sıradan insanlar arasında uzlaşmaz bir ilişki tasvir edilmiştir (“Biz ve Onlar”). SO, Polonya’da sistem tarafından dezavantajlı duruma düşürülenleri savunmak isteyen herkesin tek temsilcisi olduğu iddiasında bulundu. SO, 1990’ların reformlarından dolayı yoksulluğun ve umutsuzluğun kenarında duran insanların ve tüm sosyal sınıfların sesini güçlü bir şekilde dile getirmiştir (Kessel, 2015: s. 125). SO, 2005 yılında PiS ve LPR ile beraber koalisyon hükümeti kurmuştur. Ancak 2007’deki siyasal skandalın ardından Parti, etkisini yitirmiş ve 2015 Parlamento Seçimlerinde oyların %0,03’ünü almıştır.

2.2.2.5. Polonyalı Aileler Birliği (LPR)

2001’de AWS üyelerinden bazıları Katolik değerlere vurgu yapan, milliyetçi Polonyalı Aileler Birliğini kurdu. LPR kendisini ulusal geleneklerin savunucusu olarak resmeder ve Polonya toplumunda Katolik değerlerin korunması için çağrıda bulunur. LPR’nin kürtaj ve eşcinsellik gibi konulardaki muhafazakâr konumu, “halkın iradesini” takip etmesinden çok Katolik değerlere bağlılıktan ilham almıştır (Kessel, 2015: s. 126).

LPR, özelleştirme sürecini “ulus karşıtı eylem” olarak adlandırdığı için bu politikalara karşı muhalefetten de faydalanabildi. LPR’nin özelleştirmeye karşı tavrı elbette ki sol çizgide bir parti olduğunu göstermese de LPR, yabancı yatırımlar ve Polonya’nın kültürel ve iktisadi bağımsızlığına zarar veren ulusüstü çıkarların yarattığı korkulardan faydalanmıştır. Polonya seçmenlerinin geri kalanıyla karşılaştırıldığında LPR’nin destekçileri daha anti-enternasyonalist, kültürel olarak daha muhafazakâr ve Kilise’nin kamu hayatındaki rolünü daha çok savunan bir çizgideydi (Kessel, 2015: s. 134). 2007’deki PiS, SO ve LPR’den oluşan milliyetçi-muhafazakâr-popülist koalisyonun düşüşü ile beraber siyasal arenada etkisini yitiren LPR, 2015 Parlamento Seçimlerine katılmadı.

2.2.2.6. Polonya Halk Partisi (PSL)

1990'da kurulan (ancak daha köklü bir geçmişi olan) PSL, Hristiyan demokrat ve muhafazakâr bir köylü-çiftçi (tarımcı) partisidir. 1990'lardan bu yana çeşitli koalisyonlarda hükümet ortağı olmuştur. 2015 Parlamento Seçimlerinde oyların %5,1'ini alarak Sejm'de 16 sandalye elde etmiştir.

2.2.2.7. Demokratik Sol İttifak (SLD)

SLD, 1991'de sol partilerin bir araya geldiği bir ittifak olarak ortaya çıkmış, 1999'da da partileşmiştir. SLD'nin politik çizgisi ortanın solunda yer alan bir sosyal demokrat partidir. 1990'lar ve 2000'lerde hükümete koalisyon ortağı olarak birkaç kez gelme şansını bulan parti 2015 Parlamento Seçimlerinde Sejm'e girememiştir.

2.2.2.8. Senin Hareketin (TR)

Eski bir PO milletvekili olan Janusz Palikot tarafından 2011 yılında Palikot Hareketi (RP) olarak faaliyete geçen hareket 2013 yılında şu anki adı olan Senin Hareketin (TR) ismini almıştır. Parti, liberal, kilise-karşıtı ve Avrupa yanlısı bir ideolojiyi benimsemiştir. Onu gündeme taşıyansa söylem ve vaatlerindeki “radikallik” olmuştur. Bunun nedenleri arasında devlet okullarında dinî eğitime son vermek, kilise yardımlarını sonlandırmak, oy verme yaşını 16'ya düşürmek, eşcinsel evliliklere izin vermek, Sosyal Güvenlik Kurumu'nda reform yapmak, Senato'yu lağvetmek, kanabisi yasal hale getirmek, sabit vergi oranı getirmek, ücretsiz kondom dağıtılmasını ve karma üyeli nispî temsile geçilmesini savunmak vardır. Bu hedefleri sebebiyle, hareket “liberter” olarak da anılmıştır. 2015 Parlamento Seçimlerinde %7,6 oy olarak %8 seçim barajının (Birleşik Koalisyon ile seçimlere girdiği için) altında kalmıştır.

2.2.2.9. Birlikte (Razem)

Birlikte Hareketi, 2015 Başkanlık Seçimlerinde sol partilerin aldığı başarısız sonucun ardından sol bir platform oluşturma isteğiyle kurulmuştur. Partinin liderliği Ulusal Yönetim Kurulu tarafından kolektif bir şekilde gerçekleştirilir. İşçi hakları,

kamu hizmetlerinin serbestleştirilmesi ve özelleştirilmesine karşı duran parti, gelirin yeniden dağıtımı, haftada 35 saatlik çalışma, gelir vergisi eşliğinin artırılması, yenilikçi bir kurumlar vergisi getirme, devlet bütçesinden tahsis edilen sağlık hizmeti gibi vaatlerle sosyal demokrasiye vurgu yapar. 2015 Parlamento Seçimlerinde, Birleşik Sol (Zjednoczona Lewica) İttifakının dışında kalmış ve %3,6 oy almıştır.

2.2.2.10. Kukiz'15

Parti, 2015 yılında 2015 Başkanlık Seçimlerinde aday olan eski rockçı Paweł Kukiz tarafından kurulmuştur. Milliyetçi ve muhafazakâr bir çizgide olan parti, nispi temsilden oy çokluğu sistemine geçişi, hem merkezi hem de yerel yönetim düzeyinde bütçe açığı getirme yasağını, profesyonel operasyonel birlikler için bölgesel savunma sisteminin bir destek sistemi olarak getirilmesi ve Polonya'nın Euro bölgesine katılımına karşı durmak gibi konuların yer aldığı üç kategoride (sistemsel, ekonomik, iç ve dış güvenlik) toplanan vaatleriyle 2015 Parlamento Seçimlerinde çoğu gençlerden olmak üzere oyların %8.81'ini alarak Sejm'de 42 sandalyeye sahip olmuştur.

2.2.2.11. Özgürlük (Wolność)

2015'te Janusz Korwin-Mikke tarafından kurulan parti liberteryen ve Avrupa şüpheci bir çizgidedir. Zaman zaman partinin kurucusunun ismi olan KORWiN olarak da adlandırılmaktadır. Parti, 2015 Parlamento Seçimlerinde hiçbir parti ile koalisyonla gitmediği ve oyların %4,7'sini aldığı için Sejm'de sandalye elde edememiştir.

2.2.3. 1989-2015 Arası Polonya’da Parlamento ve Başkanlık Seçimleri

Cumhurbaşkanları	Parti(ler)	Görev Süreleri
Wojciech Jaruzelski	PZPR	19.07.1989 – 22.12.1990
Lech Wałęsa	Dayanışma	22.12.1990 – 22.12.1995
Aleksander Kwaśniewski	Sosyal Demokrasi Bağımsız	23.12.1995 – 23.12.2000 23.12.2000 – 23.12.2005
Lech Kaczyński	PiS	23.12.2005 – 10.04.2010
Bronisław Komorowski	PO	10.04.2010 – 08.07.2010
Bogdan Borusewicz		08.07.2010
Grzegorz Schetyna		08.07.2010 – 06.08.2010
Bronisław Komorowski		06.08.2010 – 06.08.2015
Andrzej Duda		PiS

Tablo: 3 – Üçüncü Polonya Cumhuriyeti’nin Cumhurbaşkanları

“Polonya’da komünizm sonrası geçiş müzakereyle gerçekleşmiştir. 6 Şubat 1989’da başlayan ve 4 Nisan’da tamamlanan Yuvarlak Masa Görüşmeleri üç ana komite tarafından yürütülmüştür.” Bunlar Mazowiecki ve Kwasniewski’nin yürüttüğü ‘sendika çoğulculuğu’, Geremek ve Reykowski’nin yürüttüğü ‘siyasal reform’, Trzeciakowski ve Sekula-Baka’nın yürüttüğü ‘sosyo-ekonomik ve sistem reformları’dır. Bunların dışında medya, eğitim ve çevre konuları gibi başka konularda çalışan on bir alt grup ve masa da mevcuttu ancak burada tüm muhalefet temsil edilememiştir. Katolik Kilisesi ise bu müzakerelerde tarafsızlığını açıklamıştır. Görüşmelerin sonunda Yuvarlak Masa Anlaşması (Sejm Sözleşmesi-*Sejm kontraktowy*) imzalanmıştır. Böylece Dayanışma, Senato’nun tamamı ve Sejm’in yüzde 35’i için seçimlere gitme hakkı kazanmıştır (Bayır, 2013: s. 60).

Başbakanlar	Parti(ler)	Görev Süreleri
Tadeusz Mazowiecki (Dayanışma)	Dayanışma Koalisyonu (KO'S'-ZSL-PZPR-SD)	24.08.1989 – 04.01.1991
Jan Krzysztof Bielicki (KLD)	Dayanışma Koalisyonu (KLD-ZChN-PC-SD)	04.01.1991 – 06.12.1991
Jan Olszewski (PC)	Dayanışma Koalisyonu (PC-ZChN-PSL.PL)	06.12.1991 – 05.06.1992
Waldemar Pawlak (PSL)	PSL	05.06.1992 – 10.07.1992
Hanna Suchocka (UD)	Dayanışma Koalisyonu (UD-KLD-ZChN-ChD- PPPP-PSL.PL)	11.07.1992 – 26.10.1993
Waldemar Pawlak (PSL)	SLD-PSL-BBWR	26.10.1993 – 01.03.1995
Jozef Oleksy (SDRP)	SLD-PSL	07.03.1995 – 07.02.1996
Włodzimierz Cimoszewicz (SDRP)	SLD-PSL	07.02.1996 – 31.10.1997
Jerzy Buzek (AWS)	AWS-UW	31.10.1997 – 19.10.2001
Lezsek Miller (SLD)	SLD-UP-PSL	19.10.2001 – 02.05.2004
Marek Belka (SLD)	SLD-UP	02.05.2004 – 31.10.2005
Kazimierz Marcinkiewicz (PiS)	PiS-SRP-LPR	31.10.2005 – 14.07.2006
Jarosław Kaczyński (PiS)		14.07.2006 – 16.11.2007
Donald Tusk (PO)	PO-PSL	16.11.2007 – 22.09.2014
Ewa Kopacz (PO)	PO-PSL	22.09.2014 – 16.11.2015
Beata Szydło (PiS)	PiS	16.11.2015 – 11.12.2017
Mateusz Morawiecki (PiS)		11.12.2017

Tablo: 4 – Üçüncü Polonya Cumhuriyeti'nin Başbakanları (Sejm, 2018(b); Premier, 2018).

2.2.3.1. 1989 Parlamento ve Başkanlık Seçimleri

4 Haziran 1989'da yapılan seçimler neticesinde, Sejm Sözleşmesi gereği Dayanışma, Sejm'in %35'ini, Senato'nun da neredeyse tamamını almış ve Tadeusz Mazowiecki önderliğinde bir koalisyon hükümeti kurulmuştur. Bu seçimler sonucunda ilk kez komünist olmayan bir başbakan iktidara gelmiştir. Ayrıca Mazowiecki'nin Maliye Bakanlığına Leszek Balcerowicz'i getirmesi ve onun uygulamaya koyduğu "şok terapisi" programı serbest piyasa ekonomisine sert bir dönüşü içeriyordu. Bu ekonomi politikasının toplum nezdinde yarattığı sorunların sonuçları daha sonraki seçimlerde ortaya çıkacaktı. Diğer yandan PZPR'nin hala Sejm'in çoğunluğunu elinde bulundurmasının verdiği avantaj sayesinde **19 Temmuz 1989**'da Jaruzelski cumhurbaşkanı olarak seçildi. Jaruzelski cumhurbaşkanı seçilince parti sekreterliğini Rakowski bir süre daha sürdürdü. Ancak Dayanışma'nın seçimlerde elde ettiği başarı sonrası iktidar partisinin artık siyaseti yönlendirebilecek gücü kalmamış olması, hâlihazırda uzun yıllardır sıkıntılı olan siyasal hayatın daha da istikrarsız bir döneme girmesine yol açtı. 1990 yılında komünist parti hükümetteki bakanlarını ve uydusu konumundaki diğer küçük partilerin desteğini yitirdi. PZPR'nin 11. Kongresi'nde parti dağılma kararı almış ve yerini sosyal demokrat partiler almıştır. Bunlardan biri Polonya Cumhuriyeti Sosyal Demokrasisi (Socjaldemokracja Rzeczypospolitej Polskiej, SdRP) ve daha sonra onun yerine devam edecek olan Demokratik Sol İttifak [Sojusz Lewicy Demokratycznej, SLD)'tır.

2.2.3.2. 1990 Başkanlık Seçimleri

İktidar üzerindeki komünist döneme ait izler birer birer silinirken Jaruzelski'nin istifası buna son noktayı koymuştur. Bunun üzerine **başkanlık seçimleri 25 Kasım ve 9 Aralık 1990**'da iki turlu olarak gerçekleşmiştir. Seçimde başkanlık için adaylıklarını koyan Roman Bartoszcze, Włodzimirz Cimoszewicz, Tadeusz Mazowiecki, Stanisław Tyimiński, Leszek Moczulski ve Lech Wałęsa yarışmıştır. İlk turda oyların yarısından fazlasını alan aday çıkmadığı için ikinci tura gidilmiş ve Tyimiński ile Wałęsa ikinci tura kalmıştır. Wałęsa 10 milyondan fazla oy (%74,3) alarak Polonya Cumhuriyeti'nin seçilmiş ilk cumhurbaşkanı olmuştur. Bunun ardından Sürgündeki Polonya Hükümeti de vazifesini tamamlayıp dağılmıştır. Ek olarak yine bu dönemde

15 Şubat 1991’de Polonya, Çekoslovakya ve Macaristan bir araya gelerek Vişegrad Grubunu oluşturmuş, ancak 1993’te Çekoslovakya’nın dağılmasının ardından üye sayısı Slovakya’nın katılımıyla dörde çıkmıştır (Davies, 2005: s. 507-8).

2.2.3.3. 1991 Parlamento Seçimleri

27 Ekim 1991'de Üçüncü Cumhuriyet'in ilk özgür seçimleri gerçekleştirildi. Dayanışma hareketinden doğan çok sayıda yeni parti ve ittifakın ortaya çıkması siyaseti çok parçalı hale getirmiş, Sejm’de 29 parti temsil imkânı bulmuştur. Ancak hiçbiri mutlak çoğunluğu elde edemediği için sıkı bir koalisyon pazarlığı yapılmıştır. İlk olarak KLD önderliğinde ZChN–PC–SD ile koalisyon yapılarak Bielicki hükümeti kurulmuştur. Daha sonra PC önderliğinde ZChN–PSL.PL ile koalisyon yapılarak Olszewski hükümeti kurulmuştur. Olszewski hükümeti de başarısız olduktan sonra Wałęsa hükümeti kurma görevini Polonya Halk Partisi lideri, Pawlak’a vermiştir. Sadece 33 gün iktidarda kalabilen Pawlak, meclisin çoğunluğunun güvenoyunu alamadığı için yerini Suchocka’ya bırakmıştır. Görüldüğü üzere ilk özgür seçimlerin ardından istikrarlı bir koalisyon hükümeti kurulamamıştır. Mazowiecki ve Bielecki siyaseten liberalken, Olszewski ve Pawlak ise dini değerlere daha çok vurgu yapan muhafazakâr bir anlayışa sahiptiler. Suchocka’nın bunların ortasında bir çizgisi olmuştur. Ayrıca Suchocka döneminde 1992’de Küçük Anayasa hazırlanarak yeni bir anayasa için zemin oluşturulmuştur. 1992’de kabul edilen Küçük Anayasa ile Anayasa Komisyonu, orduyu ve yargıyı politika dışına itti ve en önemlisi ilkeli ve parlamenter bir demokrasiyi tesis etti. Öte yandan bu dönem “genel anlamda demokrasi kriterlerinin sağlanamadığı”, Wałęsa’nın otoritesinin sınırlarını zorladığı ve parlamentoyla çatışma halinde olduğu bir dönem olmuştur (Davies, 2005: s. 511-512; Bayır, 2013: s. 73).

2.2.3.4. 1993 Parlamento Seçimleri

1991 Seçimlerinden sadece iki sene sonra bir diğer parlamento seçimleri **19 Eylül 1993**’te yapılmıştır. Ancak 31 Mayıs 1993’ten seçimlerin yapıldığı tarihe kadar ulusal meclisin iki kanadında da yönetsel sorunlar vardı. Bu yüzden bu seçimler, 1989-1993 arası siyasal ve yönetsel sorunları aşması amacıyla yeni bir seçim

yasası temelinde yapıldı. Yeni bir seçim yasasının hazırlanması hususu meclis kulüplerinin çoğunluğu tarafından desteklendi. Taslak düzenlemeyle ilgili çalışmalar Şubat 1993'te tamamlandı. 15 Nisan'da Sejm düzenlemeyi kabul etti ve 1 Haziran'da Lech Wałęsa yeni seçim yasasını imzaladı. Yeni yönetmelik, partiler için %5 ve koalisyonlar için %8 oranında seçim barajı getirdi ve seçim sisteminde Sainte-Laguë yönteminden D'Hondt yöntemine geçildi. Uygulanan seçim barajı neticesinde birçok sağ parti meclise girememiş, iktidara SLD (171 sandalye ile) ve PSL (132 sandalye ile) gelerek koalisyon hükümeti kurmuşlar ve 1997'ye kadar başbakanlar (Pawlak, Oleksy ve Cimoszewicz) değişse de iktidarda kalmışlardır. Diğer seçim dönemine kadar geçen dönemde yeniden sol partilerin iktidara gelmesi şok terapilerinin yarattığı olumsuzluklar ve Wałęsa'nın güçlü bir partisinin olmayışıyla bağdaştırılmıştır (Bayır, 2013: s.74). Dayanışma Koalisyonu, Wałęsa'nın önemli bir rol oynamadığı 1989'dan bu yana yapılan ilk seçimlerde yaklaşık %33 oy almıştır. Bu da 1993 parlamento seçimlerinde ortaya çıkan ve 1995 cumhurbaşkanlığı seçimlerinde de artarak sürecektek olan siyasal parçalanmayı yansıtıyordu (Rothschild ve Wingfield, 2000: s. 271).

2.2.3.5. 1995 Başkanlık Seçimleri

5 Kasım ve 19 Kasım 1995 tarihlerinde gerçekleştirilen başkanlık seçimleri, Polonya tarihinin ikinci başkanlık seçimleri olmuştur. 17 aday başkanlık için başvurursa da içlerinden üçü Lech Wałęsa lehine, biri (Lech Kaczyński) de Jan Olszewski lehine adaylıktan çekilerek 13 kişi seçimde yarışmıştır. Yarışan adaylar arasında en çok oy alan ve dikkat çeken isimler Aleksander Kwaśniewski, Lech Wałęsa, Jacek Kuroń, Jan Olszewski ve Waldemar Pawlak idi. Ancak bunlardan ikisi -mevcut Başkan Lech Wałęsa ve SLD lideri Aleksander Kwasniewski- ikinci tura kaldı. İkinci turda da seçimleri Aleksander Kwaśniewski kazandı. Sonuçlar %51,72'ye %48,28 şeklinde gerçekleşti. Eski komünistler hükümete, parlamento ve başkanlığa hâkim olduklarında bir tedirginlik meydana gelse de Kwaśniewski'nin başkan olarak seçilmesi, başkanlık ile hükümet arasında yeni bir iyi ilişkiler çağını ve uyumu işaret etti (Rothschild ve Wingfield, 2000: s. 270; Davies, 2005: s. 512-513).

2.2.3.6. 1997 Parlamento Seçimleri

Polonya'da **21 Eylül 1997**'de yapılan parlamento seçimleriyle Dayanışma Seçim Hareketi'nin zaferiyle sonuçlandı. Seçimlerin sonucunda 5 komite ve Alman Azınlığı üyeleri Sejm'e girdi. Seçimden sonra AWS, UW ile bir koalisyon hükümeti kurdu. Başbakan AWS lideri Jerzy Buzek oldu. Başbakan yardımcısı ve maliye bakanı pozisyonuna Leszek Balcerowicz getirildi. Parlamento seçimlerinden önce Sejm, siyasi partiler hakkında yeni bir kanun çıkararak tüm mevcut siyasi grupların yeniden kaydedilmesini ve binlerce destek imzasının toplanmasını zarurî kılmış ayrıca siyasî partilerin finansmanını ve seçim kampanyası maliyetlerinin geri ödenmesini sınırlandırmıştır. Sejm seçimlerinde, nispî temsil sistemine uygun olarak 391 milletvekili seçildi. D'Hondt yönteminin uygulamaya konmasıyla beraber gelen seçim barajı bu sefer azınlık komiteleri için uygulanmamıştır. 1991-1997 arası yedi farklı hükümet görev yaptı. Birden fazla hükümetin değişmesinin yanında iki farklı başkan döneminde demokrasi kurumsallaşma yoluna girdi. Yine bu dönemde 1997 Anayasası kabul edildi. Diğer yandan kürtajla ilgili referandum taleplerinden asla vazgeçmeyen Katolik Kilisesi'nin yeni anayasa ile ilgili düşünceleri ise onun çok fazla laik olduğu yönündeydi (Davies, 2005: s. 514). Dayanışma Seçim Hareketi de yeni anayasanın Polonya'yı çok fazla seküler yaptığı ve Polonya'yı uluslararası kurumlara teslim etmeye hazır hale getirdiği gerekçesiyle yeni anayasaya karşı çıktı (Rothschild ve Wingfield, 2000: s. 270). Ancak her şeye rağmen Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sekiz yıl sonra Katolik Polonya'nın yeni bir anayasası, eski komünist bir cumhurbaşkanı, Protestan bir başbakanı ve Yahudi bir dışişleri bakanı vardı. Ayrıca Soğuk Savaş boyunca Varşova Paktı üyesi Polonya, 1999'da NATO'ya da üye olarak istikametini Batı'ya dönmüştür (Rothschild ve Wingfield, 2000: s. 271).

2.2.3.7. 2000 Başkanlık Seçimleri

Yeni binyıla girerken Cumhurbaşkanı Kwaśniewski'nin halk nezdinde popülerliği yapılan anketlere göre %70 gibi yüksek olduğu görülmüyordu. Onun karşısında asıl yer alması beklenen, 1997'de son parlamento seçimlerini kazanıp hükümeti oluşturan Dayanışma Seçim Hareketi'nden Marian Krzaklewski idi. Diğer önemli aday ise eski bir Dışişleri Bakanı ve daha liberal-muhafazakâr Andrzej

Olechowski idi. Daha az şansa sahip olan adaylar arasında Avrupa Birliği'ne girmeye ve eski Cumhurbaşkanı Lech Wałęsa'ya karşı çıkan popülist bir çiftçi lider olan Andrzej Lepper vardı. Wałęsa, Dayanışma tarafından aday gösterilmedi, o da seçimlere kendi kurduğu bir partiyle girdi. Neticede **8 Ekim 2000** seçimlerinde Kwaśniewski birinci turda oyların %53,90'ını alarak yeniden başkan seçildi. Eski Başkan Wałęsa ise yalnızca %2 kadar bir oy alarak halkın geçiş döneminde uygulanan politikalara tepkili olduğu gerçeğiyle yüzleşmiştir (Jasiewicz, 2001: s. 5).

2.2.3.8. 2001 Parlamento Seçimleri

Dört yıllık görev süresinin sonunda, Başbakan Jerzy Buzek (AWS)'in hükümeti, ekonomik sorunlarla yüzleşmek zorunda kaldı. Ekonomik açıdan, Polonya tüketici güveni 1990'ların ortalarından bu yana en düşük seviyesine geriledi ve işsizlik oranı %16'nın üzerine çıktı. Politik açıdan ise Mayıs 2000'de, AWS'nin küçük koalisyon ortağı Özgürlük Birliği, partinin, reformun yavaş ilerlemesine itiraz etmesine istinaden koalisyondan ayrılmış ve yerine nispeten zayıf bir azınlık hükümeti kurulmuştur. Daha sonra Temmuz 2001'de, Buzek hükümeti yine yolsuzluk suçlamalarıyla ilgili olarak üç bakanlıktan istifa etti ve hükümetin emeklilik ve sağlık hizmetleri reform programı, Sejm'de bir duraklamaya neden oldu. Muhalefet partileri AWS'nin örgütsel ve ekonomik zaaflarından yararlandılar. Merkez solda yer alan SLD ve UP birlikteliği hükümetin bir alternatifi olabilme izlenimi yarattı. Merkez sağda, Dayanışmanın türevleri olan yeni politik gruplar ortaya çıkmıştır. Eski AWS ve UW üyelerinden oluşan Sivil Platform (PO), düşük ve sabit oranlı gelir vergisi ile yatırım çekmek için bürokrasinin etkisinin azaltılmasını istedi. AWS'nin daha muhafazakâr ve anti-komünist destekçilerinden oluşan Hukuk ve Adalet Partisi (PiS), yolsuzlukla mücadele ve organize suç yasası vaatleri üzerine kampanya yürütmüştür. Bu veriler ışığında SLD, **23 Eylül 2001** seçimlerinde oyların %41'ini alarak zafer kazandı ve Lech Miller başbakanlık koltuğuna oturdu. Onun görev yaptığı dönemde, 1 Mayıs 2004'te Polonya, AB üyesi olmuştur. Ancak geçirdiği helikopter kazasının ardından yerine Marek Belka geçmiştir. Ayrıca bu seçimde SLD, Sejm'de temsilciliğini 52 sandalye daha artırarak 216 temsilcilik kazandı ve dört yıllık merkez sağ iktidarından sonra Başbakanlığa geri döndü. SLD, rakiplerinin dağılık halde olmasından faydalanması, Kwasniewski'nin başkanlık seçimlerini kazanmasının solun –dolayısıyla SLD'nin-

hanesine bir artı olarak eklenmesi ve SLD'nin siyasete ve ekonomiye daha profesyonel bir yaklaşım içerisinde olduğu izlenimi, seçimleri kazandırmıştır. Merkez sağdaysa PO ilk kez parlamentoya girmiş, oyların yaklaşık %13'üyle ikinci sırada yer almıştır. Şaşırtıcı bir şekilde, aşırı milliyetçi partiler seçim sonuçlarından memnun olduklarını dile getirmişlerdir. SRP, 1997 seçimlerine göre oylarını ciddi bir şekilde artırarak 53 sandalyeye sahip olmuş ve oyların %10'unu alarak üçüncü sırada yer almıştır. SRP lideri Andrzej Lepper Polonya'nın Avrupa Birliği müzakerelerine karşı kampanya yürütmüştür. Aşırı sağda, Katoliklik yanlısı ve AB karşıtı bir platformda kampanya yürüten Polonyalı Aileler Birliği (LPR), ilk kez Sejm'e girerek 38 sandalye ve oyların %8'ini kazanmıştır. Buzek hükümetinde eski bir Adalet Bakanı olan Lech Kaczyński başkanlığındaki Hukuk ve Adalet (PiS), 44 sandalye ve oyların %9,5'ini alarak, partisinin ilk kez Sejm'e girmesini sağladı. Polonya Halk Partisi (PSL), 1997 yılındaki yıkıcı kayıplarını biraz tersine çevirerek 42 sandalye kazandı. PSL daha sonra meclis çoğunluğuna ulaşmak için SLD ile bir koalisyona girecekti. Bir önceki dönemde iktidarda olan AWS-UW koalisyonu ise 2001 seçimleri sonrası meclise giremeyerek büyük bir hezimet yaşamıştır. 2001 yılında AWS, 2005 yılında da UW dağılmıştır (Millard, 2010: 114-115).

2.2.3.9. 2005 Parlamento ve Başkanlık Seçimleri

25 Eylül 2005'te gerçekleştirilen seçimlerde, merkez sağdaki iki parti, muhafazakâr ve popülist bir çizgide olan Hukuk ve Adalet (PiS) ve liberal-muhafazakâr bir çizgiye sahip Sivil Platform (PO) seçimden galibiyetle ayrılırken Demokratik Sol İttifak'ı (SLD) sert bir şekilde yenilgiye uğrattılar. İki büyük post-Dayanışma partisi 460 sandalyenin 288'ini alırken, SLD 55 sandalyeyle dördüncü sıraya gerilemiştir (SLD'nin hızlı düşüşü sonunda 2015 seçimlerinde kalan tüm koltuklarını kaybetmesiyle sonuçlanmıştır.) Oyların çoğunu alan ancak mecliste mutlak çoğunluğu ele geçiremeyen Hukuk ve Adalet (PiS) Partisi, seçimlere “Dördüncü Cumhuriyet”²³ sloganıyla girmiştir. Bu yeni yaklaşımla PiS, geleneksel,

²³ Bu kavram PiS'in dışında LPR tarafından da kullanılmıştır. PiS ve LPR'nin parti programları Üçüncü Cumhuriyetin sona erip Dördüncü Cumhuriyet'in başlangıcını işaret eden bir dönüm noktası olduğunu iddia etti. Dördüncü Cumhuriyet ahlakî temizliği, [bürokraside] derinlemesine temizlik, yolsuzlukla mücadele tedbirleri ve Katolik değerlerinin yeniden ihdası yoluyla sağlayacak; onun [muhtemel] yeni Anayasası devleti onaracak; sosyal ve ekonomik politikadaki temel değişiklikler de dâhil olmak üzere

muhafazakâr ve dinî değerleri harekete geçirmiştir. Yolsuzluk ve rüşvet olaylarının en çarpıcılarından biri olan (film yapımcısı Lew Rywin'in adıyla anılan) "Rywingate" skandalı da SLD'nin iktidardan düşmesinde etkili olmuştur. Öte yandan PiS lideri Jarosław Kaczyński normal şartlarda başbakan olabileceken bir sonraki başkanlık seçimleri için kardeşi Lech Kaczyński'yi aday göstermek istemesi sebebiyle başbakanlığa Kazimierz Marcinkiewicz aday gösterilmiştir. Senato'da PiS 49, PO ise 34 sandalyeye sahip olurken SLD Senato'da temsil hakkı kazanamamıştır. Yeni hükümeti kurma konusunda en çok oy alan PiS ve PO arasındaki müzakereler Ekim'de sona ermiş ve Kasım'da Marcinkiewicz başkanlığındaki SRP ve LPR'nin desteğiyle bir azınlık hükümeti kurulabilmiştir. PO ile koalisyonun yapılamamasındaki temel sebeplerden biri -her ne kadar PO ve PiS'in ikisi de Dayanışma-sonrası partilerden olsalar da- PO daha liberal, Avrupa yanlısı ve müdahaleci olmayan bir parti kimliğine sahipken PiS'in daha müdahaleci, Avrupa'ya şüpheyle yaklaşan ve muhafazakâr bir tutum içinde olmasıdır. Bu temel farklılık kendisini PO'nun Güvenlik, Adalet ve İçişleri gibi üç kritik bakanlığın kontrolünü bir partinin almaması gerektiği yönündeki ısrarlarında göstermiştir. Ek olarak Marcinkiewicz ve Kaczyński arasında bazı anlaşmazlıklar olduğuna dair söylentilere, Temmuz 2006'da Marcinkiewicz, PiS parti genel başkanı Kaczyński ile yaptığı görüşmenin ardından istifasını sunarak son noktayı koydu. Kaczyński yeni bir hükümet kurdu ve 14 Temmuz'da yemin ederek başbakanlık koltuğuna oturdu (Millard, 2006: s. 1007-1016).

2005 Cumhurbaşkanlığı seçimleri **9 Ekim ve 23 Ekim 2005**'te gerçekleştirildi. Aleksander Kwaśniewski iki dönemdir sürdürdüğü başkanlık görevini üçüncü kez yapamayacağı için aday olmadı. Polonya'nın iki majör partisinin -PiS ve PO- her iki adayını -Lech Kaczyński ve Donald Tusk- da oyların %50'sini almadığı için 23 Ekim'de ikinci tur yapıldı. Bu turda, bir önceki yerel seçimlerden önce Varşova belediye başkanı olan Kaczyński, oyların %54,04'ünü aldı. Her iki adayın merkez sağdan gelmesine rağmen ve PiS ve PO'nun 25 Eylül'deki yasama seçimlerinden sonra bir koalisyon hükümeti kurması planlanmış olsa da Tusk ve Kaczyński arasında önemli farklılıklar vardı. Yukarıda PO ve PiS'in bir koalisyon hükümeti kuramamasında

toplumu [yeni] bir toplum sözleşmesiyle iyileştirecekti. Bu yeni başlangıç Polonya'yı komünist rejim ve Dayanışma arasında 1989 yılında müzakere edilen Yuvarlak Masa Sözleşmesi'nin kalıcı mirasından kurtaracaktı (Millard, 2006: s. 1016). PiS'in bu yöndeki siyasaları; anayasa değişikliği, kayda değer ölçüde güçlendirilmiş bir başkanlık, Güven ve Adalet Komisyonu ile Yolsuzlukla Mücadele Ajansı'nın teşkili ve yargı sisteminde kökten değişiklikleri içermektedir (Millard, 2007: s. 211).

olduğu gibi Tusk, Avrupa ile entegrasyonun hızlandırılması, serbest piyasa ekonomisinin sürdürülmesi, sosyal ve ekonomik konularda daha liberal bir konumdayken Kaczyński, komünizm sonrası Polonya'nın ilk Cumhurbaşkanı Lech Wałęsa geleneğinden gelen daha muhafazakâr ve Avrupa Birliği'ne kuşkuyla yaklaşan bir siyasal çizgiye sahip olup güçlü hukuk ve düzen, yolsuzluk-karşıtı parti, devletçi politikalar, geleneksel ahlakî değerler üzerine kurulu merkezî devlete vurgu yapar (Millard, 2010: s. 137-141; Millard, 2007: s. 210-211).

2.2.3.10. 2007 Parlamento Seçimleri

7 Eylül 'de Sejm dağıldıktan sonra, **21 Ekim 2007**' de de parlamento seçimleri yapıldı. Bu seçim birkaç nedenden ötürü önemliydi. Birincisi, genç seçmenlerin seferberliği sayesinde 1989 sonrasında yapılan parlamento seçimleri arasında en yüksek katılımın sağlandığı seçim olmuştur. İkincisi, solun marjinalleşmesiyle beraber Polonya parlamentosunda merkez sağ partilerin hâkimiyeti kabul edildi. Üçüncüsü, parti sistemi bölünmesi azalmış, Sejm'deki partilerin sayısı 2005'te altıdan 2007'de dörde indirilmiştir. Seçim, dört yıllık sürenin dolmasından iki yıl önce gerçekleşti. Erken seçim, Samoobrona'nın lideri Andrzej Lepper'in bulaştığı ciddi yolsuzluk iddialarının sonrasında yapıldı. Seçim, en büyük muhalefet grubu olan Sivil Platform (PO)'un iktidardaki Hukuk ve Adalet (PiS) Partisi'ni ve müttefiklerini sert bir şekilde mağlup etmesiyle sonuçlandı. Kampanya boyunca, anketler iki partiden hangisinin daha fazla desteğe sahip olduğu konusunda çelişkili sonuçlar ortaya koydu, ancak kapanış haftası boyunca sandıkların Sivil Platform'un lehine döndüğü ortaya çıktı. Buna göre PO oyların %41,5'ini ve PiS ise %32,1'ini almıştır. Diğer yandan merkez sol partiler ve Alman azınlık meclise girebilirken PiS'in koalisyon ortakları Sejm'e girmek için %5 seçim barajını geçemedi. PiS lideri Jarosław Kaczyński, 15 Kasım'da başbakanlıktan ayrıldı ve PO lideri Donald Tusk, ertesi gün Polonya Başbakanı olarak yemin etti. PO sonuç olarak Polonya Halk Partisi ile koalisyona giderek hükümeti tesis ettiler. Seçimlere katılım, 1989'da yapılan yarı-özgür seçimlerden sonra en yüksek seçmen katılımını görerek %53,8 oldu (Gwiazda, 2008: s. 760-763).

2.2.3.11. 2010 Başkanlık Seçimleri

Cumhurbaşkanı Lech Kaczyński'nin 10 Nisan 2010'da Katyn Katliamı'nın 70. Yıldönümü Anmaları için yapılacak etkinliklere katılmaya giderken bindiği ve Smolensk'te meydana gelen bir uçak kazasındaki²⁴ ani ölümünden sonra 20 Haziran'da seçimlerin yapılmasına karar verildi. Aynı zamanda cumhurbaşkanı ile aynı uçakta yer alan ve kazada hayatını kaybeden üç senatörün yerlerini doldurmak için de seçim yapıldı. **20 Haziran 2010**'da gerçekleşen cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ilk turunda hiçbir aday yeterli oy alamadığı için 4 Temmuz 2010'da ikinci tur düzenlendi ve ikinci turda PO'nun adayı olan ve aynı zamanda Kaczyński'nin ölümünden sonra başkan vekilliği yapan Bronisław Komorowski, PiS'in adayı -Lech Kaczyński'nin kardeşi-Jarosław Kaczyński'yi mağlup etti. Polonya'da yaşanan malî kriz ve Smolensk felaketi seçim kampanyasının son aylarındaki ana temalardı ve her iki taraf da kampanya boyunca daha ılımlı bir çizgi tutmaya çalışmışlardır (Millard, 2010: s. 154-159; Rosset, 2011: 241-244).

2.2.3.12. 2011 Parlamento Seçimleri

Bir önceki seçimlerden dört yıl sonra parlamento seçimleri **9 Ekim 2011**'de yapıldı. PO ve PSL koalisyonunun başbakanı Tusk, kampanyasını önceki dönemde elde ettikleri ekonomik başarılar üzerine kurdu. Ayrıca PiS'in Almanya ve Rusya'yı güvenilmez bulmasına karşın Tusk, bazı konularda (füze savunması, doğalgaz boru hatları ve 2010 kazasıyla ilgili soruşturma gibi) Rusya ile ilişkileri sürdüreceğini belirtti. Seçimler sonucunda PO, Sejm'de 207 PiS ise 157 sandalye kazandı. Aşırı liberal Palikot Hareketi (PR) ya da daha sonraki adıyla Senin Hareketin (TR) 40, Polonya Halk Partisi 28, Demokratik Sol İttifak 27 sandalye kazandı. Senato'da, PO 63 sandalye ile mutlak çoğunluğu elde etti. PiS'ten 31, PSL'den 2 ve bağımsız adaylardan da 4 kişi Senato'nun geri kalanını oluşturdu. Başbakan Donald Tusk komünizmin çöküşünden bu yana üst üste ikinci kez seçilen ilk Polonya başbakanı oldu ve bu görevini Avrupa Konseyi başkanı olduğu zamana kadar sürdürdü. Daha

²⁴ Bu konuyla ilgili toplum iki farklı kesime ayrılmıştır. Birincisi, kazayı trajik görmekle beraber, nihayetinde sıradan bir kaza olduğunu düşünmüştür. Diğeriyse bunu, cumhurbaşkanının Ruslarla iş birliği içinde hareket eden yerli muhaliflerin kullandığı bir gizli anlaşmanın bir sonucu olarak gördü (Tworzecki, 2012: s. 618).

sonra 2015 Seçimlerine kadar yerine görev yapacak olan Polonya'nın ikinci kadın başbakanı Ewa Kopacz geçmiştir. Ekim 2011 seçimleri Polonya siyasetinde süreklilik ve değişimin ilginç bir karışımı oldu. Süreklilik: Polonya'nın komünizm sonrası 22 yıllık tarihinde ilk kez bir hükümet koalisyonu yeniden seçildi; değişim: PiS'in zayıflaması, RP ve SP'nin ortaya çıkması siyasal manzarayı dönüştürerek politik sahnenin yaklaşık on yıllık PO-PiS tahakkümüne (bir süreliğine) son vereceğini gösteriyordu (Tworzecki, 2012: s. 620).

2.2.3.13. 2015 Başkanlık ve Parlamento Seçimleri

Polonya'daki son cumhurbaşkanlığı seçimleri **10 Mayıs** (birinci tur) ve **24 Mayıs** (ikinci tur) **2015** tarihinde yapıldı. Seçimlerdeki en iddialı adaylar ülkenin en çok oy alan iki partisi –PO ve PiS'in adaylarıydı. Önceki Cumhurbaşkanı Bronislaw Komorowski seçimlere her ne kadar bağımsız girmiş olsa da PO tarafından desteklendi ve ilk turda oyların %33,77'sini aldı. PiS'in adayı Andrzej Duda ise ilk turda oyların %34,76'sını aldı ve seçimler ikinci tura kaldı. İkinci turdaysa Komorowski oyların %48,5'ini alırken Duda, oyların %51,5'ini alarak Polonya'nın altıncı cumhurbaşkanı ve aynı zamanda en genç cumhurbaşkanı oldu (Marcinkiewicz & Stegmaier, 2016: s. 222).

Son olarak **25 Ekim 2015**'te yapılan parlamento seçimlerinde ise sekiz yıllık PO iktidarı sonlanmıştır. PiS bu seçimlerde oyların %37,58'ini, PO ise oyların %24.09'unu (133 sandalye) almıştır. Böylelikle PiS, meclisteki sandalyelerin çoğunu (242 sandalye) elde ederek tek başına iktidar olmuştur. 1991 seçimlerinden bu yana bir partinin Sejm'de mutlak çoğunluğu kazanabildiği ilk seçim olmuştur. 2015 Seçimlerine iki kadın liderin iktidar mücadelesi damga vurmuştur. (PiS başkan yardımcısı Beata Szydło ve PO lideri Ewa Kopacz). Son seçim zaferinden sekiz yıl sonra PiS, sadece yoksul Polonyalıları, ekonomik geçişten en çok mustarip olanları ve dindarları değil, aynı zamanda komünist dönemi deneyimlemeyen, işgücü piyasasına ve yaşam standartlarındaki kırılmalardan endişe duyan birçok genç insanın dikkatini çekmeyi başarmıştır. PiS asgari ücretlerin artırılması ve emeklilik yaşının düşürülmesi gibi sosyo-ekonomik konularda birçok gelişme gösterse de göçmen ve mülteci karşıtı söylemleri artırarak Michnik'in deyişiyle “geleneksel batı

demokrasilerinde uygulanandan daha farklı bir devlet modeli, yasal kurumları marjinalleştirecek otoriter bir sistemi” getirmiştir. PO, sekiz yıllık iktidar dönemi boyunca iyi ekonomik sonuçlar almasına rağmen, ülke kalkınmasındaki eşitsizlikler ile mimmendiği için PiS, tüm Polonyalıların ülkenin ekonomik dinamizminin meyvelerinden faydalanmadığını göstermede kolaylık elde etmiştir. Ayrıca PiS’in iktidara gelmesinde PO’nun emeklilik yaşının (erkeklerde 65’ten 67’ye, kadınlarda 60’tan 65’e) artırılması gibi halk tarafından tepkiyle karşılanan kararlarının, halktan kopuk tutumunun ve ekonomide pasif kalmasının da etkisi olmuştur (Deloy, 2015: s. 1-4).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ÜÇÜNCÜ CUMHURİYET'TEN 'DÖRDÜNCÜ CUMHURİYET'E

AB içinde birçok Avrupa-şüphecisi ve sağ popülist parti benzer iddialara ve söylemlere sahiptir. PiS'i bu noktada diğerlerinden farklı kılan kendi siyasal tarihindeki özgünlüklerin haricinde iktidara geldikten sonraki müdahalelerinin demokrasiden sapmalara ya da demokrasisizleştirmeye (de-democratization) yol açması ve düzen (establishment) partilerinin uygulamaya koyamayacağı siyasaları PiS'in "ahlakî" söylemiyle bir temele oturarak uygulamaya oldukça "cesaretli" olmasıdır. Böylelikle PiS'in bu yeni tip otoriteryanizminin alametifarikaları, popülizmin ve Avrupaşüpheciliğinin pompalanması, iç ve dış politikada gerçekleşen değişiklikler, 2015'te PiS'in yeniden iktidara geldiğinde meydana gelen Anayasa ve Mülteci Krizleri, medyaya müdahale, devlet kurumlarında tasfiyeler ve kadrolaşma gibi hususlardır

Tezin bu üçüncü ve son bölümünde yukarıda bahsedilen hususlar ayrı ayrı ele alınacaktır. Popülizm ve Avrupaşüpheciliğinin açıklanması, ortaya çıkmalarındaki nedenler ve neden son zamanlarda yükselişte olduğuna değinildikten sonra buna bağlı olarak Polonya siyasetindeki iç ve dış değişiklikler izah edilecektir. PiS'in siyasal tutumunun değişmesinde çok büyük bir öneme sahip olan 2015 Anayasa ve Mülteci Krizleri'nin akabinde medyanın baskı altına alınması ve devlet kurumlarındaki kadrolaşma ve kayırmacılığın nasıl *Dördüncü Cumhuriyet*'in belirgin özellikleri haline geldiği ortaya konulacaktır. Öte yandan *Dördüncü Cumhuriyet*'in bu özellikleri tezin kuramsal çerçevesinde belirtilen "kamu görevlilerinin yetkileri üzerindeki sınırlar", "özgürlük eksikliği ya da seçimlerin idaresinde adaletsizlik", "rekabetçi seçimlerin olmasının yanında seçilenlerin üzerinde kapsamlı ve önemli siyasal alanların çoğunu kapsayacak derecede anayasal olarak yetkisi olmayanlardan gelen bir baskı olması", "iktidar tarafından muhalefetin boğulması", "devlet kurumlarının iktidar partisinden özerkliğini yitirmesi" gibi seçimsel otoriterlik özellikleri bağlamında tartışılacaktır.

3.1. POPÜLİZM VE AVRUPA ŞÜPHECİLİĞİ

Müller'e göre popülizm terimi, "içeriğindeki politik fikirlerin niteliğine bakılmaksızın "düzen karşıtlığı" ile eşanlamli kullanılmış; içeriğe önem verilmezken tavır önemsenmiş, bu sebeple terim her şeyden önce belirli ruh halleri ve duygular ile ilişkilendirilmiştir: popülistler "kızgındır", seçmenleri "öfkelidir" ya da "hınç" doludurlar gibi." (Müller, 2017: s. 13). Daha sofistike bir ifade ile popülizm, "demokratik olmayan liberalizme karşı liberal olmayan bir demokratik cevaptır" (Aktaran: Müller, 2017: s. 22). Başka bir ifadeyle "popülizm çağdaş temsili demokrasinin hiç kaybolmayan bir gölgesi, onun için daimî bir risk gibidir" (Aktaran: Müller, 2017: s. 27). Popülizmin ampirik göstergeleri arasında temsili siyaset, sosyoekonomik siyasalar, tarım siyasası, sine-i millet kavramı, kriz hissi ve ideoloji yer alır (Jasiewicz, 2015: s. 17-18). Popülizm, çağdaş siyasette adeta "siyaseti engelleyen bir siyaset" tarzı haline gelmiştir.

Yeni popülizm "salgınını" diğer alanlardan önce finansal krizle ilişkilendirmek mümkündür. Kemer sıkma tedbirleri yüksek bir sosyal maliyet talep etti, dayanışmayı azalttı, bireyciliği ve bencil hedefleri artırarak kolektif mutluluğu unutmaya teşvik etti. Bu tür durumlar genellikle ekonomik çıkarlara hizmet etmekle suçlanan siyasal elitlere duyulan güvenin boşa çıkmasının sorumlusu olarak görülür. Ekonomik nedenler, iki farklı tür popülizmin²⁵ -sağ ve sol- ortaya çıkmasından sorumludur. Pek çok solcu lider tarafından kabul edilen bir tipoloji devrimci olarak görülen sol popülizm ve gerici olarak görülen sağ popülizm şeklindedir. Popülizm, milliyetçilik ve bölgeselcilik arasında kuvvetli bir bağ vardır ve popülist liderler genellikle bunları birleştirir (Pinto, 2017: s. 332). Popülist liderler, medya tarafından inkâr edildiklerini öne sürerler. Popülist partiler, siyasal iletişimde olumsuzluğu ve şikayetleri nasıl kullanacaklarını bilirler. Hiçbir şey şansa bırakılmaz. Her şey stratejik olarak hazırlanır. Mağduriyet, önemli bir fayda unsurudur. (Pinto, 2017: s. 340). Popülizm demokrasinin gölgesi

²⁵ Yunanistan (Syriza) ve İspanya (Podemos)'da popülizmin sol versiyonunu görmek mümkündür. Ancak genellikle popülizm sağcı liderler tarafından kullanıldığı ve sağ hareket ya da partilerce benimsendiği için PiS örneğinde de kastedilen "sağ popülizm" olacaktır. Ayrıca Belge, "sağ" popülizmi bugün faşizme çok yakın, "hatta birçok durumda doğrudan faşizme götüren bir 'pasarela' olarak görmektedir (Belge, 2018: s. 10). Sol popülizmin sağ olandan farkı ise "eşitlikçi ve demokratik" boyutudur (Yıldırım, 2017: s. 57).

midir? Demokrasi, popülist bir gölge midir? Sanırım bu sorulara verilecek en iyi cevap, “her ikisidir” olacaktır.

Popülist iktidarların üç özelliğini ortaya koyacak olursak: 1) devlet aygıtını gasp ederler (ya da devlet aygıtını sömürgeleştirirler), 2) yolsuzluk ve kayırmacılık yaparlar ve 3) sivil toplumun bastırılması için sistemli bir çaba gösterirler (Müller, 2017: s. 16). Bu pratiklere sadece popülistler başvurmaz. Popülistleri özel kılan, bu pratiklere başvururken gayet açık ve görünür olmalarıdır (Müller, 2017: s. 62). PiS yeniden ve tek başına iktidara geldikten sonra ilk olarak yargı, medya ve gizli servisle ilgili hukuksal altyapıyı değiştirmeye başladı. İkinci olarak AB fonlarını kendisine sadık bir kitle yaratmakta etkili bir şekilde kullandı. Üçüncü olarak kendilerini eleştiren sivil toplum örgütlerine karşı sert bir tutum içine girdi. Çünkü;

“Onlar için sivil toplumdaki gelen itiraz özel bir ahlakî ve sembolik sorun yaratır. Bu itiraz halkın ahlakî temsilinin münhasırlığına dair iddialarının altını oyar. Dolayısıyla sivil toplumun aslında sivil toplum olmadığını ve halk muhalefeti olarak görünenin aslında gerçek halkla ilgili bulunmadığını gösterme gerekliliği önem kazanır... Popülistler her zaman, adına konuştukları homojen halkın inşasıyla meşguldürler”.

Böylelikle son büyük ironi gerçekleşir. Bu bir nevi “rövanşizm”dir. Popülistler iktidara gelmeden önce seçmenlerden, yozlaşmış elitlere, ayrımcılık ve kayırmacılığa karşı oy isterlerken iktidara geldiklerinde karşı çıktıkları şeylerin benzerlerini uygular ve hatta bunları pekiştirir. (Müller, 2017: s. 67).

Diğer yandan popülist sayılmak için “seçkinlere dair eleştirel tutum” almak gerekli olsa da yeterli bir koşul değildir. Çünkü iktidar elde edildikten sonra seçkinlerin değişimi gerçekleşeceği için sadık bir seçkin sınıf oluşacaktır. Popülistler, seçkin karşıtı olmanın yanında her zaman çoğulculuk karşıtıdır da (Müller, 2017: s. 15). Onlar, yalnızca kendilerinin halkı temsil ettiğine inanır. Bununla alakalı olarak popülistlerde görülen üç davranış şu şekildedir: 1) İktidara gelmeden evvel tüm siyasal rakiplerinin ahlaksız ve yozlaşmış seçkinlerin bir parçası olduğuna ve 2) iktidara geldiklerinde ise kendileri karşısında muhalefetin meşru olmadığına inanırlar. 3) Popülizmin ana iddialarından birine göre popülist partileri desteklemeyen kişiler

öncelikle gerçek halkın bir parçası değildir (Müller, 2017: s. 36). Eğer iktidar talep eden diğer rakiplerinin meşruiyeti yoksa neden hepsini siyasal mücadelenin dışına itmiyorlar sorusuna “iç” ve “dış” faktörler olmak üzere iki yönden cevap verilebilir: 1) Açıkça otoriter bir yönetimin maliyetinin çok yüksek olacağı akla yatkın gelmektedir (iç faktör). 2) Demokrasinin resmî olarak ortadan kaldırılması itibar ve uluslararası maddî destek kaybına yol açar (dış faktör) (Müller, 2017: s. 68).

Halkı bu şekilde tektipleştirmek hesap verilebilirlik ilkesine ciddi bir biçimde zarar vermektedir. Çünkü popülist bakış açısına göre her şey olması gerektiği gibidir. “Sessiz çoğunluğun dili” olduğu gerekçesiyle büyük bir halk kitlesine hitap eden popülist partiler/hareketler “kimlik siyasetini” de bir araç olarak sıkça kullanır. “Biz-onlar” ayırıştırması ya da kutuplaşması muhakkak bir “düşman” yaratma politikası için gereklidir. Bu rakip ya da düşman unsurla beraber “mağduriyet” kavramı sıkça vurgulanır. Çünkü mağduriyet sürekli olarak düşman unsurun eylemlerinden doğmaktadır. “Popülistler kendi iktidarlarını meşrulaştırdığı için bir durumu kriz olarak adlandırmaya ve varoluşsal bir tehdit gibi göstermeye heveslidirler.” Sürekli bir seferberlik hali ya da halkı çeşitli politikalara ya da uygulamalara teşvik faaliyeti vardır. “Popülistler bu sürekli baskı üretimini, “halka yakınlığın” estetiğiyle birleştirirler” (Müller, 2017: s. 60-61).

Popülizm, “yazılı bir doktrin” olmayıp “belirli bir iç mantığı olan, bir belirgin iddialar bütünüdür” (Müller, 2017: s. 25) ve aynı zamanda “dört siyasi ideolojinin - milliyetçilik, muhafazakarlık, liberalizm ve sosyalizm- çeşitli ideolojik öğelerini, söylemlerini, hatta hedeflerini” alıp kendisine eklemleyen bir siyasal üsluptur (Belge, 2018: s. 22). “Halka ve ulusal iradeye” yapılan atıflar popülistleri Rousseaucu olarak görmemize neden olabilir. Ancak popülist anlayış genel iradeden (volonté générale) daha çok halkın ruhu (Volkgeist) kavramına yakın durur. Öte yandan popülist lider, totaliter bir liderin aksine halkı kendi bedeninde somutlaştırmak zorunda değildir. Fakat bir tür doğrudan bağ hissi ya da özdeşleşme gereklidir. Popülistler her zaman - Volksgeist’a uygun olarak- araçları (anayasal/demokratik kurumları, medyayı, sivil toplumu vb.) aradan kaldırıp halkla aralarındaki ilişkileri karmaşık parti örgütleri “dolayımından” kurtarmak isterler (Müller, 2017: s. 52).

Sözün özü, popülizm demokrasiyi tahrif eder ve ülkesini “gerçek vatandaşlara” (gerçek Polonyalıları) uygun ve yaşanabilir hale getirmek için yeterli çoğunluğu

sağladığında yeni bir anayasa da yapabilir. Böylelikle de söylemdeki kapitalizm-liberalizm ve aydın karşıtlığı karşıtlığı, kültürel milliyetçilik ve otoriterlik birbirine kuvvetli bir şekilde irtibatlanır. (Müller, 2017: s. 75).

Artık birçok ülkede görmezden gelinemeyecek kadar yaygın hale gelen bu popülist iktidarlar dönemi demokrasiden otoriterliğe ciddi geri dönüşler olarak mı yoksa küreselleşme ve liberalleşmeye gösterilen tepkilerden kaynaklı demokraside bir “ara dönem” olarak mı adlandırılmalı sorusu henüz net olarak cevaplandırılmış değildir.

“Popülizmin pandora kutusu açıldığı andan itibaren uzun süre değişmeyen Avrupa siyaseti bundan sonraki süreçte farklı aktörlerin mücadelesine tanıklık edecektir.” (Yıldırım, 2017: s. 64).

Yukarıda genel hatlarıyla ifade edilen popülizm, Avrupaşüpheçiliği ile sık sık beraber anılmaktadır. Popülizmin varolması için sürekli düşman yaratma eğilimi, Avrupa Birliği ile de ilişkilendirilir. Çünkü ulusal egemenliği ve ulusalcılığın kısıtlanması birçok kötülüğün anası olarak görülmektedir. AB’ye şüpheyle yaklaşmak Polonya’da olduğu gibi bazı popülist partiler tarafından Avrupa gerçekçiliği olarak ifade edilse de bu Avrupa şüpheçiliğinin bir alt-türü veyahut “AB egemenliğinin” nazik bir reddiyesidir.

Avrupa şüpheçiliği kavramı, 1986 yılında İngiltere Başbakanı Margaret Thatcher’ın Avrupa bütünleşmesine karşı olan tutumunu tarif etmek için ortaya atılmıştır. Genel olarak ise 1980’lerde Avrupa entegrasyonuna karşı çıkan siyasî partileri tanımlamak için kullanılmaya başlanan bir terimdir. 2007 ve 2008’de Avrupa’yı etkileyen malî kriz, AB’ye olan güvensizliğin artmasına neden olmuştur. Ayrıca, Polonya’da, Polonya’nın AB’ye katılımı ile ilgili tartışmalar esnasında da tartışma konusu olmuştur (Fuksiewicz ve Klein, 2014: s. 2).

Avrupa entegrasyonuna ya da bazı yönlerine karşı kararsız tutumlarını vurgulamak isteyen partiler genellikle “Avrupa gerçekçileri” ifadesini kullanırlar. Her nerede Avrupa gerçekçilerinden bahsediliyorsa, orada kastedilen muhtemelen Avrupaşüpheçiliğidir. AB ve Avrupa sorunları iç politik mücadelelerde de kullanılmaktadır. Avrupaşüpheçiliği etiketi ve onun sayısız çeşidi politikacılar tarafından kendi konumlarını tanımlamak ve siyasal alanda rakiplerini saf dışı

bırakmak için kullanılmaktadır. (Fuksiewicz ve Klein, 2014: s. 4; Neumayer, 2008: s. 156).

“AB şüpheciliği kısaca rasyonel ve/veya duygusal nedenler ile AB entegrasyonuna karşı çıkma ya da mesafeli durma halidir. AB'nin amaç ve eylemlerine getirilen şüphecilik ya da memnuniyetsizlik durumu, millî egemenlik ve yerel değerleri koruma güdüsü ile birleşmektedir. AB şüphecileri, genel entegrasyonu reddetmemekle birlikte, avantajlı olduklarını düşündükleri kimi hususlarda tehdit yaşayabilecekleri kabulü ile derinleşmeye sıcak bakmayabilmektedirler. Fakat AB'ye eleştirel yaklaşan kesimleri AB'nin uluslararası mevcut kurumsal sistematiğine, organların fonksiyonlarına, bütünleşmenin içeriklerine topyekûn karşı bir duruşu seslendiriyorsa bu artık bir AB karşıtlığını ifade etmektedir ve ideolojik bir tutum söz konusudur.” (Ermağan, 2012: s. 151-152).

Birleşik Krallık, Fransa ve Polonya'daki merkez sağ partiler arasında Avrupa şüpheciliği çok güçlüdür. Ancak AB'de herhangi bir parti sisteminin ana akımına Avrupa şüpheciliğinin girmesi tüm birlik için arzu edilmeyen bazı sonuçlar doğurabilir. Taggart'a göre Avrupaşüpheciliği, Avrupa parti sistemlerinde “muhalefetin mihenk taşıdır” (Ray, 2007: s. 153).

Avrupaşüpheciliğini Taggart ve Szczerbiak, ikiye ayırır: Sert ve yumuşak Avrupa şüpheciliği. Sert Avrupa şüpheciliği, AB ve Avrupa entegrasyonuna ilkeli bir muhalefetin olduğu ve bu nedenle ülkelerin üyelikten çekilmesi gerektiğini düşünen ya da AB'ye yönelik politikalarının AB entegrasyonu projesinin tamamına karşı olması gerektiğini savunan partilerde vardır. Yumuşak Avrupaşüpheciliği, Avrupa entegrasyonuna veya AB üyeliğine ilkeli bir itirazın olmadığı, ancak bir ya da birden fazla politika alanıyla ilgili kaygıların nitelikli bir muhalefete yol açtığı ya da ulusal çıkarların mevcut AB süreciyle çeliştiği hissini oluşturduğu durumdur (Ray, 2007: s. 155; Taggart ve Szczerbiak, 2002: s. 27-28).

Başka bir sınıflandırmaya göre ise Avrupa entegrasyonuna ve AB'ye mesafeli olanlar dörde ayrılır: 1) Entegrasyon idealine ve AB gerçekliğine karşı çıkanlar [Avrupa'yı reddedenler (Euro-rejects)], 2) Hem AB'yi hem de daha yakın bir birlik

olmak idealini destekleyenler [Avrupa meraklıları (Euro-enthusiasts)], 3) Entegrasyonu desteklemeyen ancak AB'yi faydalı bir araç olarak görenler [Avrupa faydacıları (Euro-pragmatists)], 4) Entegrasyon fikrini destekleyen ancak bunun mevcut AB aracılığıyla gerçekleşmesini mümkün görmeyenler [Avrupa şüpheçileri (Euro-sceptics)] (Ray, 2007: s. 156).

	İki Kutuplu Parti Sistemi	Çok Kutuplu Parti Sistemi
Parti Tabanlı Düşük Avrupa Şüpheçiliği		Bulgaristan Slovenya Romanya Litvanya
Parti Tabanlı Yüksek Avrupa Şüpheçiliği	Macaristan Slovakya	Çek Cumhuriyeti (Çekya) Letonya Estonya <i>Polonya</i>

Tablo: 5 – Parti Sistemine Göre Parti Tabanlı Avrupa Şüpheçiliği Düzeyleri (Taggart & Szczerbiak, 2002: s. 36).

Avrofobik (Europhobe)	Avrupasever (Europhile)	
Avrupa faydacısı (Europragmatist)	Avrupa meraklısı (Euroentusiast)	AB-İyimseri (EU-optimist)
Avrupa'yı reddeden (Euroreject)	Avrupa şüpheçisi (Euroceptic)	AB-Kötümseri (EU-pessimist)

Tablo: 6 – Partilerin Avrupa Birliğine Bakış Açıları (1) (Aktaran: Toomey, 2007: s. 9)

AB-yanlısı (pro-EU)	AB'yi Eleştiren (EU-critical)	
Avrupa meraklısı (Euroentusiast)	Yumuşak Avrupa şüpheçisi (soft Euroceptic)	Avrupasever (Europhile)
	Sert Avrupa şüpheçisi (hard Euroceptics)	
Avrupa faydacısı (Europragmatist)	Avrupa'yı reddeden (Euroreject)	Avrofobik (Europhobe)

Tablo: 7 – Partilerin Avrupa Birliğine Bakış Açıları (2) (Aktaran: Gaisbauer, 2007: s. 63)

Ermağan, Avrupa şüphecilığının şu yönlerine dikkat çekmektedir: 1) AB'nin genişleme dalgalarında Avrupa şüphecisi eğilimlerin çok fazla dikkate alınmadığı, 2) AB'ye katılan ülkelerde AB politikalarının insanların gündelik yaşamına etki etmesiyle AB'nin sunduğu fırsatların yanında risklerin de fark edilmesi, 3) Avrupa şüphecilerinin ulusüstü yönetimleri “sömürgeci” olarak addetmeleri ve düşüncelerini insanlara ulaştırmada milliyetçiliği ve yerliliği kullanmaları, 4) daha çok duygulara hitap edilmesi (Ermağan, 2012: s. 146-152).

Diğer ülkelerde olduğu gibi, bu terim, Avrupa Parlamentosu üyeliğine ilke olarak karşı çıkanların yanı sıra eleştirel olsa da entegrasyonu destekleyenleri de kapsayacak şekilde biraz da kesin olmayan bir şekilde kullanılmıştır. AB'ye daha eleştirel bakan siyaset anlayışının hâkim olması, kamuoyunda AB'ye bakış açısının değişiminin bir ürünüdür. Bu konuda Polonya'da bir dizi etken ön plana çıkar: 1) Polonya'nın AB üyeliğine yaklaşımında zaman zaman farklılıklar olsa da Polonya'nın AB üyeliği meselesi, en azından en başta ana siyasal gruplaşmalar ve seçkinlerin mutabık olduğu bir konuydu. 2) Bu seçkinler uzlaşmanın varlığı göz önüne alındığında, AB üyeliğinin potansiyel maliyetleri ve faydaları hakkında çok az tartışıldı ve mesele, Polonya vatandaşlarının günlük yaşamlarında neredeyse hiç karşılık bulmadı. 3) Katılım müzakerelerinin başlangıcında Polonya'nın AB üyeliğine destek seviyesini azaltacağı muhtemeldi. 4) Sosyo-ekonomik geçişle ilişkili acı verici reformların, halk bilincinde Polonya'nın AB üyeliği ile daha bağlantılı hale geldiğine dair bazı kanıtlar da vardı (Szczerbiak, 2004: s. 251-252).

Polonya'da “Brüksel ve Brüksel bürokrasisine” endişeyle bakmak, elbette tarihsel, toplumsal ve iktisadi bir arka plana sahiptir. Bu endişe muhafazakâr ve milliyetçi çizgisiyle -kaçınılmaz olarak- PiS tarafından sıkça gündeme getirilmektedir. PiS dış politikasının ana teması, AB'nin bildiğimiz şekilde düşüşüne olan inancıdır. AB ile ilgili endişeler ve birbirini takip eden krizleri yönetememe konusunda eleştirisi, sürpriz değildir ve AB'de hem entegrasyon projesinin hem de destekçileri arasında genel bir tutumdur. Bununla birlikte, PiS'in Avrupa karamsarlığının politik boyutu, AB faaliyetinin eleştirel analizinin ve geleceğine yönelik kaygının ötesine geçer (Balcer vd, 2016: s. 8-9). PiS, Avrupa entegrasyonunun çok ileriye gittiğini öne sürmektedir. Bu konuda “Avrupa fantezilerini ya da en güçlünün Avrupa hakimiyeti vizyonunun yerini alacak Avrupa gerçekçisi bir uluslar ve devletler topluluğunu

öneriyoruz.” diyerek siyasî tutumlarını net bir şekilde ifade etmişlerdir (Fuksiewicz ve Klein, 2014: s. 6).

3.2. İÇ VE DIŞ POLİTİKADAKİ DEĞİŞİMLER

Popülizm, 2000’li yıllarda Polonya’da “Dördüncü Cumhuriyet” ve “kültür savaşları” kavramları etrafında şekillenmiş ve kuvvetlenmiştir. Bu “Dördüncü Cumhuriyet”, dinî ve vatansever değerlerin yeniden doğuşunu, devleti ve toplumu komünizmden arındırmada tavizsizliği ve kolektif hafızayı güçlendirmeyi içeren bir ahlakî devrim olarak görüldü. Polonya’da popülist bir partinin bu denli güçlenmesi, Yeni Polonya Cumhuriyeti’nin kurulmasından bu yana politik rekabetin Avrupalılaşmasının açık bir yan etkisi idi. Popülizm, vatandaşlar ve yönetici seçkinler arasındaki irtibatın bozulmasının da bir işareti oldu.

1990’ların ve 2000’lerin kültürel bölünmesinin kökenleri inkâr edilemez bir biçimde 1980’lerin toplumsal çatışmasında yatmaktadır. Çoğu yazar, anayasal tartışmayı ve Polonya siyasetini yapılandırmış olan kültürel bölünmenin, genel olarak Halk Cumhuriyeti’nden miras kaldığını iddia ediyorlar. Bu miras elbette ki kaynakları kontrol edenler ile otoritelerini meşrulaştırmaya çalışanlar arasındaki mücadele ile alakalıdır. Dayanışma’nın ortaya çıkışı ile toplumu biz (ulus, toplum, vb.) ve onlar (sistem) olarak görme alışkanlığı siyasal atmosfere hâkim olmuştur. Bu da zaten halihazırdaki iktidarın bakış açısıyla birebir örtüşür.

Yeni sağ, siyasi bir karşı elit örgütlenmeyi, bağımsız bir Polonya siyaseti için bir program geliştirmeyi, toplumu vatansever olarak eğitmeyi, dinî değerleri beslemeyi ve toplumun ekonomik bağımsızlığını piyasa reformları yoluyla artırmayı denedi. Temel strateji, sistemi “gerçek dünya”yı sürdürebilecek özerk bir sosyal alanın kabul edilmesine zorlamaktı. Tıpkı “proto-liberal” muhalif aktivistlerin stratejisi gibi bu yorum da pragmatizmi gerektirdi ve yetkililerle bir uzlaşmanın kapısını araladı. Bu uzlaşma, toplumun kültürel restorasyonu ve komünist sistemin kalıntılarından arınması için bir ön şart haline geldi (Brier, 2009: s. 76).

1989 sonrası Polonya toplumunun dinî köktencilğe doğru kaymasından liberal entelektüeller rahatsızlık duydu ve Katolik Kilisesi’nin kamu hayatında önemli bir rol oynamasına karşı durdular. Eski ‘nomenklatura’ ise 1993 ve 1995 seçimlerinde ülke

yönetimine geri döndü. Yeni sağ içinse Yuvarlak Masa, Üçüncü Cumhuriyet'in olumsuz anlamda bir kuruluş efsanesi haline geldi. Bu anlaşma toplumun kültürel olarak restorasyonundan çok Dayanışma'nın "hain" sol kanadının (liberallerin) komünistlerle ortak çıkarlarını korumak için yaptıkları bir anlaşma olarak görüldü. Resmî taslaktaki muhaliflerin argümanları komünist geçmişe atıfta bulunduğu ve yeni anayasanın kabulü Yuvarlak Masa'nın devamı olarak tanımlandı. Onların görüşüne göre 1989 devrimi ihanete uğradı ve gerçek bir devrim yerine, Polonya bir karşı-devrimin kurbanı oldu (Brier, 2009: s. 77). Dönüşümün başlamasından sonraki yirmi beş yıl boyunca Polonya on altı hükümet tarafından yönetildi ve merkez sağ hükümetleri özelleştirme konusunda dogmatik bir yaklaşım gösterdi. Bütün bu politik ve toplumsal huzursuzluk ve istikrarsızlıklar, bu dönemin küskünlerini ve geleceğin iktidar sahiplerini meydana getirdi.

1989 sonrası süreçte geçiş dönemi için 1992'de Küçük Anayasa yapılmış ve sistem 1997'de kabul edilen anayasa ile birlikte şu anki haline bürünmüştür. Ancak bu anayasa Polonya siyasetinin büyük bir uzlaşma sembolü olarak gösterilmesinin yanında yeni çatışmaların işaret fişeği olmuştur. 1997 Anayasasını eleştirenler arasında Jaroslaw Kaczynski de vardı. Yeni anayasanın giriş bölümü ona, PZPR'nin 1956'dan 1970'ye kadarki Genel Sekreteri Gomulka'nın, ulusu parti üyeleri ve partiye üye olmayanlar olarak ikiye böldüğü bir konuşmasını anımsattı. Kaczynski'nin o zamanki partisi PC, yeni anayasanın gerçek Polonya kimliğini yansıtmadığını ve bunun komünistlerin güçlerini sürdürmek istemelerinin bir sonucu olduğunu ifade etti. Kaczynski'nin anayasa²⁶ hakkındaki eleştirileri takip eden yıllarda da devam etti. Anayasanın kırk yıllık diktatörlüğün ardından tamamen yeni bir devlet yaratmadığını savundu ve bunun yerine, Anayasa ancak ulusun dağılmasını ve ahlakî bir çöküşü zar zor önlediğini öne sürdü. Bunun nedeni, "komünizm sonrası sol ve Dayanışma-sonrası merkez sol" arasında belirli bir uzlaşma yatmasıdır (Brier, 2009: s. 78).

²⁶ Kaczynski ve partisinin anayasa taslağında yer alan giriş metni: Yüce Tanrı'nın adıyla! / Biz, Polonya ulusu / Yeniden kazanılan bağımsızlık için / Kutsal Tanrı'ya minnettarız / Dış baskı ve komünizm boyunduruğunu başından atan önceki nesillere onların sürekli çalışmalarından, fedakarlıklarından ve Polonya için kendilerini feda etmelerinden ötürü minnettarız / Bağımsız bir Polonya Cumhuriyetini korumak ve güçlendirmekle sorumluyuz / Hristiyanlıkla birleşmiş bin yıllık tarihimizi hatırlıyoruz / Doğruluk, dürüstlük ve adalet ile yoğrulmuş güçlü bir Cumhuriyeti arzuluyoruz / Ulus'un şimdiki ve gelecek nesillerinin kaderi için / Özgürlük ve sorumluluğumuzu Polonya Cumhuriyeti'nin en yüksek kanunu olan Anayasa'nın bu sayfalarında ifade ediyoruz (Brier, 2009: s. 79).

1990'ların başındaki geçiş resesyonu reel ücretlerde keskin bir düşüşe sebep olmuş, kitlesel işsizlik ve fakirlikten etkilenmiş insan sayısını artırmıştır. Bu dönem ücret ve gelirlerde büyük eşitsizlikler meydana gelmiştir (Shields, 2012: s. 369). Dayanışma-sonrası kampın yeniden düzenlenmesine üç faktör katkıda bulunmuştur: 1) 1999'da başlatılan kamu yönetimi reformları (yerel yönetim, eğitim, sağlık emekli maaşları), siyasal elitlerin yetersizliğinden kaynaklanan başarısızlıklar olarak algılandı. 2) Ekonomi, 1990-1998 arasındaki hızlı büyüme döneminin ardından yavaşlamaya başladı. Bazı önemli ekonomik göstergeler çok güçlü kalırken, kamuoyu hızla yükselen işsizlik oranına ve büyük bir kamu maliyesi açığının aniden ortaya çıkmasına odaklandı. Bütün bunlar derinleşen ekonomik ve sosyal bir kriz yarattı. 3) AWS hükümetinin yolsuzluk skandallarıyla boğuşması siyasal elitlere karşı tutumun gelişmesine katkıda bulunmuştur (Jasiewicz, 2015: s. 11).

Milyonlarca üyeye sahip bir işçi sendikası olan Dayanışma'nın iktidara geldikten sonra özellikle işçileri etkileyen neoliberal politikaları tuhaf bir ironiyi de ortaya çıkarmıştır. Hareketin liderliği ile tabanı arasındaki küskünlük ve kopukluk toplumda uzun yıllar kapanmayacak bir yara açmıştır. Buna binaen, PiS rakiplerini (çoğunlukla Dayanışma-sonrası merkez sol ve post-komünist sol) Polonya kimliğine ve demokratik muhalefetin mirasına ihanet ettiğini ve bu yeni devletin temelinin 1980'lerin Dayanışma devriminin tamamlanması üzerine olduğunu ifade etmiştir (Brier, 2009: s. 64). PiS bu noktada demokrasinin evrenselliğini ve liberal-demokratik normları, muhafazakâr gelenekler, aile değerleri (geleneksel aile), Katolik Kilisesi, güçlü devlet, serbest piyasanın içinde ekonomik müdahalecilik ve kültürel milliyetçilik gibi karşı normlarla yer değiştirmiştir.

PiS, ilk kurulduğu zamanlar AB'ye karşı çok sert bir tutum takınmamış ve popülizme çok fazla başvurmamışken zamanla bu tutumu değiştirmiştir (AB'nin Almanya ve Fransa'nın çıkarlarını savunan bir siyasal birlik olduğu retoriği dillendirilmiştir). Birkaç faktörün bunda etkili olduğu görülmektedir: 1) 2007'de PiS'in popülist müttefiklerinin marjinalleşmesi, 2) 2005-2007 yılları arasında PiS'in SO ve LPR ile koalisyon hükümetleri kurması, 3) 2010'da gerçekleşen Smolensk uçak

kazası²⁷ (Modrzejewski, 2017: s. 25). Şüphesiz, PiS'in LPR ve SO'nun seçmenlerinden oy almaya girişmesi onun daha da radikalleşmesine²⁸ neden oldu.

2004 yılı, siyasetin yeniden değişmesine sahne oldu ve Polonya siyasetinde bugüne kadar devam eden bir parti düzenlemesine yol açtı. "Rywin skandalı" olarak anılan büyük bir yolsuzluk skandalının açığa vurulması iktidardaki sol koalisyona ve post-komünistlere leke sürdü.

PiS'in 2005'teki her iki seçim kampanyası (Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Genel Seçimler) da devlet kurumlarının ve siyasetinin işleyişini iyileştirme fikrine dayanıyordu. Seçimlerden sonra iktidar partisi, ülkede bir "iyi değişim" programının uygulanacağını duyurdu. İktidar merkezinin değişmesiyle bir yandan da sosyal transfer gerçekleşmiştir. Bu değişikliklerle beraber PiS'in demokratik rejime uymayan bazı kararları hususunda muhalifler, PiS hükümetinin, hukukun üstünlüğüne ve ekonominin durumuna ilişkin kaygılara pek aldırmaz etmediği, ülkenin demokratik kurumlarına, insan hakları ve özgürlüklerini kısıtlayan saldırıların Polonya için felaketle sonuçlanacağını iddia ediyorlar (Kulesza & Rae, 2017: s. 3).

Polonya, görünüşte, dışsal şoklar karşısında dirençli bir demokrasiye ve uluslararası muhatapların otoriter yönetimden çıkış yolunu arayan ülkeler arasında kalkınma modelini teşvik eden önemli bir geçiş dönemi başarısı elde etmişti. Polonya'nın bazı büyük demokrasi yanlısı girişimlere yaptığı katkılar, uluslararası alanda²⁹ kendi konumunu güçlendirmesine yardımcı oldu. Ancak ülkede bu başarılar herkes tarafından takdirle karşılanmadı (Przybylski, 2018: s. 55).

²⁷ Uçak kazası, Rus ve Polonyalı yetkililerin soruşturmaları sonucunda ortaya çıktığı şekliyle trajik bir kazaydı. Ancak yine de ortaya çeşitli komplo teorileri atıldı. Bunu en çok da Kaczynski'nin tutumu körüklüyordu. Kaza, Polonya'daki siyasi hayatı derinden etkilemiş ve PiS destekçileri için bir köşe taşı haline gelmiştir. PiS, gerçeğin ancak bir hükümet değişikliği sonrasında ortaya çıkarılacağına söz verse de 2015'te PiS'in iktidara gelmesinden sonra yeni bir şey çıkarılmamıştır. Ancak, komplo teorilerinin tadını alan Kaczynski, mevcut PiS anlatılarına yeni komplo teorileri katmaya başladı (Przybylski, 2018: s. 55).

²⁸ Bu radikalleşme "iç ve dış düşmanlar" söylemini kuvvetlendirdi. Buna göre iç düşmanlar, Kaşubyan kökenli olan Donald Tusk, PO, sivil toplum kuruluşları, liberaller ve post-komünistlerdir. Dış düşmanlar ise uluslararası örgütler (bilhassa AB'nin organları, Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu, Venedik Komisyonu vb.), "Leh kimliğine ve ulusal güvenliğe tehdit olarak gösterilen, terörizm ve tecavüz gibi suçlara meyilli olduğu iddia edilen, birçoğunun bulaşıcı hastalık taşıdığı dillendirilen ve Polonya'ya AB tarafından gönderilen göçmenler ve mülteciler" bulunur (Modrzejewski, 2017: s. 29).

²⁹ İsveç ile birlikte Polonya, 2009 yılında Birliğin komünizm sonrası ülkelerle başlatılan bir AB programı olan Doğu Ortaklığı'nı geliştirdi. Polonya, ayrıca, 2010-2011 Arap Baharı'ndaki ayaklanmalara kısmen destek oldu. Öte yandan, PO'nun başkanı ve Başbakan Donald Tusk, Avrupa Konseyi Başkanı seçilerek Polonya'nın prestijini artırdı.

2010, 2007 ve 2005'te olduğu gibi yine “kültür savaşı” kavramıyla geçen, bu seçim kampanyasının tonu PiS tarafından belirlendi. PiS'in politikalarına karşı çıkanlar etnik ve dini milliyetçilik, yabancı düşmanlığı, otoriterlik sorunlarına ve Jaroslaw Kaczynski'nin fanatik destekçilerinin tutumlarına itiraz etti. Kaczynski tarafından yapılan diğer açıklamalarla (partisinin 2010 seçimlerinin sonucu hakkında, rakibinin zaferini “bir kaza” olarak nitelendirdiği) ve Kaczynski'nin otoriter liderlik tarzını “haremağaları” ile çevrelenmiş bir “sultan”a benzeten eski PiS'lilerin yorumları, PiS'in sistem karşıtı bir parti haline geldiği, demokratik seçimlerde dile getirilen halk egemenliği ilkesini -kurumsal sınırları gözetmeyen karizmatik bir lider tarafından yorumlandığı gibi- ulusun çıkarlarının önceliği ile değiştirmeyi amaçladığı konusundaki eleştirilerin haklılığına katkı yaptı. İngiliz tarihçi Norman Davies, bir dergi röportajında daha da ileri giderek PiS'i, "kendi gurusu ve azizleriyle politik bir mezhep olarak [mevcut anayasal düzeni] iyileştirmeyi değil, yıkmayı amaçlayan yıkıcı bir hareket olarak” tanımladı.

Otoriterlik, karar alma mekanizmalarını tek bir yerde toplamaya başladıktan sonra hata yapma riski de bir o kadar artmaktadır. 2011 seçim kampanyası sırasında PiS'in de başına gelen bu oldu ve partinin lideri, bir dizi tuhaf kararlar aldı. Bunlar arasında gösterilen bazı örnekler şu şekildedir: Başbakan ile televizyon tartışmalarına katılmayı reddetti; şiddet yanlısı futbol holiganlarını “vatanseverler” olarak niteledi; ilk önce bir kitapta ve daha sonra bir gazete röportajında Almanya Başbakanı Angela Merkel'in bir “Stasi” geçmişine sahip olduğunu ima etti; Silezya'nın bölgesel özerkliğini savunan bir oluşumu ise “gizli bir Alman yanlısı hareket” olarak adlandırdı (Tworzecki, 2012: s. 617-619).

Siyasî partilerin liderleri, ulusal siyasete doğrudan etkide bulunmalarından ötürü, politik açıklamaları ile toplumu hem olumlu hem olumsuz yönden etkileyebilir. Bu bağlamda, Polonya toplumundaki kutuplaşmanın ana unsurlarından biri de özellikle PiS lideri Kaczynski'nin muhalifleri tanımlamada kullandığı politik dildir. PiS liderinin bazı karakteristik özellikleri şu şekilde sıralanabilir: 1) dogmatizm, 2) aşırı şüphecilik, 3) otoriterlik, 4) yüksek düzeyde Makyavelcilik, 5) düşük seviyede açıklık, 6) uzlaşmaz tutum. PiS'in Polonya siyasetinde “başarılı” olması muhakkak ki sadece parti ideolojisi ya da liderinin karakteriyle alakalı değildir. Seçmen çevresinin istekleri ve ihtiyaçlarının da bunda aynı oranda katkısı vardır. PiS seçmeninin

özellikleri birkaç maddede şöyle özetlenmiştir: 1) kabul ve saygı görme isteği, 2) kendi çevresini yönetme ve üzerinde kontrol kurma ihtiyacı, 3) güvenlik duygusu ihtiyacı, 4) geleneklere bağlılık, 5) basit yargı değerlerine dayanarak dünyaya hükmetme isteği, 6) norm ve değerlere saygı duyulması isteği (Modrzejewski, 2017: s. 25-26).

2015 Seçimlerine gelindiğinde PiS'in yürüttüğü kampanyada Kaczynski seçmenlerle duygusal bir bağ kurmuştur. Kendisi hükümette herhangi bir pozisyon almamış, genel başkanı olarak kalmıştır³⁰. Öte yandan PiS yeniden iktidara geldikten sonra ekonomik liberalizmi "evcilleştirmiş", emeklilik yaşını yükselten uygulamayı tersine çevirmiş, yaşlılar için yeni ilaç imkanları sunmuş ve yeni uygun fiyatlı konut inşaatı için geniş bir program başlatmıştır. İşverenlerin kısa dönemli ve güvencesiz "çöp sözleşme (junk contract)" kullanmalarını sınırlandırmıştır. Aylık çocuk yardımını 500 Zl'ye çıkarmış ve bir yıl içinde aşırı yoksulluk içinde yaşayan çocuklar üçte bir oranında azalmıştır. Yapılanlara bakılacak olursa, PiS, kültürel açıdan Amerikan Cumhuriyetçi Partisinin sağında, ekonomik açıdan Demokrat Partinin ise solunda konumlanabilir (Ost, 2018: s. 114-115). Bu da aslında popülizmin birden fazla ideolojinin argümanlarından faydalanabildiğini; bir ideolojiden çok bir üslup olduğunu ortaya koymaktadır.

Diğer yandan 2015 Başkanlık Seçimlerinde, Kaczynski'nin adayı Duda karşısında kaybedecek olan, Komorowski yeniden seçilmek için yaptığı kampanyalar esnasında 2,000 zl ile ev geçindirmenin nasıl mümkün olacağı üzerine sorulan bir soruya "başka bir iş bul, borç al" şeklinde verdiği cevap bir dönüm noktası olmuştur (Ost, 2018: s. 114-115). Ayrıca PiS'in kazanmasındaki etkenlerden sadece "liderliğin karakteri" ve "geçiş dönemi kaybedenleri" üzerinden yürütülen kampanya olarak görmek eksik olacaktır. Aynı seçmen davranışlarının belirleyiciliği gibi burada muhalefet partilerinin de payı vardır. PO'nun uzun yıllar iktidarda bulunmasının getirdiği yorgunluk ve PO'nun daha merkezci pozisyonlara doğru kayması

³⁰ Resmi hükümet yapılarının arkasında duran parti ile bir iktidar ikiliği, PiS liderliğindeki Polonya'nın daimî bir özelliği haline geldi. Birçoğuna göre, partinin birinci sekreterinin hükümetin resmi başkanından daha önemli olduğu komünist dönem karar verme yapısını anımsatmaktadır. Modern haliyle bu yapı PiS liderine hem yasama hem de yürütme üzerinde doğrudan kontrol sağlamaktadır (Przybylski, 2018: s. 58).

neoliberalizmin başarısızlığı sırasında Polonyalı muhafazakârlar için yeni bir şans yaratmıştır (Kulesza ve Rae, 2017: s. 6).

PO'nun başarısız olmasının sebepleri arasında emeklilik yaşının yükseltilmesi ve bazı madenlerin kapatılmasının yanında Tusk'un partideki güçlü rakiplerini engellemesi de yatar. Buna istinaden Tusk, Avrupa Konseyi başkanı olduğunda PO güçlü bir liderden mahrum kaldı. Tusk'un yerini alan Ewa Kopacz, kamuoyu tarafından kendi konumuna "atanmış" olarak gelen birisi olarak görüldü. Dahası, Polonyalı seçmenlerdeki en önemli izlenimlerden biri PO'nun konumundan çok fazla fayda sağladığı yönündedir. 2015 Başkanlık Seçimlerinde Komorowski'nin hiç çaba göstermeden seçimleri yeniden kazanacağı düşünülüyordu. Diğer yandan PO'nun parlamento seçimlerinde de seçmenlerle olan bağı koptu. PO, mevcut konumunu halkın temsilcisi olmaya tercih etmiş izlenimini yarattı (Pienczykowska, 2015: s. 27).

Bir diğer etken, Batı'da biraz da olsa ses getirebilen ancak Doğu Avrupa'nın çoğunda silikleşmiş sendikaların güçsüzlüğüdür. Bu siliklik aynı zamanda hem siyasette hem de sınıfsal mücadelede bir boşluk (vacuum) yaratmıştır. Polonyalı işçiler, böylelikle duydukları memnuniyetsizlikleri ifade etmek için sınıf temelli herhangi bir yöntemden mahrum kaldılar ve "sağ" bu boşluğu doldurmaya başladı. 2015 Başkanlık Seçimlerinden kısa bir süre önce, Dayanışma PiS adayıyla (Duda) bir anlaşma imzaladı. Sendikanın desteğini³¹ almak için Duda, emeklilik yaşını geri indirmeyi, çocuklu aileleri desteklemeyi, asgarî ücreti artırmayı, üç yönlü toplumsal diyalogu güçlendirmeyi ve yaygın olan kısa vadeli "çöp sözleşmeler" ile mücadele etmeyi taahhüt etti. Duda ve PiS kazandığında, PiS bir bütün olarak bu şartları kabul etti ve iktidarının ilk iki yılında vadettiği her şeyi yerine getirdi (Ost, 2018: s. 118-119).

Öte yandan PiS sosyal medyayı, genç ve iyi eğitilmiş destekçilerini harekete geçirmek için etkili bir şekilde kullandı. PiS'in yeni çocuk yardımı ve emeklilik yaşının düşürülmesi gibi sosyal politikaları yalnızca yeni seçmenleri etkilemedi, aynı zamanda kendi çekirdek seçmenini de mobilize etti (Formina ve Kucharczyk, 2016: s. 59). PiS'in seçmen gücü, orta sınıfa ait olan desteğine çok şey borçluydu. Bu destek

³¹ Tabii ki mavi yakalılar (özellikle PiS'in çekim alanına giren prekarya) PiS ile ne kadar iş birliği ettiyse beyaz yakalılar da bir o kadar "sağ"ın yaptıklarına direniş gösterdiler. Şimdiye kadar PiS'e karşı en büyük eylemler, öğretmenler, hemşireler ve stajyerler tarafından organize edildi (Ost, 2018: s. 121-122).

kalıcı olmasa da gerçek şu ki toplumun geniş bir kesimi PiS'e destek vermiş ve demokrasiden sapmalara kayıtsız kalmışlardır.

PiS iktidara geldiğinden beri “düzen”, “demokrasi”den daha ağır basmaktadır. PiS'in muhafazakâr söylemi sayesinde daha fazla sayıda sağ grup siyaset sahnesinde görünmeye başladı. 2010 öncesi Bağımsızlık Yürüyüşüne birkaç yüz kişi katılırken bu sayı artık yüz binlerle ifade edilmektedir (Żuk, 2017: s. 11). 2010'daki sosyoekonomik ve politik kırılmalar bu noktada önem arz eder. Smolensk trajedisinin sonuçlarından faydalanmasını bilen PiS siyasetçileri, yozlaşmış bir seçkinler tabakasını temizlemeyi vaat ederek seçmenlerin korkularını daha iyi tanıdığını ortaya koymuş ve kendince bazı “çözümler” üretebilmiştir.

Polonya'nın AB yanlısı vatandaşları olmasına rağmen Birliğin iç ve dış krizleri PiS'e büyük bir “katkı”da bulunmuştur. Çeşitli nedenlerden dolayı PiS, Ukrayna ve Euro krizleri hakkında nispeten az şey söylemişti. Ancak 2015 yılında bunlar, Afrika ve Ortadoğu'dan Avrupa'ya gelen göçmen ve mülteci akını tarafından gölgede bırakıldı. Kaczynski'nin yabancı düşmanlığı ve mültecilere yönelik katı tutumu, normalde asla PiS'e oy vermeyecek insanları da kazanmasını sağladı. Ağırlıklı olarak Müslüman ülkelerden gelen göçmen ve mültecilerin saldıdığı “korku”, sadece kırsal ve az eğitilmiş seçmenler arasında değil, şehirliler ve daha iyi eğitilmiş olanlar arasında da etkili olmuştur (Formina & Kucharczyk, 2016: s. 62). Buna karşın PiS'i kabul etmeyen toplum kesimlerince 2015'te düzenlenen protestolar PiS'i durdurmakta yetersiz kaldı. PiS'e karşı düzenlenen protestoların başarıya ulaşması için bazı tavsiyeler şu şekilde sıralanmıştır: Sivil hareketler alt sınıfları, sendikaları ve aynı zamanda gençleri kucaklamalıdır. Daha eşitlikçi bir Polonya vizyonu ile demokratik yöntemler desteklenmelidir. Geçiş döneminden mustarip ve sistemin dışında kalmış/kalan öfkeli topluluklar arasında da destek aranmalıdır (Żuk, 2017: s. 17).

“İyi Değişim” kavramı, yüzyılın son çeyreğinde dış politikadaki en geniş kapsamlı yeniden yapılanmayı ifade eder. 1989 sonrası yalnızca politik eliti değil aynı zamanda bütün toplumu şekillendiren birtakım politik alışkanlıkların terk edilmesi anlamına da gelmektedir. Avrupalılaştırma, 1989 sonrası Polonya'daki dönüşümün temel doktrinydi. Bu hedefler, başkan ve hükümetlerin politik eğilimine bakılmaksızın gerçekleştirildi. 1989 sonrası herhangi bir hükümetin aksine, PiS yönetimi, dış politikayı iç hedeflere ulaşmada bir yol olarak gördü. Polonya'nın dış

politika paradigmasının PiS tarafından yeniden tanımlanmasının en önemli unsuru, Avrupa entegrasyonunun geleceği açısından derin bir karamsarlığa dayanmaktadır. AB'nin kaçınılmaz olarak parçalanmaya maruz kaldığı ve en azından mevcut haliyle başarısızlığa mahkûm olduğu vizyonu, PiS'in politik zihniyetini şekillendirmekte ve önemli ölçüde dış politika stratejisini etkilemektedir (Balcer vd, 2016: 1-2).

“Ulus”, PiS parti ideolojisinin temel örgütlenme ilkesidir. Bu perspektiften bakıldığında, ulus, her canlı insanın varlığını tanımlayan ana referans noktası olarak toplumsal hayatta da önemli bir rol oynar. Burada ulus her şeyden önce bir organik, kültürel ve tarihsel bir topluluktur, başka bir ifadeyle politik olmayan bir vatandaşlar topluluğudur (PiS, 2014). Polonya tarihî deneyiminin özgül niteliğine, Katolik dininin ulusal kimliğe olan önemine, kültürel ve etnik homojenliğe yapılan vurgu her şeyden önce savunulması gereken “Polonyalılık” modelinin bir ifadesidir. Jaroslaw Kaczynski'ye göre, devlet ulusal çıkarlarının gerçekleşmesi için anahtar bir araçtır. Ayrıca bu, ulusal egemenliğin AB'ye karşı savunulması anlamına da geleceğinden ayrı bir öneme sahiptir. Polonya'nın dışarıda güçlü olabilmesi için içeride de çoğunluk demokrasisine (majoritarian democracy) dayanan bir iç politika yürütüp ülkeyi “dış saldırılara veya müdahalelere” karşı korumak gereklidir. Kaczynski'ye göre önceki hükümet ülkeyi bir “Alman vasalına” dönüştürmüştü. Bunun engellenmesi için egemenliğin daha da pekiştirilmesi gerekir. PiS'in, Polonya'nın egemenliğini zayıflattıklarını düşündüğü iç ve dış güçlere dayanan endişe ya da paranoya, Jaroslaw Kaczynski'nin ikiz kardeşi ve aynı zamanda dönemin Polonya Cumhurbaşkanı olan Lech Kaczynski ve birçok bürokratin ölümüyle sonuçlanan Smolensk uçak kazasından sonra daha da artmıştır (Balcer vd, 2016: s. 2-4). PiS'in dış politikasını şekillendiren değerler sistemi de geçici bir nitelikte değildir. Bunun Polonya tarihinde derin kökleri vardır ve aynı zamanda Polonya toplumundaki değişen tutumların bir sonucudur. Bu ideolojinin bir başka karakteristik özelliği de Polonya'ya karşı uluslararası düşman güçlerin katıldığı “yarı Polonyalı” olarak tanımlanan iç politikadaki muhalifler de dahil olmak üzere uluslararası komplolara olan inançtı. Polonyalı kimliğinin etnik, kültürel ve dini homojenliğine bir başka tehdit ise “çok kültürlü” ideoloji olarak görülmüştür. Kültür ve ırkların karışımı, ulusal olmayan Avrupalı bakış açısı sunan bu yaklaşım geleneksel Polonya değerleriyle alakası olmayan bir “hastalık”tır (Balcer vd, 2016: s. 7).

Anayasayı ihlal eden devletin yeniden inşası, kurumsal kontrol ve dengelerin zayıflaması, kamusal medyanın ve liberal demokratik düzenin sarsılmasına ve AB ile olan ilişkilerin gerilemesine yol açmaktadır. PiS'in AB'ye yönelik tutumu, belirsiz bir geleceği ve Polonya'nın çıkarlarını tehdit ettiği düşünülen kalkınma modelindeki varsayımından dolayı özellikle savunmacıdır.

3.3. 2015 ANAYASA VE MÜLTECİ KRİZLERİ

3.3.1. Yürütmenin Yargıya Müdahalesi: Anayasa Mahkemesi ve Yüksek Mahkeme Krizleri

Daha önceki iktidarından sekiz yıl geçtikten sonra, Meclis'in iki kanadı ve Cumhurbaşkanlığını eline alan Kaczynski, milliyetçi ve muhafazakâr çizgisine göre Polonya'yı radikal bir şekilde yeniden yapılandırma planının önünde duran en büyük yapı olarak gördüğü AYM'ye karşı bir saldırı başlattı. Orban'ın aksine Kaczynski, AYM'yi tamamen değiştirecek oy çokluğuna sahip değildi. O yüzden, AYM'yi kontrol altına almak anahtar kelime oldu.

Günümüzde otoriterleşme eğilimi gösteren ülkelerde iktidar yetki alanının dışına çıkarak demokratik rejimin sınırlarını zorlamaya başlamıştır. (Yüksek yargı mensuplarının yürütme tarafından atanmak istemesi, Polonya Anayasa Krizi, Kaczynski'nin gizli başkanlığı vb.) Bütün iktidar odaklarını kendinde toplayan lider ya da liderlik siyasal risk dağıtımını minimize ederken iktidarın kırılabilirliğini de bir o kadar artırır.

“Popülizm gözlemcileri, popülistlerin, çoğunluğun iradesi önündeki engeller, kontrol ve denge mekanizmaları, azınlıkların korunması hatta temel haklar konusunda olumsuz yaklaşıma sahip olduğu üzerinde uzlaşırlar.” (Müller, 2017: s. 78).

Demokratik anayasalcılığa kapsamlı bir saldırı, eklenerek artan bir etki yaratmaktadır. Bu nedenle Anayasa Mahkemesi (AYM)'nin güçsüzleştirilmesi, kendi içinde bir olgu olarak görülmemeli, ancak toplanma özgürlüğü, ifade özgürlüğü, özgür ve adil seçim hakları veya sivil toplum örgütlerinin hakları gibi liberal hakları önemli

ölçüde engelleyen bir olgu olarak görülmelidir. AYM, demokratik sürecin güçlü bir koruyucusu olup yasama ve yürütme yetkilerine sınırlama getirmiştir. AYM, insan hakları Avrupa entegrasyonu ve demokratik yönetişimin savunulmasına katkıda bulunan lider bir oyuncu olarak kendini muhafaza etmiş ve tabii ki Yuvarlak Masa'dan bu yana kurulmuş sistemden memnun olmayan -çoğu zaman- muhafazakârlar AYM'yi eski komünist rejimin bir kalıntısı olarak görmüşlerdir. Dolayısıyla PiS'in AYM'yi ilk ve en önemli düşmanı olarak hedef almasının "geçerli" sebepleri vardır (Sadurski, 2018: s. 2).

9 yıllığına seçilen 15 üyeden oluşan Polonya Anayasa Mahkemesi ile siyasal iktidar arasında gerçekleşen bu kriz, aslında yeni parlamentonun ilk toplanma tarihine kadar görev süresi sona ermeyen üç hâkimin ve yeni parlamentonun son toplanma tarihine kadar görev süresi sona ermeyen iki hâkimin yenilenmesi ile ilgiliydi. Başta AYM'nin kontrol altına alınmasının yarattığı kriz ve daha sonra PiS'in yaptığı diğer değişikliklerin neticesinde meydana gelen krizlerin öncesinde PO henüz iktidardayken, Ekim 2015'teki seçimden sadece birkaç ay önce, AYM'nin beş sandalyesi için yeni hâkim kontenjanları oluşturmayı öne sürüp Kaczynski'ye büyük bir "iyilik" yapmıştı. 2015'te yapılan bu değişiklik aradan geçen zamana rağmen hala güncelliğini korumaktadır. PiS'in ekim ayında tek başına iktidara gelmesi süreci başlatmış ve Aralık 2015'te PiS'in hâkim olduğu parlamentonun AYM'nin beş hâkimi için yedek seçim hakkını veren bir mevzuat değişikliği yürürlüğe girmiştir. Cumhurbaşkanı Duda, yeni atanan tüm hakimlerin yemin etmesini reddederken yeni kurulan PiS hükümeti AYM yasasını değiştirerek onların adaylıklarını iptal etti. 2 Aralık 2015'te yeni gelen parlamento beş yeni yargıcı tayin etti. Ertesi gün, AYM, yeni parlamentonun beş ihtilafli sandalyenin sadece ikisini doldurma hakkına sahip olduğuna karar verdi. Buna istinaden PiS, AYM başkanının azledilmesini sağlayacak yasalar çıkardı; ancak Mahkeme, anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle bunu reddetti. Cumhurbaşkanı, PiS kontrolündeki parlamento tarafından seçilen beş yargıcın Anayasa Mahkemesi başkanının onaylaması için baskı kuran kanunu imzaladı. PiS hükümeti, beş PiS adayının onaylanmayıp yemin etmelerinin reddedilmesinin ardından, buna büyük bir meydan okumayla cevap verdi. Aralık'taki ek değişiklikler yargıçların sayısını ve iş yükünü artırdı. Daha da tartışmalı bir konu ise AYM'nin kendi dava gündemi üzerindeki kontrolünün elinden alınmasıydı. Mahkeme bu değişikliklerin anayasaya aykırı olduğuna hükmetti. Ancak yine de hükümet,

AYM'nin yeni yasamada öngörülen usulleri takip etmesi gerektiğini savunarak bu karara uymayı reddetti (Reuters, 2018). Aralık'taki ek değişiklikler Mahkeme'nin karar alma mekanizmasını değiştirmiştir. Buna göre, kanun değişikliği, bir karar alınırken 15 hâkimin (önceden dokuzunun) 13'ünün katılımını zorunlu kılmıştır. Karara bağlanmamış anayasal işlemler daha önce beş ay boyunca ya da istisnai koşullar altında üç ay boyunca beklemek zorundaydı. Mahkeme şimdi bu davaları alındığı tarihe göre incelemek zorundadır. Anayasa Mahkemesi yargıçları, Sejm, Cumhurbaşkanı veya Adalet Bakanlığı'nın talebi üzerine görevden alınabilmektedir.

2015'ten sonra iktidar partisi tarafından AYM'nin ele geçirilmesi iki aşamada gerçekleşmiştir. İlk aşama, "AYM'nin felç edilmesi" olarak adlandırılabilir ve temel olarak AYM'nin gücünü engellemeye yönelik bir dizi eylemden oluşmuştur. İktidara geldikten hemen sonra PiS, AYM'de çoğunluğu ele geçirmesiyle sonuçlanacak mahkeme üyelerinde değişikliklere gitti. Daha önce PiS tarafından atanan hakimler, yeni yasaları anayasa incelemesine tabi tutmayarak AYM'yi etkili bir şekilde felce uğrattılar. Bu hedefe 2016 yılı sonuna ulaşıldığında, ikinci aşamaya yani muhaliflere karşı AYM'nin kullanılmasına geçilmiştir (Sadurski, 2018: s. 3). AYM'deki yeni egemen çoğunluğun en önemli adımı, Parlamento'nun önceki döneminde atanan hakimleri tanımaması olmuştur. PiS, yetkilerinin radikal bir şekilde sınırlandırılması için AYM'nin işleyiş kurallarını değiştirmeye yönelik bir girişimde bulunulduğunda parlamenter çoğunluğun desteklediği yürütme, birçok engeli kaldıracaktır. Bu değişiklikler Ekim 2015'in seçim zaferinden sonra uygulamaya kondu ve iktidar partisinin çoğunluk demokrasisi modeli ile gayet uyumlu görüldü. Bu durumda, artık çoğulcu model geçerli olmayıp "Macar modeli" PiS lideri tarafından sık sık örnek gösterildi (Balcer vd, 2016: s. 6).

Ocak 2016'da Avrupa Birliği, Polonya hükümetinin yargı ve medyanın daha fazla kontrolünü ele alarak AB'nin demokratik standartlarını ihlal edip etmediğine ilişkin Hukukun Üstünlüğü Çerçevesi'nde daha önce görülmemiş bir soruşturma başlattı. Ancak yine de mart ayında, adalet bakanı ve başsavcının işlevleri birleştirilerek, tüm savcılar bakan Zbigniew Ziobro'nun doğrudan gözetimine verildi. Temmuzda Parlamento, hükümetin hukukun üstünlüğünü baltaladığına dair kaygılarını dile getirirken, Anayasa Mahkemesi'ne dair bazı kısıtlamalar hafifletildi. Muhalefet, bu değişiklikleri yetersiz gördü. Aralık ayına gelindiğinde Anayasa

Mahkemesi başkanı Andrzej Rzeplinski'nin görev süresi sona erdi. Duda, PiS adayı yargıç Julia Przylebska'yı yeni başkan olarak atadı.

Temmuz 2017'de Duda, Yüksek Mahkeme'yi ve Ulusal Yargı Konseyi'ni revize eden yasayı beklenmedik bir şekilde veto etti. Adalet bakanına genel hukuk mahkemelerinin başkanlarını işe alma ve işten çıkarma yetkisi veren yasayı imzaladı. Avrupa Komisyonu, adalet bakanının yargıçlar üzerinde daha fazla kontrolünü sağlayan yasalar konusunda Polonya'ya karşı bir ihlal prosedürü başlattı. Aynı yılın aralık ayında eski bankacı Mateusz Morawiecki, yargı konusunda Brüksel ile uzlaşmaya varmak için görüşmelerde bulunacağı beklentileri doğrultusunda yeni başbakan olarak göreve başladı. Cumhurbaşkanı Duda, Yüksek Mahkemenin elden geçirilmesini hükme bağladı. AB, aynı gün 2009 Lizbon Anlaşması'nın 7. Maddesi kapsamında Polonya aleyhine işlem başlattı.

Mart 2018'de yeni kurallara göre, yargı üyelerinin adaylığı konusunda tavsiyede bulunan PiS egemenliğindeki parlamento, bir öncekinin yetkisinin erkenden sonlandırılmasının ardından yeni bir Ulusal Yargı Konseyi seçti. Önceki konsey çoğunlukla parlamento tarafından değil, hâkimler tarafından atanmıştır. Temmuzda ise Avrupa Komisyonu Yüksek Mahkeme'deki değişiklikler hakkında Polonya'ya karşı yeni bir adli dava açtı. Yürürlükteki yasalar uyarınca, Yüksek Mahkeme yargıçlarının üçte biri, mahkeme başkanı Małgorzata Gersdorf da dahil olmak üzere Başkan Duda tarafından ek bir süre verilmedikçe emekli olmaları gerekmektedir (Reuters, 2018). Komisyon tarafından "yargı bağımsızlığının ihlali" ve "siyasî iradenin yargıya müdahalesi" olarak algılanan yasa Polonya'da 20 Temmuz'da Sejm ve 26 Temmuz'da Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmıştır. Yasaya göre Polonya'da erkeklerde 65, kadınlarda ise 60 yaşını dolduran yargıçların emekli olması gerekiyor. Daha önce bu yaş 70 idi Ekim ayına geldiğindeyse AB'nin yürütme organı olan Avrupa Komisyonu, ülkede hukuk devletinin en temel ilkelerinden biri olan yargı bağımsızlığını ihlal ettiği gerekçesiyle Polonya'yı birliğin en yüksek yargı organı olan Avrupa Adalet Divanı'na sevk etti. Avrupa Komisyonu, Adalet Divanı'ndan, Polonya'daki yeni yüksek yargı yasası uygulanmasını, mahkemeden nihaî bir karar çıkıncaya kadar geçici bir hükümlerle acilen askıya almasını da istedi. (BBC Türkçe, 2018). Yasanın kabulünden sonra yurtiçinden ve yurtdışından (özellikle AB kurumlarından) gelen tepkiler neticesinde Varşova geri adım atmak durumunda

kalmıştır. Kasım 2018’de, Parlamento son zamanlarda yasal reformlarla emekliliğe zorlanan Yüksek Mahkeme yargıçlarının eski durumuna getirilmesinin önünü açacak bir yasa çıkardı (AlJazeera, 2018).

3.3.2. Mülteci Krizi

Polonya genellikle dışa verdiği göçlerle anılan bir ülke olmuştur. Bu yüzden dış göç, kamuoyunu daha çok meşgul eden bir kavram haline gelmiştir. 1990’ların başında göç yanlısı bir tavır kamuoyunda hakimken 1990’ların sonlarında artık maliyetlerden, faydadan ve göçün kontrol edilmesinden bahsedilmeye başlanmıştır.

Bugün mülteci ve göçmenlere bakış açısı Leh toplumunun “öteki”ne olan tavrıyla yakından alakalıdır. Aynı zamanda, Polonya antisemitizmi büyük ölçüde, ötekileştirmenin çağdaş kalıpları için en güçlü şablonlardan biri olmaya devam emektedir. Antisemitik ifade biçimleri, Roman, Ukraynalı ve Müslümanlar gibi etnik ve ulusal azınlıklara karşı veya Polonya’nın yaygın homofobik söylemine dahil olmak üzere farklı nefret söylem çeşitlerine nüfuz etmiştir. Bu yüzden antisemitizm benzeri ayrımcılık çeşitlerinden sonuncusu sayılabilecek olan göçmen ve mülteci karşıtlığının yaygın hale gelmesi pek şaşırtıcı değildir. Böylelikle, bu anlayış açık bir şekilde Batı’daki benzerlerinin söylemlerine yaklaşmıştır (Krzyżanowski, 2017: s. 5-6).

2015’teki mülteci hareketleri başladıktan sonra başta Varşova olmak üzere diğer Vişegrad ülkeleri, Avrupa Komisyonu’nun üye devletler arasında mültecilerin yeniden yerleştirilmesi için zorunlu kotalar önerisine karşı durdu. Ancak yoğun göç dalgası, Brüksel’i Polonya’nın 12,000 kişiyi kabul etmesi gerektiği noktasına itti ve Kopacz hükümeti (PO), Brüksel’den gelen baskıya karşılık veremedi. Daha fazla sayıda mülteci kabul ederek krizin yükünü paylaşmaya hazır olduğunu söyleyerek siyasi dilini değiştirdi. İktidar partisi Eylül 2015’te Avrupa Konseyi toplantısında Vişegrad müttefiklerinin aleyhinde oy kullandı ve 66.600 (bir yıl sonra 120.000 civarında) sığınmacıya ek olarak 7.000’e kadar da fazladan göçmenin alınabileceğini kabul etti. PO, bu söylemsel değişikliği, AB’nin özgür emek dolaşımının çöküşünü engellemek için yaptıklarına bağladı. Ancak bu yaklaşım, Avrupa şüphesiz PiS’in - özellikle de muhafazakâr Polonyalı nüfusunu ve onların yabancılara genellikle mesafeli yaklaşımını hesaba katarsak- değirmenine su taşıdı.

2015'in ikinci yarısı mülteci karşıtı ve hatta mültecilere nefretle bakan bir söyleme sahne oldu. PiS de değişen bu söylemi çeşitli iletişim kanallarıyla yaymaya başladı. Böyle yaparak PiS, nefret ve İslam karşıtlığı dolu politik duruşu sahiplenerek diğer partilere (ana akım ve popülist-milliyetçi) giden desteği kendisine yönlendirmiştir (Krzyżanowski, 2017: s. 1-2).

Kaczynski, yabancıların genel olarak agresif ve şiddet yanlısı olduğunu ve kendi geleneklerini yerel halka dayatmaya çalıştıklarını iddia etmiştir. Aynı zamanda göç kontrolünün yetersizliğini, mültecilerin derin toplumsal düzensizliğe ve huzursuzluğa yol açtığını iddia etmiştir. Bu iddialarına ilk olarak İsveç örneğini verir. Şeriat kurallarının Hristiyan bir ülkenin şehirlerini kontrol altına aldığını söylemiştir. İkinci örneğe daha çarpıcıdır: “Kiliseler (Müslümanlar tarafından) devralındı ve çoğu zaman tuvalet olarak kullanıldılar.” (Krzyżanowski, 2017: s. 11-13).

Ayrıca Kaczynski, “ekonomik” gerekçelerle göç edenlerle “savaş” nedeniyle göç edenler arasında net bir ayırım yapar. Ona göre AB’ye ekonomik nedenlerle yapılan göç hareketleri Almanya’nın uyguladığı politikalar yüzündendir. (Bu da PiS’in Alman karşıtı söyleminin bir ifadesidir.) Bu yüzden “gerçek” mülteci “sahte” olandan ayırt edilememektedir. Çelişkili bir biçimde Kaczynski, Leh halkının güvenliğini sağlarken “mültecilere yardım etmek istediğini” de söylemiştir. Ancak bu yardım, mültecilere vardıkları yerde değil, geldikleri yerde sağlanmalıdır. Çünkü bu kriz ne Polonya’nın bir krizidir ne de Polonya’nın neden olduğu bir krizdir (Krzyżanowski, 2017: s. 11-13).

Kaczynski bu “tehdidi” kültürel ve dinî farklılıkların yanında mültecilerin getirdiği “hastalıklar” ve onların “biyolojik farklılıkları” açısından tanımlamıştır. Müslümanların parazit ve hastalık taşıdığı iddiası son mülteci krizine bakış açısının en aşağılayıcı tasvirlerinden biridir (Krzyżanowski, 2017: s. 17).

Kaczynski, mülteci meselesini siyasallaştırmış ve göçmenleri güvenlik ve sağlık tehdidi olarak sunmuştur. Kabul etmek zorunda kaldığı 7.000 sığınmacının “çeşitli hastalıklar” taşıma ihtimaline karşı uyarılarda bulunmuştur. Ayrıca Polonya’nın AB içinde Almanya’nın bir “kuklası” olduğu gerekçesiyle PO’yu suçlamış ve çok sayıda Müslüman kabul eden ülkelerin yakında kendilerinin “kendi

ülkelerinde misafir” konumuna düşeceklerini iddia etmiştir. Kaczynski’nin mülteciler ilgili sarfettiği aşağılayıcı sözlerden bazıları şu şekildedir:

“Bu (mülteci krizi), yabancıların türüne bakılmaksızın, onların çoğunu (ülkeye) almakla alakalı değildir...önce yabancıların sayısı aniden artar, sonra geleneklerimize uymazlar -uymak istemezler, uymak istemediklerini beyan ederler- ve sonra eşzamanlı olarak hassasiyetlerini ve taleplerini hayatın farklı katmanlarındaki kamusal alanda dayatırlar ve bunu çok saldırgan ve şiddetli bir şekilde yaparlar.” (Aktaran: Ceylan Tok, 2017: s. 8-9).

“İtalya’da neler oluyor? Kiliseler ele geçirildi ve çoğu zaman tuvalet muamelesi görüyorlar. Fransa’da neler oluyor? Bitmeyen tartışmalar, öğretilen Şeriat, hatta Şeriat’ın gözlemlenip gözlemlenmediğini kontrol eden devriyeler. Londra’da da aynı, yine bu konuda en zor durumda olan, Almanya, bunların tümü gerçekleşiyor. Öyleyse hepiniz bunların tümünün Polonya’da gerçekleşmesini, kendi ülkemizde misafirmiş gibi hissetmemizi mi istiyorsunuz? İsteddiğiniz bu mu?” (Aktaran: Ceylan Tok, 2017: s. 9).

“Aynı zamanda, burada konusu açılan probleme bakacak olursak, göçmenler arasında kesin olarak ayırım yapmalıyız. Savaştan gerçekten kaçan mültecileri ekonomik göçmenlerden ayırmalıyız. Ve burada bütün bu çekimi kim oluşturdu, ekonomik göçmenlerin tamamını teşvik eden çekimi? Almanya. Bu onların sorunu. Orban tam buradaydı, bu onların sorunu, bizim değil. (Alkış) Polonya halkı için güvenli olan bir şekilde ve tekrarlamama izin verin, Polonya halkını güvence altına almak için mültecilere yardım edebiliriz.” (Aktaran: Ceylan Tok, 2017: s. 9-10).

“Avrupa’da uzun zamandır görülmeyen çok ciddi hastalık belirtilerimiz var: Yunan adalarında kolera, Viyana’da dizanteri, bu insanların organizmalarında tehlikeli olmayan ancak burada tehlikeli olabilecek çeşitli parazitler ve protozoanlar var. Ayırım yapmak istemem ama bütün bunların kontrol edilmesi gerekiyor.” (Aktaran: Ceylan Tok, 2017: s. 10).

2015 Başkanlık Seçimlerinde Duda, kampanyasını yabancı bankaların ve AB’nin etkisinin azaltılması ile ulusal egemenlik ve çıkarlara daha fazla vurgu yapılması üzerine kurdu ve başarılı oldu. Yeni hükümet mültecilere karşı tamamen farklı bir duruş sergiledi ve Paris’te 13 Kasım 2015’te gerçekleşen terör saldırılarından

sonra, yeni başbakan Beata Szydło, Polonya'nın 7.000 göçmeni³² kabul ettikleri Brüksel'le varılan anlaşmaya itibar etmeyeceklerini açıkladı. (Kolár, 2016; s. 4-5). 2018 yılında da Başbakan Mateusz Morawiecki Kuzey Afrika ve Ortadoğu'dan gelecek göçmenleri kabul etmeyecekleri yineledi. Halihazırda Ukrayna'dan birçok göçmen kabul ettiklerini söyleyerek AB sınırlarındaki gerilimi azaltmak için çalışacaklarını söyledi. Avrupa Komisyonu ise Macaristan ve Çek Cumhuriyeti'nin yanında Polonya'yı da kararlara uygun davranmamakla suçlamış ve ilgili ülkeler hakkında AB Adalet Divanına başvurmuştu.

3.4. PiS'İN MEDYAYA MÜDAHALESİ

Ekim 2015'te yapılan parlamento seçimlerini kazandıktan kısa bir süre sonra Hukuk ve Adalet Partisi kamu televizyon ve radyo yayıncılarının yönetimini değiştirdi. O zamandan beri, devlet televizyonunun (TVP) akşam haber programı PiS hükümetinin bir sözcüsü haline geldi ve onun başarılarından çok sık söz eder hale geldi. Parti liderliği ayrıca, hükümetin eylemleri üzerine bölünmüş olan özel medya kuruluşlarından gelen eleştiriyi azaltma yoluna gitti. PiS siyasilerinin gazetecilerle olan ilişkilerinde de görülen ve nihayetinde kabul edilmemiş olsa da 2016'da muhabirlerin Parlamento'ya girişini kısıtlayan teklifin altında yatan neden yerli ve yabancı basından duyulan şüphedir.

İktidara geldiği dönemde PiS dikkatini, ilk olarak “küçük medya yasası” denilen yasayı kabul ettirmeye çalıştığı kamu medyasına çevirdi. O zamandan beri, PiS kamu hizmetini, devlete ait şirketleri, ordunun en üst kademelerini ve dışişlerini kendi yandaşları ile doldurmaya başlamıştı. Bu aslında basın özgürlüğünü garanti edip hem sansürü hem de lisans şartını yasaklayan 1997 Anayasası'na aykırı bir eylemdi³³.

³² Bu sayı, diğer AB ülkeleri ile kıyaslandığında gerçekten çok küçük kalmaktadır. 2015 yılında, mülteci statüsü için sadece 12.325 kişi Polonya'ya başvurmuştur. Bunların 637'si (yani, yaklaşık %5'i) Cenevre Sözleşmesi mülteci korumasının kuralları çerçevesinde izlenmiş ve 348'i mülteci statüsünü kazanmıştır. İlginç bir şekilde, Ruslar (toplam 6,556 kişi olmak üzere), 2015 yılında Polonya'da koruma statüsü için başvuran ana grubu oluşturmuş, bunu Ukrayna (764), Tacikistan (498) ve Gürcistan (348) vatandaşları izlemiştir. Bu durum, mülteci statüsünün başta komşu Doğu Avrupa vatandaşları tarafından Polonya'da arandığını göstermektedir. 2015 yılında Polonya'da mülteci statüsü alan 348 kişi arasında, Suriyeli (203), Iraklı (24), Rus (21), vatansız mülteciler (20), Mısırlı (15) ve Belaruslu (14) kişiler bulunmaktaydı (Krzyżanowski, 2017: s. 6).

³³ 1997 Anayasası'nın 14. Maddesi: “Polonya Cumhuriyeti basın ve sosyal iletişimin diğer vasıtaları için özgürlük sağlar.” Diğer yandan ifade özgürlüğü ile ilgili maddeler: Madde 25, 53, 54.

Medya sektörü, daha sonra her ikisinde de değişiklikler yapılan 1984 Polonya Basın Kanunu ve 1992 Yayıncılık Kanunu tarafından düzenlenmiştir. Yayıncılık Kanunu, Ulusal Radyo-Televizyon Kurulu³⁴ (Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji veya KRRiT)'nin atanma şartını, sorumluluklarını ve yetkilerini tanımlar. Anayasa'ya göre, KRRiT'nin rolü "konuşma özgürlüğünü, bilgi edinme özgürlüğünü ve radyo-televizyon yayıncılığında kamu çıkarını korumak"tır. 2016 Ocak ayına kadar, sorumlulukları kamu televizyon ve radyolarının denetleme kurullarını atamayı da kapsıyordu. Kurul'un beş üyesi (2005'e kadar dokuz üye), ikisi Sejm, biri Senato ve ikisi Cumhurbaşkanı tarafından altı yıllık dönemler için atanır. Bu kişilerin bir siyasi partiye üye olmaları ve görevleriyle bağdaşmayan faaliyetlerde bulunmaları yasaktır. Ancak KRRiT, kanunda belirtilenin aksine son zamanlarda politikaya daha fazla dahil olmuştur. Bunun başlıca nedeni şüphesiz, PiS'in KRRiT'yi gözden düşürerek onun kamu medyasındaki atama yetkilerini, çoğu üyesinin PiS milletvekili olduğu yeni oluşturulan Ulusal Medya Kurulu'na kaydırmasıdır (Chapman, 2017: s. 2-4).

Polonya medyası, toplum ve siyasette olduğu gibi PiS destekçileri ve muhalifleri şeklinde kutuplaşmış durumdadır. 2015 seçimlerinden bu yana, bu kutuplaşma daha da keskinleşmiştir. Devlet kanallarının partinin bir parçası haline getirilmesi de bu kutuplaşmayı körükleyen bir etken olmuştur. TVP'nin akşam haber programı ve ülkenin en çok izlenen iki programından biri olan Wiadomości, PiS'in adeta bir sözcüsü haline gelmiştir. Sağcı gazeteciler uzun zaman boyunca Polonya'daki ana akım medyaya liberal kuruluşların hükmettiğinden yakındılar. Bu görüş PiS içinde de dillendirilmiştir. Yabancı medya sahipleri Polonya medya pazarında baskın bir konuma sahipler ve bu gerçek PiS hükümetinin göreve başlamasından bu yana yeni bir politik önem kazanmıştır. Buna istinaden birer sorun olarak görülen liberal ve dış sermayeli medyayla başa çıkabilmek için Kaczynski medyanın "yeniden-Polonyalılaştırılmasını"³⁵ istemiştir. (Chapman, 2017: s. 6-8)

³⁴ Kurul ile alakalı Anayasa'daki ilgili maddelerde şunlar belirtilmiştir: **Madde 213:** 1. Ulusal Radyo-Televizyon Kurulu ifade özgürlüğünü, bilgi edinme hakkını korur ve ayrıca radyo-televizyonla ilgili kamu yararını korur. 2. Ulusal Radyo-Televizyon Kurulu, yönetmelikler çıkarır ve bazı özel durumlarda kararlar alır. **Madde 214:** 1. Ulusal Radyo-Televizyon Kurulu üyeleri, Sejm (Meclis), Senato ve Cumhurbaşkanı tarafından atanır. 2. Ulusal Radyo-Televizyon Kurulu'nun bir üyesi, bir siyasi parti, bir sendikaya üye olamaz ya da görevinin onuruyla bağdaşmayan başka kamusal faaliyet gerçekleştiremez. **Madde 215:** Ulusal Radyo-Televizyon Kurulu'nun çalışma esasları ve usulleri, örgütlenmesi ve üyelerinin atanması için detaylı ilkeleri, yasa ile belirlenir.

³⁵ PiS hükümeti bu terimi medya dışında bankalar konusunda da kullandı ve Polonya'nın finansal sektöründeki yerli mülkiyeti artırma çabasına girdi. Medya bağlamında, "yeniden-Polonyalılaştırma",

28 Aralık'a gelindiğinde PiS tarafından hazırlanan "küçük medya yasası" parlamentoya sunuldu. Daha kapsamlı bir medya yasasının geliştirilebilmesi için altı ay yürürlükte kalması tasarlandı. Kilit hükümler, mevcut ulusal televizyon ve radyo yayıncılarının yönetim ve denetleme kurullarının görevlerini sona erdirecek ve pozisyonları hazine bakanı tarafından doğrudan atanarak doldurulacaktı. PiS, bu kanun tasarısı hakkında dışarıdan gelen endişeleri görmezden geldi ve eski yöneticileri PO destekçisi olmakla itham ederek kamu medyasını depolitize etmek amacıyla bu yasayı sundu. Muhalefet pek tabii buna karşı oy kullanırken Kukiz '15 hareketi çekimser kaldı. Her ne kadar yasa, PiS'in siyasal amaçlarına hizmet etmiş görünse de yasanın resmi gerekçesine göre, değişiklikler "kamu radyo ve televizyon şirketlerini yönetme maliyetlerini rasyonelleştirmek ve düşürmek ve kamu görevlerini gerçekleştirmek için gereken mesleki ve etik standartları iade etmek" amaçlıydı.

Yasa, Polonya'nın kamu medyasını hızla sarstı. Yürürlüğe girmeden önce bile, TVP1, TVP2, TVP Kultura ve Televizyon Enformasyon Ajansı yöneticileri kararı protesto ederek istifa ettiler. 8 Ocak'ta TVP ve Polskie Radyo'nun yeni müdürleri (TVP'nin başına eski bir PiS milletvekili olan Jacek Kurski getirildi.) göreve başladı. Hükümetin siyasî gündemine ilgisiz olduklarından şüphelenilen bir "gazeteci ve medya çalışanı tasfiyesini" derhal yönetmeye koyuldu. Ocak 2016'dan bu yana yapılan personel değişikliği üst yönetimle sınırlı kalmadı. Polonya'daki iki büyük gazeteci örgütünden daha liberal olanı Gazeteciler Cemiyeti tarafından derlenen bir listeye göre, 225 gazeteci işten çıkarmalar veya istifalar nedeniyle 2016 yılında kamu medyasını terk etti. Bu yasa yurtiçi ve yurtdışında hukukun üstünlüğü ve özgür basını savunan çevrelerce kınandı (Chapman, 2017: s. 9). Ek olarak, 13 Ocak 2016'da Avrupa Komisyonu, Polonya'daki durumu değerlendirerek Hukukun Üstünlüğü Çerçevesi'nde "küçük medya yasası"nı tartıştı. Aralık 2016'da ise Anayasa Mahkemesi, KRRiT'de yönetim ve denetim kurullarının atanmasında belirleyici bir rol oynaması gereken anayasal kurallara ihtiyaç duyulduğunu belirterek "küçük medya yasası"nın bazı kısımlarının anayasa aykırı olduğunu ilan etti. PiS politikacıları kararı reddetti ve bazıları, "küçük medya yasası" birkaç ay önce yerini yeni yasalara

açıkça bazı politik çağrışımlar taşıyor, çünkü bazı PiS politikacıları, yabancılara ait medya kuruluşlarının mevcut hükümetin kasıtlı olarak olumsuz bir şekilde yansıtıldığını düşünmekte (Chapman, 2017: s. 8).

bırakmış ve kararın artık uygulanmayan bir yasayla ilgili olduğunu ifade etmişlerdir (Chapman, 2017: s. 10).

Nisan 2016'ya gelindiğinde bu sefer PiS, daha geniş değişiklikleri kapsayan "büyük medya yasası" ilgili taslağı hazırladı 20 Nisan 2016'da Ulusal Medya Yasası taslağı ve bununla ilişkili iki kanun tasarısı, Sejm Başkanına sunuldu. Kanun tasarısı, kamuya ait radyo ve televizyon yayıncılarını birer "ulusal medya"ya dönüştürdü ve editoryal olarak bağımsız bir "kamu hizmeti" modelinden PiS hükümetinin politik ve ideolojik programını teşvik edecek bir sisteme doğru kaydırıldı. Tasarı, kamu medyasını Başbakan, Cumhurbaşkanı, Sejm ve Senato konuşmacılarının görüşlerini yaymaya mecbur bırakarak neyin yayınlanması gerektiğine dair çok sayıda belirsiz hükmü içerdi (Madde 13). Ayrıca, kanun tasarısı kamu medyasının "ulusal gelenekleri, yurtsever ve insanî değerleri korumasını", "dinleyicilerin ve izleyicilerin manevî ihtiyaçlarını karşılamaya katkıda bulunmasını", "Hıristiyan değer sistemine saygı duymasını", "ulusal toplumu güçlendirmesini", "Polonya tarihini yanlış temsil edenlere karşı durmasını" ve "aile değerlerini vurgulamak ve aile kavramını güçlendirmek için adımlar atmak" olarak vurguladı. Ancak kanun tasarısı kabul edilmedi. Bunun yerine, PiS "küçük medya yasası"nın süresi dolduğunda yürürlüğe girmesi için daha az iddialı bir "köprü yasası" hazırladı. Bu, 22 Haziran 2016 tarihinde tüm muhalefetin aleyhte oy kullanmasına rağmen Sejm tarafından kabul edildi. Mevzuat, hazine bakanı yerine kamu medyasının yönetim ve denetim kurullarının atanmasından sorumlu kurum olarak bir Ulusal Medya Kurulu oluşturmuştur. Bu kurul altı yıl görevde kalabilen beş üyeden oluşmaktadır ve bu beş üyenin üçü Sejm ve ikisi Cumhurbaşkanı tarafından atanır. İki üyenin Cumhurbaşkanı tarafından atanması fikri, Sejm'deki en büyük iki muhalefet partisi tarafından öne sürüldü. Buna rağmen "köprü yasası", iktidar partisinin Ulusal Medya Kurulu'ndaki çoğunluğunu güvence altına alıyor ve KRRiT'in aksine yeni meclis üyelerinin siyasi partiye mensup olmalarını yasaklayan herhangi bir hüküm de bulunmuyor (Chapman, 2017: s. 10).

PiS hükümetinin Aralık 2016'daki gazetecilerin meclise erişimini kısıtlama girişimi, politikalarının ilk kez sadece kamu medyasını değil, tüm gazetecileri doğrudan etkiledi. Öneride şunlar vardı: 1) Parlamentoda izin verilen gazetecilerin sayısı, her kuruluş için iki "daimî parlamento muhabiri" ile sınırlı olacak, 2) Parlamento koridorlarında politikacılarla yüzyüze görüşmek yerine, gazeteciler ana

parlamento binası dışındaki resmî bir medya merkezi ile kısıtlı kalacak, 3) Görsel-ışitsel kayıtlar sınırlandırılacak. Önerilen önlemler nihayetinde protestoların ardından PiS tarafından düşürüldü. Tartışma sonlanmadan önce kürtaj konusundaki kısıtlamaları sıkılaştırma önerisinde olduğu gibi, iktidar partisi, sıradan insanları kızdırdığını fark etti. Bununla birlikte, bu olay birçok gözlemci arasında PiS'in medya politikalarının devlet kontrolünü artırmayı ve gazetecilerin özerkliğini sınırlandırmayı hedeflediğine dair görüşü güçlendirdi (Chapman, 2017: s. 13; The Guardian, 2016).

PiS hükümeti, medya üzerinde kontrol sağlayan ilk Merkez Doğu Avrupa ülkesi değildir. Macaristan'da, Viktor Orbán'ın 2010'da başbakan olmasından bu yana benzer adımlar atıldı. Bu iki örnek, AB içindeki ülkelerin bile, medyaya hasmane bir tutum sergileme riski taşıdığını gösteriyor. PiS'in iktidara gelmesinden bu yana Macaristan ve Polonya arasındaki paralellikler medya politikasının ötesine geçmiştir. PiS gibi, Orbán ve onu muhafazakâr Fidesz Partisi de devlet kurumlarındaki denge-fren mekanizmasını bozmaya çalışmış ve Anayasa Mahkemesi'ni hedef tahtasına oturtmuştur. Bunun yanında, iki parti arasında Brüksel ve Orta Doğu'dan gelen mültecilere olan düşmanlık noktasında da ideolojik benzerlikler vardır. Orbán'a uzun bir süre boyunca "seçimleri kazanma ve işleri yoluna koyma" becerisi için Polonya sağ tarafından hayranlık beslenmiştir. PiS liderliği içinse, Fidesz ve Orban taklit edilebilecek bir örnek olmuş ve Macaristan, sık sık Polonya'nın AB'deki en önemli müttefiklerinden biri olarak nitelendirilmiştir. Macar örneği, PiS'in kamu mediasındaki değişiklikleri için bir yol haritası görevi görmüştür. Tüm bu benzerliklerin yanında, Polonya ve Macaristan, özel medya alanında hala farklılıklar bulunmaktadır. Uzun süredir iktidarda olan Orbán, hükümetini eleştiren özel kuruluşları susturmak konusunda daha fazla ileri gitmiştir. Örneğin altmış yıllık bir mazisi olan ve sola yakın bir gazete olan Népszabadság, yayın hayatını Ekim 2016'da sonlandırmak zorunda kalmış, her ne kadar hükümet bu işte dahil olmadığını iddia etse de gazetenin yeni sahibinin tutumu hükümete yakın durmaktan yana olmuştur (Chapman, 2017: s. 15). Orbán hükümetinin kontrol altına aldığı medya, Orbán'ın hedef gösterdiği ve düşmanlaştırdığı kişilere karşı tedbir alınmasını meşrulaştırmaktadır. Bu düşmanlar arasında başı çekenler Macar kökenli Amerikan George Soros, 2015 Mülteci Krizi'nden sonra Avrupa'ya yönelen mülteci ve göçmenlerdir. Orban'ın Soros ve göçmen karşıtı propagandası siyasal iktidarın

güdümündeki medyada geniş yer bulmuş ve “halkın son düşmanları” olarak tasvir edilmişlerdir (Ceylan Tok, 2018: s. 98).

Son olarak geleneksel medyaya ilaveten ifade edilmesi gereken yeni medyanın yani internetin durumu çoğu ülkede olduğu gibi Polonya’da da “kısıtlanamaz” kalmaya devam ediyor. İnternet, milliyetçilerden solculara, dindarlardan LGBT gruplarına kadar her türlü kesim için önemli bir platform görevi görüyor. Dolayısıyla internet ve sosyal medya KOD ve OKO.press gibi muhalif kuruluşların kendilerini ifade edebilecekleri ve örgütlenebilecekleri yegâne alan haline gelmiştir. Bunun yanında, internet elbette sadece muhaliflere hizmet etmemektedir. Aksine PiS, interneti ve sosyal medyayı ciddiye alıp seçimlerden önce etkin bir biçimde kullanan ilk parti olmuştur. 2015 Cumhurbaşkanlığı ve Parlamento Seçimlerini kazanan PiS, önceki hükümetle alakalı şikayetleri ve memnuniyetsizlikleri sosyal medya üzerinden aktarabilmiştir.

3.5. DEVLET KURUMLARINDA TASFİYELER, TEMEL HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİN KISITLANMASI³⁶

PiS’in 2015’ten sonra otoriter bir rejim tesis etme girişimi, devlet kurumlarında (devlete ait şirketler, askerî ve diplomatik mevkiler gibi) çeşitli tasfiyeler gerçekleştirerek ve bu tasfiyeler sonrasında boşalan kadroları partiye yakın kişilerle doldurarak hız kazanmıştır. Polonya demokrasisinde liberal olmayan (illiberal) bu tarz değişiklikler sadece Anayasa Mahkemesi’nin ve medyanın yapısı ile sınırlı kalmamış, aynı zamanda sivil toplum kuruluşlarının merkezî bir kontrole tabi tutulması da kararlaştırılmıştır.

³⁶ Hak ve özgürlük kavramlarına Aybay ve Gözler’in yaptığı tanımlar şu şekildedir: “Hakların hukuk düzenince tanınmış olması, hakların gerçekleşmesi için tek başına yeterli sayılamaz. Hakların güvenceye bağlanması (garanti edilmiş olması) da gereklidir. Bunun anlamı şudur: Tanınmış olan hakların eylemler olarak (fiilen) kullanılabilmesine olanak veren ve olabildiğince kusursuz işleyen bir toplum düzeninin de devletçe sağlanması gerekir. Bu toplum düzeninde hak ihlallerinin ortaya çıkmaması için yeterli ve etkili önlemler alınmalı; haklara saygı gösterilmesi kural, haklara saygısızlıklar ayrıksılık (istisna) olmalıdır. Haklara saygısızlıkların da devletçe uygulanan hukuksal yaptırımlarla karşılaşması sağlanmalıdır.” (Aybay, 2015: s. 3). “Hürriyet hukuk düzeninden önce gelir ve dolayısıyla hukuk tarafından tanınmasına gerek yoktur. Oysa “hak”, hukuktan sonradır ve hakkın olabilmesi için hukuk düzeni tarafından tanınması gerekir. Diğer bir ifadeyle hak, hukuk düzeninden kaynaklanır... Hak, maddesi itibarıyla bir insan fiili, daha açıkçası bir hürriyetten başka bir şey değildir. Bir hürriyet, hukuk düzeni tarafından tanınırsa hak hâline gelir. Diğer bir ifadeyle bir insan fiili, hukuk düzeni tarafından korunursa, bu fiil hak hâline gelir.” (Gözler, 2017: s. 40).

Kayırmacılık ve kadrolaşmanın³⁷ hukukun üstünlüğü ve liyakat ilkelerini çiğnemesi gelenekleri ve bürokratik prosedürleri de aşındırmaktadır. Bu tutum, aynı zamanda ifade özgürlüğü ve toplanma özgürlüğü gibi birtakım temel hak ve hürriyetleri de olumsuz etkilemektedir. Aralık 2016’da Sejm, kamusal toplanmalara birbirine en az yüz metrelik mesafeyi koruması şartını koşan ve öngörülebilir tarihlerde aynı yerde düzenlenen “döngüsel” mitinglere (Bağımsızlık Günü gibi ulusal kutlamalar) öncelik veren tartışmalı bir yasa çıkardı. Kanunla alakalı olarak PiS, göstericilerin aralarındaki çatışmaları önlemek niyetinde olduğunu belirtti, ancak eleştiriler PiS’in toplumdaki farklı sesleri böylelikle bastırmak istediği yönündeydi. 2017 yılının mart ayında, Anayasa Mahkemesi yasayı, anayasaya uygun olarak değerlendirmiş olsa da önceki parlamento tarafından atanan dört yargıç bu kararın dışında kalmıştır. Daha sonra da Duda tasarımı onaylamıştır. 2015-2017 yılları arasında AYM, toplanma özgürlüğü, medya ve kürtaj gibi konulardaki hukukî değişiklikler veya kanun tasarıları hakkındaki birçok protestonun da ana sebebi olmuştur. Polis bu eylemlerde takındığı sert tutum ve bu eylemlere karşı aşırı milleyetçilerin düzenlediği karşı-protestolara daha müsamahakâr davranması eleştirilerin odak noktası olmuştur (Freedom House, 2018).

2016 yılının sonlarında eğitim sistemi aceleyle uygulanan bir reformun ardından, Eylül 2017’deki bir bölge mahkemesi, Millî Eğitim Bakanlığı’na yeni müfredatlar hakkında “uzman tavsiyesi” için kimlere para ödendiğini açıklamasını istedi. Eğitim bakanı bunu uzmanları toplumun eleştirisinden korumak gerekçesiyle reddetti ve temyiz başvurusunda bulundu. 2017 yılında yürürlüğe giren eğitim reformları orta okulları ortadan kaldırarak bunları ilkokullara entegre etmiş, binlerce öğretmeni işsiz bırakmış ve Millî Eğitim Bakanlığı’nın ise yeni yöneticiler atamasını

³⁷ Bu konuda Polonya’da “Misiewicz” çok belirli bir örnek haline gelmiştir. Bartłomiej Misiewicz, 2015 yılında Hukuk ve Adalet Partisi’nin parlamento seçimlerini kazanmasının ardından Polonya halkı tarafından tanınır hale geldi. Genç yaşına, (o zaman 25 yaşındaydı), askeri ilişkilerdeki nitelik ve deneyim eksikliğine rağmen Millî Savunma Bakanlığı sözcüsü olmuş ve Bakan Antoni Macierewicz’in siyaset ekibinin başına geçmiştir. Genç adamın terfi etmesinin nedeni, Bakan Macierewicz ile uzun süredir devam eden ortaklığı olarak görüldü. Misiewicz, daha genç yaşından beri onun asistanlığını yapıyordu. 2016 yılında Polonya’nın savunma gücüne katkılarından dolayı Liyakat Madalyası almış, 2017’de Polonya Silahlanma Grubu’nun denetim kuruluna atanmıştır. Ancak, 2017’de görevlerindeki yeterliliği hakkında açılan bir soruşturma sonrasında görevlerinden istifa etti. Aynı yıl içinde danışmanlık ve pazarlama şirketi kurdu ve Telewizija Republic’in yönetim kuruluna danışman oldu (Goralczyk ve Paszenda, 2017: s. 65). Misiewicz gibi yüksek makamlar elde eden kişiler olarak ifade edilen “Misiewiczze” (Misiewiczler) ismiyle *.Nowoczesna*’nın hazırladığı bir internet sitesinde devlet şirketlerinin başına getirilen PiS’li veya PiS’e yakın kişilerin isimlerinin yer aldığı uzun bir liste yer almıştır (Misiewiczze, 2019).

sağlamıştır. Personel değişimlerine ek olarak, yeni müfredat “Polonya devleti, askerî tarih ve Polonya kahramanlığı” üzerine odaklandı. Cinsel eğitim konusunda da değişiklikler yapılmış ve gebelik önleme hakkında bilgiler yeni müfredattan hariç tutulmuştur (Freedom House, 2018).

Polonya'nın seçim sistemi ve bunun uygulanması genel olarak özgür ve adil seçimler sağlamıştır. Ancak 2017'de (herhangi bir seçim olmamasına rağmen) yapılan yasal değişiklikler seçim yönetimi üzerindeki politik kontrolün artmasına neden oldu. Senato'nun desteklediği 2018 yerel seçimlerinin gözetimini yerel makamlardan Ulusal Seçim Komisyonu (Państwowa Komisja Wyborcza, PKW)'na devreden ve daha önce iki dönem görev yapmış belediye başkanlarının veya belediye meclis üyelerinin yeniden seçilmesini önleyen (PiS tarafından hazırlanan) yasalar, 11 Ocak 2018'de Sejm'de onaylandı (Freedom House, 2018). Yasa değişikliği, PKW'nin bütün üyelerini 2019 parlamento seçimlerinden sonra erkenden istifa etmeye ve yeni üyelerin seçilme şeklini değiştirmeye zorlayacaktır. Halen, Komisyon Anayasa Mahkemesi, Yüksek Mahkeme ve Yüksek İdare Mahkemesi tarafından gösterilen aktif veya emekli hakimlerden oluşmaktadır. Yasa değişikliği, Sejm'e PKW'nin dokuz üyesinden yedisini aday gösterme yetkisini verirken, AYM ve Yüksek İdare Mahkemesi yalnızca birer üye aday gösterebilecek. 2017 yılında yargının siyasallaşmasını şiddetle protesto eden Yüksek Mahkeme, komisyondaki temsil hakkını kaybetmiştir (The Washington Post, 2018). Yasa ayrıca, yerel seçimlerde posta yoluyla oy kullanmayı rafa kaldırdı, adayların aynı anda belediye başkanlığı ve ilçe meclisi başkanlığı için aday olmalarını yasakladı ve sandık merkezlerinin izlenmesini gerekli kıldı. Ek olarak, birçok banliyö belediyesinin bir araya getirilerek Varşova'nın sınırlarının genişletilmesi önerisinden halkın tepkisi üzerine vazgeçildi. Seçim kanunu ile ilgili yapılan bu değişiklikler, Cumhurbaşkanı Duda tarafından 16 Ocak 2018'de³⁸ imzalanmıştır (Radio Poland, 2018). Böylelikle siyasal iktidar, seçim sisteminde değişiklikler yaparak seçimden sorumlu kurumların yapısını ve üyelerini değiştirmiş ve kendi gücünü yeniden pekiştirmiştir.

³⁸ Aynı yılın temmuz ayında da çok tartışmalı olan Yüksek Mahkeme Reformu cumhurbaşkanı tarafından imzalanmıştır. Yüksek Mahkeme'nin başında olan Gersdorf bu kararın ardından emekli edilmeye direnmekte ve görevini sürdürmeye devam etmektedir.

Yirmi yıldan fazla bir süredir milletvekillerine güvenilir bilgi ve uzmanlık sağlayan Araştırma Bürosu (Biuro Analiz Sejmowych), 2017 yılında uzman personelinden arındırılmış ve PiS'in yaptığı atamalar doğrultusunda boşalan kadrolar doldurulmuştur. Öte yandan sivil toplum kuruluşlarına sübvansiyonların dağıtımı (AB fonları dahil) üzerinde kontrolün merkezileştirilmesi amacıyla başbakanlık dairesinde³⁹ yeni bir Ulusal Özgürlük Enstitüsü kurulmuştur. PiS hükümeti, ayrıca adli sistemde yapılan değişikliklerle kurumsal denge-fren mekanizmasını zayıflatmıştır. 25 üyeli Ulusal Yargı Kurulu hakkında yapılan kanun değişikliği sonrasında Kurul'un kendisinin seçtiği 15 kişi artık Sejm tarafından seçilecek. Bu da siyasî atamaların yargıçları belirleyeceği anlamına gelmektedir. PiS hükümeti, ülkenin seçim yönetimini düzenleyen kurumlarında siyasî atamaların rolünü artıracak değişiklikler başlatmıştır (Przybylski, 2018: s. 58-59). Bunlar haricinde kabineye kavgacı isimlerin atanması, sivil haklar ombudsmanının dokunulmazlığının sınırlanması, Sayıştay'ın yapısı ve Merkez Bankası dahil ekonomi yönetimini değiştirmek için harekete geçilmesi, güvenlik servislerinin tüm başkanlarının değiştirilmesi, görevini kötüye kullanan eski bakanın başkanlık affıyla hapisten çıkarılması, NATO'yla ortaklaşa kurulmuş istihbarat merkezinin basılması ve önceki hükümetin atadığı albayın görevden alınması gibi eylemler PiS'in politikalarının ne yönde gideceğinin işaretçisi olmuştur (Cumhuriyet, 2015).

Bir başka tartışma noktası da Jaroslaw Kaczynski'nin eski siyasi rakiplerini resmi tarihsel anlatılardan silmek için çaba sarf etmesidir. (Walesa'nın hükümet yayınlarına dahil edilmemesi gibi). Şubat 2018'de yürürlüğe giren, Polonya'nın tarihsel hafızası ile ilgili yasada yapılan değişiklikler, Amerikalı, Yahudi ve Ukraynalı gruplarla ateşli bir tartışmaya yol açtı. Bu kanuna göre Polonya ulusu ve devletini Nazilerle suç ortağı olarak kamuya açık bir şekilde ifade etmek hapis ile cezalandırılır. Böylelikle bu kanun sadece Holokost ile ilgili olarak ifade özgürlüğünü sınırlamakla kalmayıp aynı zamanda yeni bir yasal kavram getirmektedir: "Polonya ulusunun karalanması" (Przybylski, 2018: s. 61).

Polonya'da her zaman için tartışma konularından birisi olup kısıtlı şartlar altında yapılabilen kürtaj ise 2016'da hükümet tarafından tamamen yasaklanmak

³⁹ Radio Poland'daki habere göreyse Enstitü, Başbakanlığın dışından idare edilecektir (Radio Poland, 2017)

istenmiştir. Halihazırda 2016’da tüp bebek tedavisinde devlet yardımı sonlandırılmış, 2017’de de doğum kontrol haplarının reçeteye verilmesi kararlaştırılmıştır. Kürtaj konusunda istisnalar, fetüste ciddi ve geri dönüşü olmayan hasar olması, annenin sağlığına ciddi bir tehdit ya da hamilelik tecavüz ya da ensest bir ilişki sonucu olması durumunda gerçekleşir. Katolik Kilisesi ve kürtaja karşı olan muhafazakâr grupların desteğiyle hükümet bu yasağı geçirmek istediğinde büyük kitlesel eylemlerle karşı karşıya kaldılar. Hükümet bu konuda geri adım atmak ya da tasarıyı rafa kaldırmak durumunda kalmıştır (Euronews Türkçe, 2018; BBC, 2018).

Diğer taraftan LGBT+ üyeleri de zaman zaman Onur Yürüyüşleri esnasında sorunlar yaşamaktadırlar. Bu yürüyüşlerin yasaklanmasına yönelik girişimler, aşırı sağcı karşı-göstericilerin saldırıları ve Polonya hükümetinin 2005’ten bu yana devam eden homofobik retorik baskıları artırıcı etkenlerden olmuştur. Varşova Eşitlik Yürüyüşü, 2004 ve 2005’te Varşova Belediye Başkanı Lech Kaczyński tarafından yasaklandı. Haziran 2005’te birkaç bin aktivist yasağa karşı yürüdü. Kaczyński, aşırı sağcı Tüm Leh Gençliği (All-Polish Youth) tarafından organize edilen “Normallik Yürüyüşü” adlı bir karşı-gösteriye izin verdi. 15 Kasım 2005’te, çoğunlukla eşcinsel hakları aktivisti olan 68 kişi, Poznań’da Belediye Başkanı Ryszard Gobelny tarafından yasaklanan bir Eşitlik Yürüyüşü esnasında tutuklandı. Bu yasak daha sonra yerel otoritelerce yasadışı ilan edildi (Binnie ve Klesse, 2012: s. 448). Yakın zamanda da siyasal iktidarın muhafazakâr karakteri gereği “Katolik Polonyalı” olmayan birçok kimliğe karşı konumlanması, LGBT+ karşıtlarının daha da sertleşmesine yol açmıştır. Örneğin, haftalık çıkan sağcı Do Rzeczy dergisi Temmuz 2016’daki bir kapağında şunları diyordu: “Eşcinsel imparatorluğuna karşı Polonya: Kendimizi ilerici teröre karşı nasıl koruduk.” (Chapman, 2017: s. 6). 8 Temmuz 2018’de ülkenin güneyindeki önemli bir hac merkezi olan Częstochowa’da aktivistler ilk kez bir LGBT+ eylemi gerçekleştirdi. Dindarların sert eleştirisine maruz kalan bu eylemde aynı zamanda taşınan bir bayrak da soruşturma konusu olmuştur. Bu bayrak gökkuşağı üzerine (Polonya Cumhuriyeti’nin resmî armasında olan) beyaz bir kartaldan ibaret olmakla beraber bunun bir saygısızlık örneği olduğu düşünülmüştür (TVP, 2018). Başka bir örnekte Polonya’daki birçok okul, hükümetin sürdürmelerine izin vermediği için LGBT+ için planlanan faaliyetleri iptal etti. Millî Eğitim Bakanı Anna Zalewska, etkinlik yapılmasına izin veren okul müdürlerinin bunların sonuçlarına katlanacağı konusunda önceden uyardı. Ayrıca, ebeveynleri etkinlikleri yetkililere bildirmeleri

için teşvik etti. Kaç okulun Renkli Cuma'ya katılımını iptal ettiği ya da hükümet baskısına rağmen kaçının katıldığı bilinmiyor. Polonya Basın Ajansı'na yapılan bir açıklamada, Millî Eğitim Bakanlığı sözcüsü, Eğitim Yasasını ihlal edip etmediklerini belirlemek için Renkli Cuma planlarını yapan okulları araştıracaklarını söyledi. Buna rağmen 26 Ekim 2018'de gerçekleşen Renkli Cuma'ya birçok okuldan katılım gerçekleşti (Pinknews, 2018).

Polonya'da 2015'ten bu yana gerçekleşen kurumsal tasfiyeler ve özgürlüklerde çeşitli kısıtlamalar, temsili demokrasi ve AB değerleriyle uyumsuzdur. Bu bağlamda Polonya, Avrupa Komisyonu'nun hukukun üstünlüğü ilkesi kapsamında yargılamalara başladığı ilk ülke olmuştur. Polonya aynı zamanda AB Antlaşması'nın 7. Maddesinde⁴⁰ belirtilen önlemlere de tâbi olmuştur. Polonya'ya karşı açılan dava 2016'nın başlarında başlamıştır (Niklewicz, 2017: s. 282). Sonraki aşamalar Temmuz ve Aralık 2016'da gerçekleşmiş ve daha sonra Temmuz 2017'de Komisyon, Polonya hükümetine resmî tavsiyelerde bulunmuştur. Ancak krizin en başından beri Polonya hükümeti Avrupa Komisyonu'nun kararlarını çok ciddiye almamıştır. Örneğin 2017'de AB Adalet Divanı, Polonya'nın korunan Białowieża Ormanı'ndan hukuksuz bir şekilde ağaç kesiminin durdurulmasını talep etse de PiS buna uymayacağını ilan etmiştir. Bu, AB Adalet Divanı'nın tedbirini açıkça göz ardı eden bir üye devletin ilk örneğidir. 24 Eylül 2018'de Avrupa Komisyonu, yeni "Polonya Yüksek Mahkemesi Yasası" ile oluşturulan adli bağımsızlık ilkesinin ihlali nedeniyle Polonya'yı AB

⁴⁰ 1) Konsey, üye devletlerin üçte birinin, Avrupa Parlamentosu'nun veya Avrupa Komisyonu'nun gerekçeli önerisi üzerine ve Avrupa Parlamentosu'nun muvafakatini aldıktan sonra, 2. maddede belirtilen değerlerin bir üye devlet tarafından ciddi biçimde ihlaline yönelik açık bir risk bulunduğunu üyelerinin beşte dört çoğunluğuyla tespit edebilir. Konsey, bu tespiti yapmadan önce ilgili üye devleti dinler ve aynı usule göre hareket ederek bu devlete tavsiyelerde bulunabilir. Konsey, bu tespit dayandığı gerekçelerin geçerliliğini sürdürüp sürdürmediğini düzenli olarak kontrol eder. 2) Avrupa Birliği Zirvesi, üye devletlerin üçte birinin veya Avrupa Komisyonu'nun önerisi üzerine ve Avrupa Parlamentosu'nun muvafakatini aldıktan sonra, 2. Maddede belirtilen değerlerin bir üye devlet tarafından ciddi ve sürekli biçimde ihlal edildiğini, ilgili üye devleti gözlemlerini sunmak üzere davet ettikten sonra, oybirliğiyle tespit edebilir. 3) Konsey, 2. paragraf uyarınca bir tespitte bulunulması halinde, ilgili üye devletin hükümet temsilcisinin Konsey'deki oy hakları da dahil, Antlaşmaların bu üye devlete uygulanmasından kaynaklanan haklardan bazılarının askıya alınmasına nitelikli çoğunlukla karar verebilir. Konsey bu kararı verirken, askıya alma işleminin gerçek ve tüzel kişilerin hak ve yükümlülükleri üzerindeki muhtemel etkilerini göz önünde bulundurur. İlgili üye devletin Antlaşmalardan kaynaklanan yükümlülükleri, her hâlikârda bu devlet için bağlayıcı olmaya devam eder. 4) Konsey, sonradan, 3. paragrafta belirtilen tedbirlerin alınmasına neden olan durumun değişmesine bağlı olarak, bu tedbirlerin değiştirilmesine veya kaldırılmasına nitelikli çoğunlukla karar verebilir. 5) Bu maddenin amaçları doğrultusunda, Avrupa Parlamentosu, Avrupa Birliği Zirvesi ve Konsey'e uygulanacak oylamaya ilişkin kurallar, Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma'nın 354. maddesinde yer almıştır (T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 2011: s. 5-6).

Adalet Divanı'na sevk etmeye karar vermiş ve Adalet Divanı'ndan dava hakkında karar verilmeye kadar geçici önlemleri uygulamasını istemiştir (Avrupa Komisyonu, 2018).

PiS hükümetinin böyle bir meydan okumayı karşılayabilmesinin iki önemli nedeni vardır: 1) Politik maliyetine bakılmaksızın Polonya'nın anayasal düzlemde derin değişiklikler yapılmasına devam etmesi, 2) PiS hükümeti, stratejisini hem Komisyonun Hukukun Üstünlüğü Çerçevesi hem de AB Antlaşması'nın 7. Maddesinin “kâğıttan kaplanlar” olduğu varsayımı üzerine inşa etmesi. PiS hükümeti görünüşe göre, AB üye ülkeleri arasındaki oybirliğinin pratikte mevcut olmadığını ve oylamaya isteksiz en az bir ülkenin varlığına inanmaktadır (Niklewicz, 2017: s. 283-284). Ayrıca PiS hükümeti Venedik Komisyonu'nun “demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları” hakkındaki raporlarına cevaben “[raporlar] tek taraflı bir yaklaşım sunuyor, titizlikten uzak ve olgusal hatalarla dolu” ve “muhalefet tarafındaki uzmanların hazırladığı taslağın açık bir siyasi taahhüdünü ortaya koymaktadır” şeklinde açıklamalar yapmıştır (Rech, 2018: s. 6-7).

Açıkça söylemek gerekirse Madde 7'nin koruma mekanizmasının yaratıldığı tarihte, hiç kimse, temel hukuk devleti kuralının bir AB üye devleti tarafından ihlal edebileceğini ummamıştır (Niklewicz, 2017: s. 286). “AB Anlaşması'nın 2. Maddesinde⁴¹ tanımlanan değerleri ihlal ettiğinden şüphelenilen üye devletle, ilk olarak diyalog kurmaya çabalanır. Umulan, üye devletin yaptırımlara gerek kalmadan, diyalog yoluyla davranışlarını düzelterektedir.” (Müller, 2017: s. 76).

⁴¹ Birlik, insan onuruna saygı, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve azınlıklara mensup kişilerin hakları da dahil olmak üzere insan haklarına saygı değerleri üzerine kuruludur. Bu değerler, çoğulculuk, ayrımcılık yapmama, hoşgörü, adalet, dayanışma ve kadın-erkek eşitliğinin hâkim olduğu bir toplumda üye devletler için ortaktır (T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 2011: s. 3).

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Polonya'ya ihraç edilen komünizmle idare edilen Polonyalıların çoğu bu rejimi kendi kimlik ve inançlarına aykırı bulduğundan reddetmiş, ancak post-totaliter bir Sovyet uydusu olan rejimin baskısı yüzünden komünizme karşı mücadeleleri 1970'li ve 1980'li yıllarda yeraltı ve yerüstü arasında gidip gelmiştir. Fakat, KOR ve akabinde Dayanışma'nın açtığı yol 1980'lerin sonunda mevcut düzeninin yöneticileri için dayanılmaz bir hal almıştır.

1989'da Sovyetler Birliği'nde ve Sovyetlerin uydusu olan Polonya'ya komşu diğer devletlerde başlayan "liberalleşme", bu rejimlerin sonunu getirmiştir. Polonya'da bu süreç Yuvarlak Masa Anlaşması'ndan sonra başlamış, eski rejimin yani PZPR'nin seçkinleri ile Dayanışma Hareketi'nin mensupları arasında bir iktidar devri gerçekleşmiştir. Daha sonra komünist parti kendisini feshederek varlığını post-komünist partilerle devam ettirmiştir. 1990'lardaki hâkim anlayış ise komünizmden neoliberalizme doğru hızlı bir dönüşümün şok terapileri vasıtasıyla gerçekleştirilmesi olmuştur. Eski komünist parti seçkinlerinin (nomenklatura) serbest piyasa ekonomisine kolayca adapte olması, Dayanışma içinden çıkan bir kısım seçkinlerin de post-komünist seçkinlerle aynı yolu takip etmesi ve neoliberal doktrinlerin sert bir şekilde uygulanması toplumdaki fakirleşmenin ve yeni sisteme nefretle bakılmasının nedenleri olmuştur.

1990'ların kaotik politik atmosferi, 2000'li yıllara da taşınmıştır, fakat artık siyasette belirli çizgiler oluşmaya başlamıştır. Ana akım partilerin Polonya parti sisteminde belirmesi post-komünist sol/Dayanışma-sonrası sol ve muhafazakâr liberaller/Dayanışma-sonrası sağ şeklinde ayrılabilir iki temel üzerinde şekillenmiştir. 1990'lar ve 2000'lerdeki yolsuzluk ve politik skandallar ile bunların ifşası, uzun yıllar devleti yönetmiş olan sol ve liberal partilere olan öfkenin 2000'lerin ortasında sandıkta açığa çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Temelde ahlakî bir devrim gerçekleştireceğini, yolsuzluğu ortadan kaldırıp dinî ve millî değerler üzerinde yükselen yeni bir Polonya yaratılacağı ülküsüyle insanlara yeni bir umut aşılayan PiS, 2005'te iktidara gelmiştir. Ancak iktidar ortaklarından birinin adının bir skandala karışması erken seçimi getirmiş, zaten yolsuzluk ve skandallardan bıkmış halkın tercihini yeniden bir "düzen" partisinden yana yapmasına neden olmuştur. Böylelikle PiS, sekiz sene muhalefette kalmış ve ülke PO tarafından yönetilmiştir.

Bu sekiz sene zarfında ülke, çeşitli ekonomik buhranlar yaşamış, ayrıca bu sekiz senelik dilimin sonunda gerçekleşen mülteci krizi, 2015'e denk gelen hem başkanlık hem de parlamento seçimlerine damgasını vurmuştur. PO'nun en büyük hataları arasında gösterilebilecek sosyal politikalar konusu, PiS'in vaatleri arasındaki en önemli sırayı kapmıştır. PO'nun bir "düzen" partisi olması ve halkla bağlantısında çeşitli sorunlar yaşaması da elbette PiS'in kazanmasındaki PiS harici etkenler arasındadır.

Birçok iç ve dış faktörün birleşmesiyle PiS'in yeniden, ancak bu sefer tek başına iktidara gelmesini ve cumhurbaşkanlığında da kendi adayını seçtirmesini sağlamıştır. Ne yazık ki elde edilen bu politik güç, demokrasi ve özgürlükler lehine kullanılamamıştır. PiS'in yaptıklarını meşrulaştırma gerekçesi ya da kendini savunma mekanizması olarak Macar modeli ya da liberal olmayan demokrasi (illiberal democracy) ile yakından alakalı egemen demokrasi (sovereign democracy) kavramını öne sürmesi şaşırtıcı değildir. Bu argümana göre, parlamentodaki sandalyelerin çoğunu kazanan parti, Polonya'nın egemen iradesini temsil eder. Buna göre, kuramsal ve kavramsal çerçevede ortaya konan seçimsel otoriterliğin belirgin özelliklerinden; kamu görevlilerinin yetkileri üzerindeki sınırlar, siyasal partiler arasındaki rekabet üzerinde yapılan kısıtlamalar, özgürlük eksikliği ya da seçimlerin idaresindeki adaletsizlik, iktidar tarafından muhalefetin boğulması, iktidar partisinin kendisini halkın yegane temsilcisi göstererek diğer rakiplerini gayrimeşru ilan etmesi şeklinde ortaya çıkan popülist söylem Polonya siyasetinde net bir şekilde görülebilmektedir.

Ayrıca tezde Polonya'da ortaya çıkan toplumsal kutuplaşmanın ve tarihsel kırılma noktalarının kuvvetlendirdiği mevcut siyasal iktidarın otoriterleşme eğilimini göstermek, bunun nedenlerini ve nasıllarını araştırmak amaçlanmıştır. Bu amaca uygun olarak belirlenen yöntemse popülizm ve Avrupa şüpheciliği, 2015 yılında gerçekleşen Anayasa ve Mülteci Krizleri, medyaya müdahale, kamu kurumlarında tasfiyeler ve temel hak ve özgürlüklerde kısıtlamaların incelenmesi şeklindedir.

Birçok endekste yer alan verilere göre Polonya'nın demokrasi ile olan ilişkisi 2015'ten bu yana ciddi bir biçimde bozulmuştur. Seçimsel otoriteryanizmin birçok ayırt edici özelliği Polonya'da PiS iktidarının uygulamalarında kendini göstermiştir. Ülkenin de facto lideri olan Kaczynski'nin kullandığı siyasal dil daha popülist ve Avrupa Birliği'ne şüpheyle yaklaşan bir hale bürünmüştür. Anayasa Mahkemesi ve

Yüksek Mahkeme'ye yapılan müdahaleler ve kanun değişiklikleri hukukun üstünlüğü anlayışına zarar vermiştir. 2015 Mülteci Krizi'nde Polonya'daki siyasal iktidarlar 'İslamofobi ve milliyetçilik' arasında simbiyotik bir ilişki meydana gelmiştir. Siyasal iktidar hem bunları körüklemiş hem de bunlardan beslenmiştir. Öte yandan medya kurum ve kuruluşlarına yapılan müdahaleler demokrasi savunucuları tarafından endişeyle izlenmiştir. Buna ek olarak devletin birçok kurum ve kuruluşunda çok sayıda tasfiye gerçekleştirilmiş ve boşalan kadrolar hükümete yakın isimlerle doldurulmuştur. Elbette bu durum temel hak ve özgürlüklerde de çeşitli kısıtlamaların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Yine, 2018'deki yerel seçimlerde birinci parti olan PiS, genel olarak oyların %34,1'ini almıştır. Böylelikle PiS, 2014'teki yerel seçimlerde aldığı oydan %8 daha fazla oy almıştır. 2019'da gerçekleştirilmesi planlanan parlamento seçimleri ve 2020'de gerçekleştirilmesi planlanan cumhurbaşkanlığı seçimlerinden çıkacak sonuca göre Polonya hangi yöne doğru ilerleyeceğine karar verecektir. Eğer PiS yürütmenin her iki kanadını da kontrol etmeye devam eder ve parlamentonun mutlak çoğunluğunu ele geçirirse yeni bir anayasa hazırlamaktan çekinmeyecektir.

Sonuç olarak, 2017'de AB Komisyonu, Lizbon Antlaşması'nın 7. Maddesinin AB tarihinde ilk kez Polonya'ya karşı uygulanmasına karar vermiştir. Polonya'nın "yargı reformu", AB kurumlarınca bir tasfiye ve yargıya alenî bir müdahale olarak görülmüş, "hukukun üstünlüğü"nin tehlikeye girdiğine vurgu yapılmıştır. Sürecin başlaması durumunda üye ülkenin Birlik içindeki oy hakkı elinden alınabilir. Ancak "prosedürün başlaması için Avrupa Parlamentosu'nun onayı ve üye ülkelerin beşte dördlük çoğunluğunun (en az 22 ülkenin) 'Avrupa temel haklarının ağır ihlali tehlikesinin Polonya'da belirgin bir biçimde var olduğu' görüşünde olması gerekiyor. Bu koşulların gerçekleşmesinin ardından yaptırımlar için ise tüm üye ülkelerin oybirliğiyle karar alması gereklidir." (Deutsche Welle Türkçe, 2017). Böyle bir durumda Macaristan, Polonya'ya destek olacağını çoktan açıkladı. Dolayısıyla Polonya hükümetinin gittikçe otoriterleşen yönetim anlayışını AB kurumları ve kanunları aracılığıyla durdurmanın nasıl mümkün olacağı konusu hala merak konusudur.

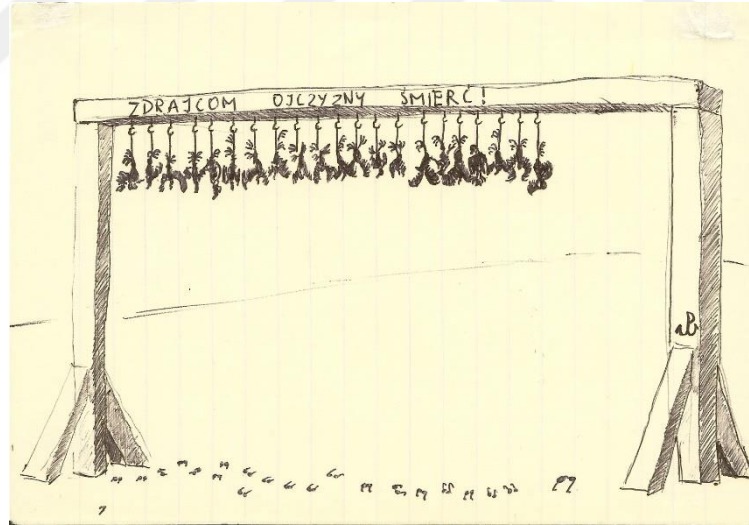
İktidar partisinin hedef tahtasında olan sivil toplumun eksikliğinin ya da zaman zaman yokluğunda açılan alan aşırı sağ gruplar tarafından doldurulmaktadır. Bu

‘otoriterleşme’ tehlikesinin bertaraf edilebilmesi için geçmişte olduğu gibi kamusal alanın ‘dayanışma’ içinde yeniden sivilleştirilmesi ve iktidar merkezi üzerinde değiştirci bir baskı uygulaması, muhalefet partilerini değişime zorlaması gereklidir. Her ne kadar muhalefette cılız seslerden bahsedilse de Polonya’da etkili olmaya çalışan otoriterlik karşıtı bazı gruplar ve oluşumlar⁴² da mevcuttur. Otoriterliğin atlatılması hususunda uluslararası kurumların (özellikle mahkemelerin) kararları, Polonya’nın sivil toplumunun özgürlük mücadelesini kuvvetlendirebilir. Fakat uluslararası kurumların Polonya’da yok olmaya yüz tutan denge-fren mekanizmasını yeniden tesis etme girişimleri, Polonya halkının tamamını bu sorunlardan sorumlu tutmadan ve diyalog kanallarını işler vaziyette tutarak yapılmalıdır. “Demokrasi, eşitlik ve içme konusundaki kendi eksikliklerini eleştirebilen tek rejim” (Aktaran: Müller, 2017: s. 90) olması nedeniyle toplumsal sükûneti otoriterliğin varyasyonları değil demokratik mücadele yeniden sağlayacaktır.

⁴² Bunlar içinde “Demokrasiyi Savunma Komitesi (Komitet Obrony Demokracji, KOD) önemlidir. 2015’teki Anayasa Krizinden sonra 1970’lerin “KOR”una ithafen “KOD” ismiyle meydana gelmiş bir oluşumdur.

EKLER

I- 1981'DE SIKIYÖNETİMİN İLAN EDİLMESİ SONRASI KURULAN ULUSAL ASKERİ KURTULUŞ KONSEYİ (WRON) HAKKINDA YAPILAN KARİKATÜRLER⁴³

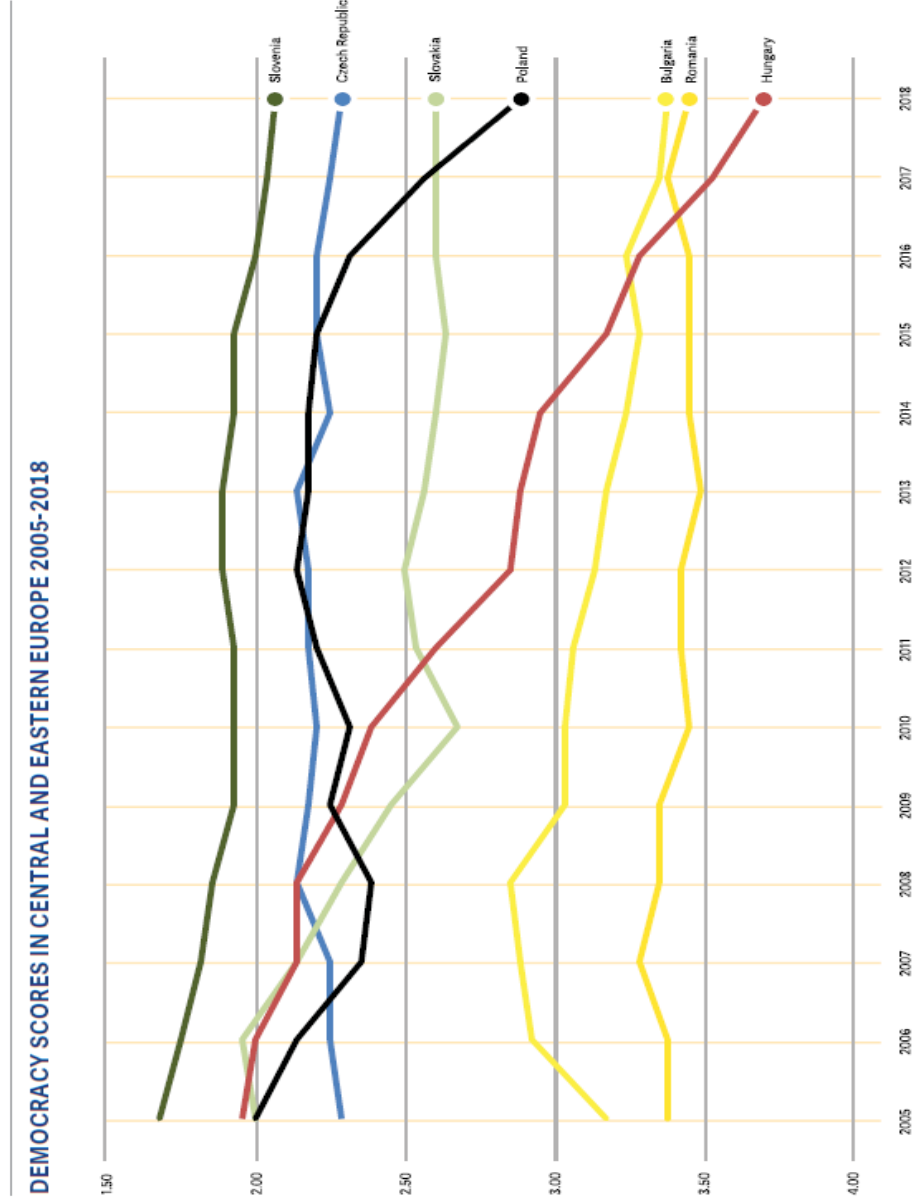
⁴³ “Wrona”, Lehçe’de karga anlamına gelmektedir ve Ulusal Askeri Kurtuluş Konseyi (Wojskowa Rada Ocalenia Narodowego)’nin Lehçesinin kısaltması olan WRON, “wrona”ya çok benzediğinden karikatür konusu olmuştur. İlk karikatürde Askeri Konsey ve Alman Ulusal Marşına atıfta bulunularak “Karga, karga her şeyin üstünde!” denmektedir ve karga tıpkı Jaruzelski gibi güneş gözlüğü takmaktadır. İkinci karikatürde ise dar ağacında “Vatan hainlerine ölüm!” yazmaktadır. Sağda görülen sembolse işgal altındaki Polonya’da Almanlara karşı direnen ve 1944 Varşova Ayaklanmasını organize eden Halk Ordusu (Armia Krajowa)’nun kullandığı sloganın “Pamiętamy” (Hatırlıyoruz) baş harfinden ve bir çapadan oluşturulmuştur. Dolayısıyla ulusal bir değere sahiptir. Karikatürler Maciej Mieziań tarafından yapılmıştır.

II- PiS'İN ANAYASA MAHKEMESİ VE MEDYA İLE İLGİLİ KANUNLARDA YAPTIĞI DEĞİŞİKLİKLER HAKKINDA PROTESTOLAR⁴⁴

⁴⁴ 2015'te yaptığı değişikliklerle PiS, birçok protestonun odak noktası oldu. Birinci fotoğrafta KOD'un düzenlendiği bir protestoda "özgür medya" sloganı ön plana çıkmaktadır. İkinci fotoğrafta ise Anayasa değişiklikleri protesto edilmektedir.

III- FREEDOM HOUSE'UN DEMOKRASİ VE ÖZGÜRLÜKLER HAKKINDA HAZIRLADIĞI İSTATİSTİKİ VERİLER (2018)⁴⁵

⁴⁵ Freedom House (FH)'un verilerine göre Polonya'nın demokrasi skoru yıldan yıla düşmektedir. Medya, sivil toplum ve Anayasa Mahkemesi konularına sıkça vurgu yapan FH, demokratik değerlerin Polonya'da zarar gördüğünü raporlarında ifade etmektedir. Nitekim FH'nin 2017 raporunda basın özgürlüğü durumu "özgür (free)" olan Polonya'nın basın özgürlüğü FH'nin 2018 raporunda "kısmen özgür (partly free)"e düşürülmüştür.

NATIONS IN TRANSIT 2018: CATEGORY AND DEMOCRACY SCORE SUMMARY

Countries are rated on a scale of 1 to 7, with 1 representing the highest and 7 the lowest level of democratic progress. The average of these ratings is each country's Democracy Score (DS).

Categories
EP - Electoral Process
CS - Civil Society
IM - Independent Media

NDG - National Democratic Governance
LDG - Local Democratic Governance
JFI - Judicial Framework and Independence
CO - Corruption

Country	CATEGORIES							DS
	EP	CS	IM	NDG	LDG	JFI	CO	
Estonia	1.5	1.75	1.5	2	2.25	1.5	2.25	1.82
Latvia	1.75	2	2	2	2.25	1.5	3	2.07
Slovenia	1.5	2	2.5	2.25	1.5	2	2.75	2.07
Czech Republic	1.25	2	2.75	3	1.75	1.75	3.5	2.29
Lithuania	2	2	2.25	2.75	2.25	1.75	3.5	2.36
Slovakia	1.5	2	2.75	3	2.5	2.75	3.75	2.61
Poland	1.5	2	3	4	2	4.25	3.5	2.89
Bulgaria	2.25	2.5	4.25	3.75	3.25	3.5	4.25	3.39
Romania	3	2.25	4.25	3.75	3.5	3.75	3.75	3.46
Hungary	3.25	3	4.5	4.5	3	3	4.75	3.71
Croatia	3	2.75	4.25	3.75	3.75	4.5	4.25	3.75
Montenegro	3.5	2.75	4.5	4.5	3.5	4	4.75	3.93
Serbia	3.5	2.5	4.75	4.5	3.75	4.5	4.25	3.96
Albania	3.5	3	4.25	4.5	3.5	4.75	5.25	4.11
Macedonia	4	3.25	5	4.75	4	4.75	4.75	4.36
Bosnia-Herzegovina	3.5	3.5	4.75	6	5	4.75	5	4.64
Ukraine	3.5	2.75	4.25	5.75	4.75	5.75	5.75	4.64

NATIONS IN TRANSIT 2018: DEMOCRACY SCORE HISTORY BY REGION

Country	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
Central Europe												
Bulgaria	2.86	3.04	3.04	3.07	3.14	3.18	3.25	3.29	3.25	3.36	3.39	▼
Czech Republic	2.14	2.18	2.21	2.18	2.18	2.14	2.25	2.21	2.21	2.25	2.29	▼
Estonia	1.93	1.93	1.96	1.93	1.93	1.96	1.96	1.96	1.93	1.93	1.82	▲
Hungary	2.14	2.29	2.39	2.61	2.86	2.89	2.96	3.18	3.29	3.54	3.71	▼
Latvia	2.07	2.18	2.18	2.14	2.11	2.07	2.07	2.07	2.07	2.04	2.07	▼
Lithuania	2.25	2.29	2.25	2.25	2.29	2.32	2.36	2.36	2.32	2.32	2.36	▼
Poland	2.39	2.25	2.32	2.21	2.14	2.18	2.18	2.21	2.32	2.57	2.89	▼
Romania	3.36	3.36	3.46	3.43	3.43	3.50	3.46	3.46	3.46	3.39	3.46	▼
Slovakia	2.29	2.46	2.68	2.54	2.50	2.57	2.61	2.64	2.61	2.61	2.61	▼
Slovenia	1.86	1.93	1.93	1.93	1.89	1.89	1.93	1.93	2.00	2.04	2.07	▼
Average	2.33	2.39	2.44	2.43	2.45	2.47	2.50	2.53	2.55	2.61	2.67	
Median	2.20	2.27	2.29	2.23	2.24	2.25	2.31	2.29	2.32	2.45	2.49	

Freedom in the World 2017 [f](#) [t](#) [e](#)

Poland *Profile*

FREEDOM STATUS: **FREE**

Freedom in the World Scores

Freedom Rating
 1.5/7

Political Rights
 1/7

Civil Liberties
 2/7
(1=Most Free, 7=Least Free)

Aggregate Score: 89/100 (0=Least Free, 100=Most Free)

Quick Facts

Population:	38,400,000
Capital:	Warsaw
GDP/capita:	\$12,555
Press Freedom Status:	Free

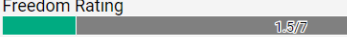
Freedom in the World 2018 [f](#) [t](#) [e](#)

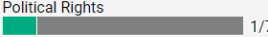
Poland *Profile*

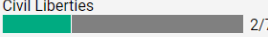
FREEDOM STATUS: **FREE**

Freedom in the World Scores

Freedom Rating
 1.5/7

Political Rights
 1/7

Civil Liberties
 2/7
(1=Most Free, 7=Least Free)

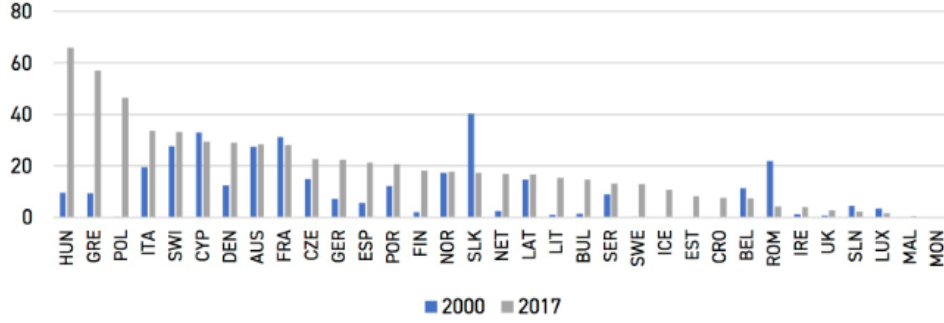
Aggregate Score: 85/100 (0=Least Free, 100=Most Free)

Quick Facts

Population:	38,400,000
Capital:	Warsaw
GDP/capita:	\$12,565
Press Freedom Status:	Partly Free

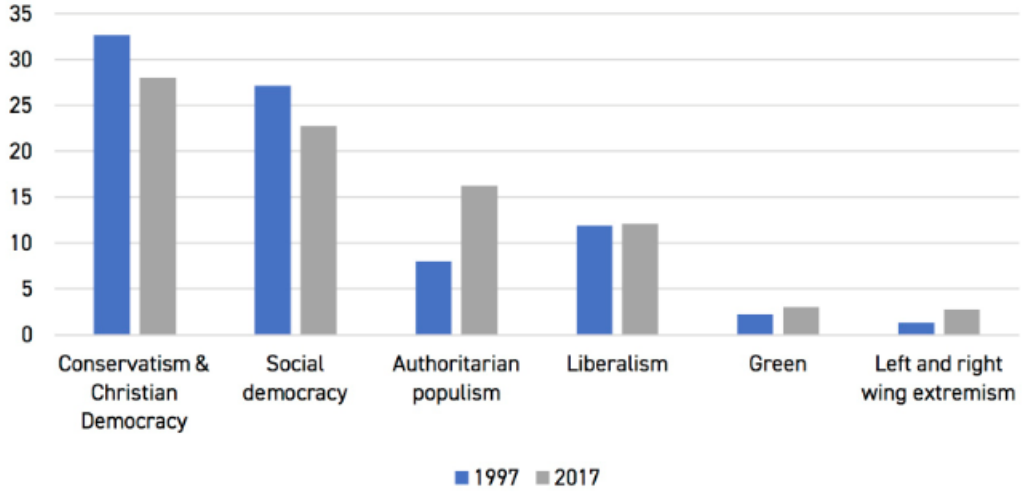
IV- TIMBRO OTORİTERYEN POPÜLİZM ENDEKSİ (2017)'NE GÖRE POPÜLİST PARTİLERİN 2000-2017 YILLARI ARASINDA ALDIKLARI DESTEK⁴⁶

Change in vote share for populist parties between 2000 and 2017

The table shows total voter support for populist parties in each country at the last election compared to the last election of the year 2000.

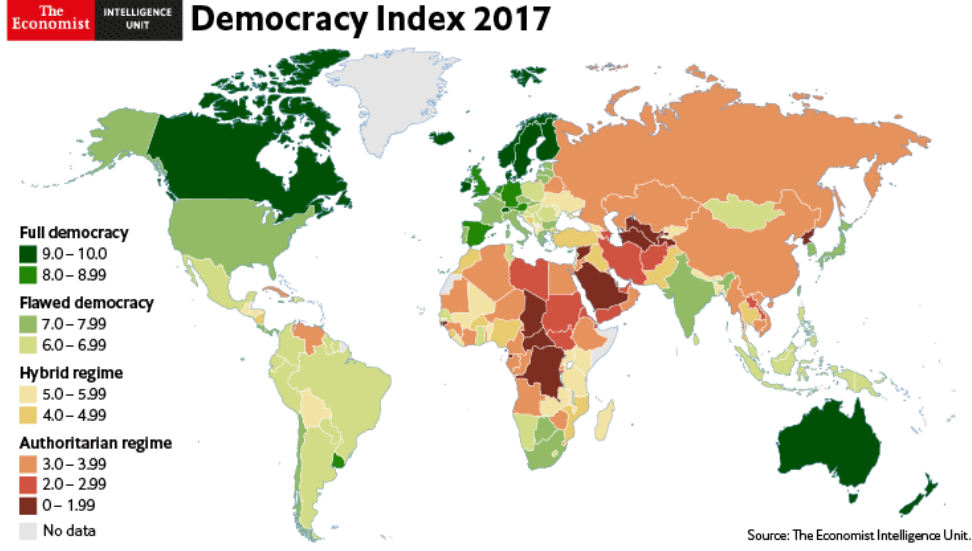
Voter preferences by party ideology

The table shows European voters' choice of party in the last election compared to the last election in 1997 according to the different parties' chief ideological labels.

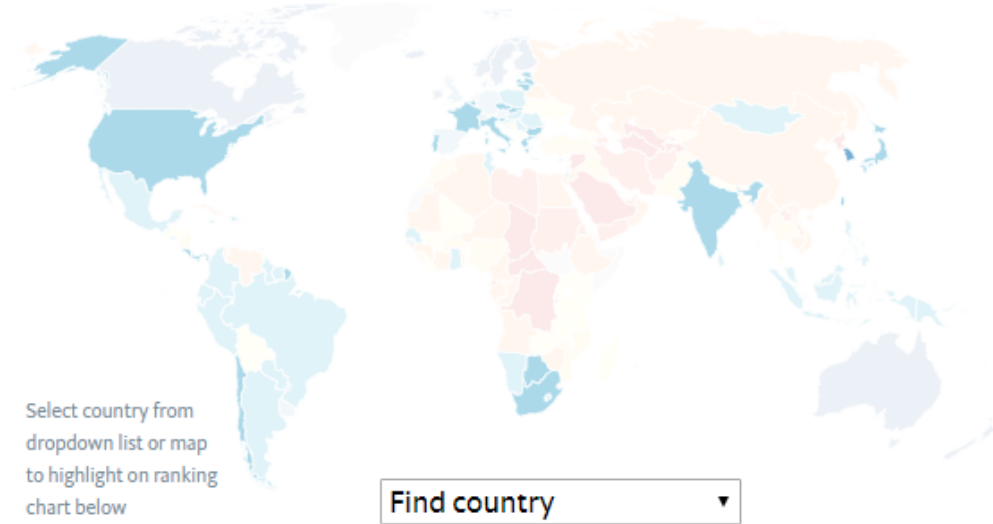
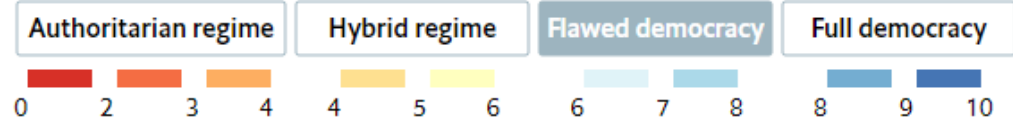
⁴⁶ Popülist oyların Polonya'da 2017 yılında artış eğiliminde olduğu görülmektedir.

V- *THE ECONOMIST*'İN DEMOKRASİ ENDEKSİNE GÖRE POLONYA'NIN DURUMU (2017 ve 2018)⁴⁷

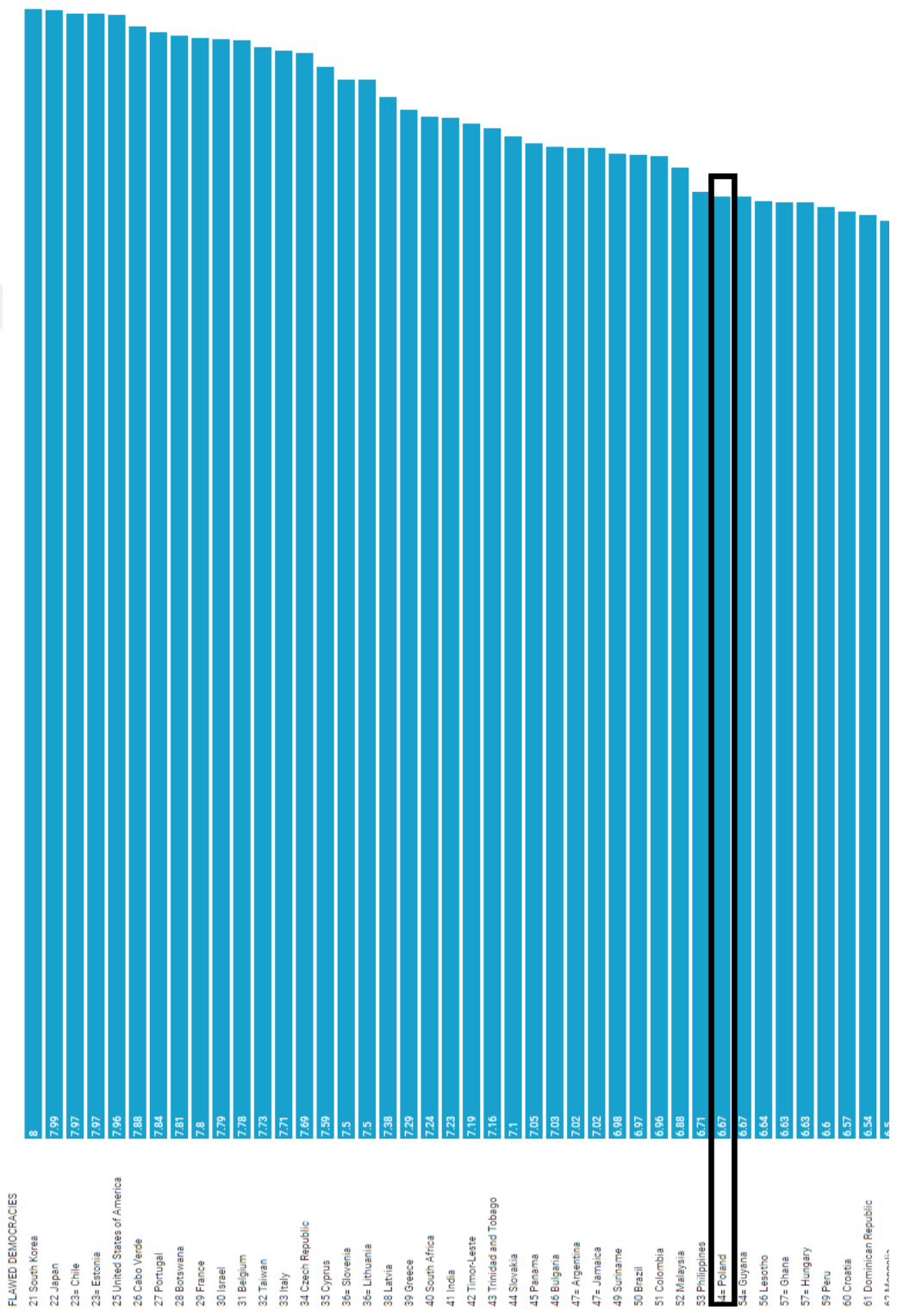

The Economist Intelligence Unit's Democracy Index

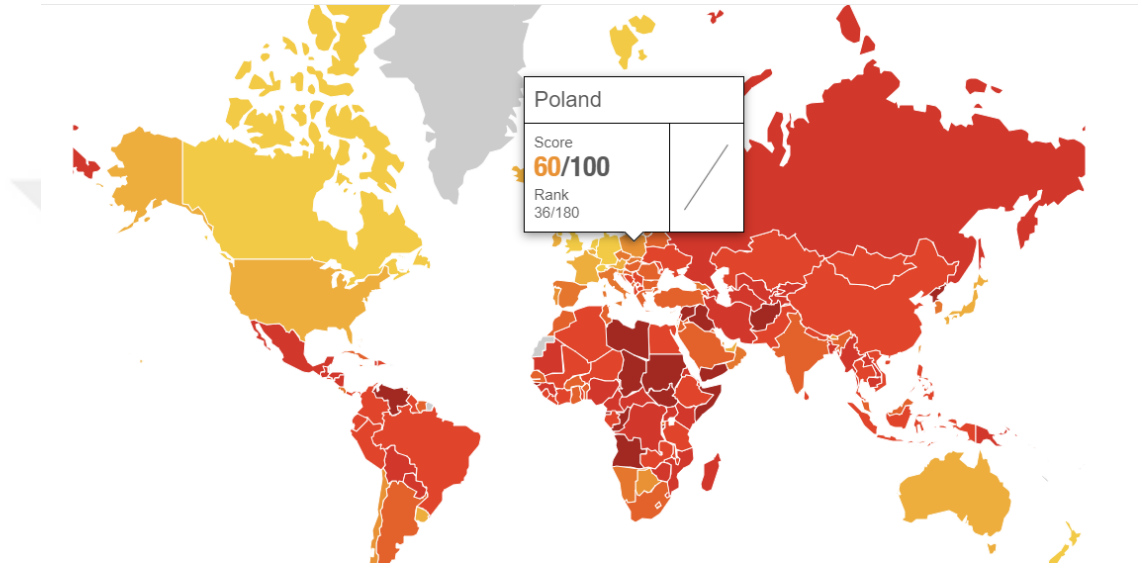
167 countries scored on a scale of 0 to 10 based on 60 indicators

⁴⁷ Bu endekse göre Polonya “kusurlu demokrasiler” sınıfında yer almıştır. 2015 ve sonrasında ise değerler sürekli düşüş göstermiştir. 2018 yılı için hazırlanan endekste de Polonya, yerini korumuştur.

VI- YOLSUZLUK ALGILAMA ENDEKSİ (*CORRUPTION PERCEPTIONS INDEX*) VERİLERİNE GÖRE POLONYA (2018)⁴⁸

#	COUNTRY	REGION	2018	2017	2016	2015
36	Poland	Western Europe & European Union	60	60	62	63

⁴⁸ Bu endekse göre “yolsuzluk” puanlaması Polonya’da 2015’ten 2018’e artış göstermiş; 2017 ve 2018 yıllarında sabit kalmıştır.

KAYNAKÇA

1. Kitaplar

Akalın, Haluk, Recep Toparlı, Gürer Gülsevin vd. (2015). Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aybay, Rona (2015). İnsan Hakları Hukuku. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

Barker, Colin (2017). Devrim Provaları: Fransa 1968, Şili 1972, Portekiz 1974, İran 1979, Polonya 1981 (Çev. Umut Haskan ve İrem Yılmaz). İstanbul: Yordam Kitap.

Bayır, Özgün E. (2013). Polonya Dış Politikasında Atlantikçilik-Avrupacılık İkilemi. İstanbul: Derin Yayınları.

Belge, Murat (2018). Siz İsterseniz... İstanbul: İletişim Yayınları.

Bernhard, Micheal H. (1993). The Origins of Democratization in Poland: Workers, Intellectuals, and Oppositional Politics, 1976-1980. New York: Columbia University Press.

Brooker, Paul (2014). Non-Democratic Regimes. London: Palgrave Macmillan.

Brownlee, Jason (2007). Authoritarianism in an Age of Democratization. New York: Cambridge University Press.

Brzezinski, Zbigniew (1994). Büyük Çöküş (Çev. Gül Keskil ve Gülsev Pakkan). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Canfora, Luciano (2010). Avrupa'da Demokrasi: Bir İdeolojinin Tarihi. İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Dahl, Robert A. (2017). Demokrasi Üzerine (Çev. Betül Kadioğlu). Ankara: Phoenix Yayınevi.

Davies, Norman (2005). God's Playground: 1795 to the Present, Vol. 2. New York: Columbia University Press.

De Tocqueville, Alexis (2016). Amerika'da Demokrasi (Çev. Seçkin Sertdemir Özdemir). İstanbul: İletişim Yayınları.

Gözler, Kemal (2017). İnsan Hakları Hukukuna Giriş. Bursa: Ekin Yayınları.

Göze, Ayferi (2011). Siyasal Düşünceler ve Yönetimler. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Heywood, Andrew (2013). Siyaset (Çev. B. B. Özipek vd.). Ankara: Adres Yayınları.

- Hobsbawm, Eric J. (1996). Kısa 20. Yüzyıl, 1914-1991: Aşırıliklar Çağı (Çev. Yavuz Alogan). İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Huntington, Samuel P. (1993). Üçüncü Dalga: Yirminci Yüzyıl Sonlarında Demokratlaşma (Çev. Ergun Özbudun). Ankara: Türk Demokrasi Vakfı.
- Judt, Tony (2005). Postwar: A History of Europe Since 1945. New York: The Penguin Press.
- Kowalik, Tadeusz (2013). Dayanışmadan İhanete: Polonya'da Kapitalizmin Restorasyonu (Çev. Barış Baysal). Ankara: NotaBene Yayınları.
- Levitsky, Steven, Lucan A. Way (2010). Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes After the Cold War. New York: Cambridge University Press.
- Linz, Juan J. (2000). Totalitarian and Authoritarian Regimes. Londra: Lynne Rienner Publishers.
- Linz, Juan J. (2012). Totaliter ve Otoriter Rejimler (Çev. Ergun Özbudun). Ankara: Liberte Yayınları.
- Marks, K., Friedrich Engels. (1998). Komünist Parti Manifestosu (Çev. Yılmaz Onay). İstanbul: Everest Basım Yayın.
- Millard, Frances (2010). Democratic Elections in Poland, 1991-2007. Taylor & Francis e-Library: Routledge.
- Müller, Jan-Werner (2016). Popülizm Nedir? (Çev. Onur Yıldız). İstanbul: İletişim Yayınları
- Özbudun, Ergun (2011). Otoriter Rejimler, Seçimsel Demokrasiler ve Türkiye. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Paczkowski, Andrzej, Malcolm Byrne (ed.), (2007). From Solidarity to Martial Law: The Polish Crisis of 1980-1981. Budapeşte: Central European University Press.
- Platon (1998). Devlet Adamı. (Çev. Behice Boran, Mehmet Karasan). İstanbul: Çağdaş Matbaacılık Yayıncılık.
- Platon (2009). Devlet (Çev. Mehmet Türdeş). İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Prażmowska, Anita (2010). Poland: A Modern History. Londra: I. B. Tauris.
- Rothschild, Joseph, Nancy M. Wingfield (2000). Return to Diversity: A Political History of East Central Europe Since World War II. New York: Oxford University Press.

- Roskin M. G., R. L. Cord, J. A. Medeiros, W. S. Jones (2012). *Siyaset Bilimi: Bir Giriş* (Çev. Atilla Yayla). Ankara: Adres Yayınları.
- Rousseau, Jean J. (2006). *Toplum Sözleşmesi* (Çev. Vedat Günyol). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sander, Oral (2008). *Siyasî Tarih, 1918-1994*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Sayarı, S., Hasret Dikici Bilgin (der.), (2016). *Karşılaştırmalı Siyaset: Temel Konular ve Yaklaşımlar*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Schedler, Andreas (2006). *Electoral Authoritarianism: The Dynamics of Unfree Competition*. London: Lynne Rienner Publishers.
- Schmidt, Manfred G. (2001). *Demokrasi Kuramlarına Giriş* (Çev. M. Emin Köktaş). Ankara: Vadi Yayınları.
- Smolar, Aleksander, Adam Roberts, Timothy Garten Ash (ed.) (2009). *Civil Resistance and Power Politics*. New York: Oxford University Press.
- Szczerbiak, A. (2004). "Polish Eurosceptism in the Run-up to EU Accession." Şu kitapta: Ed Robert Harmsen ve Menno Spiering. *Eurosceptism: Party Politics, National Identity and European Integration*. Amsterdam ve New York: Rodopi, s. 248-268.
- T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (2011). *Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma*. Ankara: Ofset Fotomat.
- Touraine, Alain (2000). *Demokrasi Nedir?* (Çev. Olcay Kunal). İstanbul: Yapı Kredi Kültür Yayıncılık.
- Van Kessel, Stjin (2015). *Populist Parties in Europe: Agents of Discontent?* London: Palgrave Macmillan.
- Zarakolu, Ragıp (der.), (1990). *Doğu Avrupa Dosyası*. İstanbul: Alan Yayıncılık.

2. Rapor

- Jasiewicz, Krzysztof (2001). *The 2000 Presidential Election in Poland*. Washington: The National Council for Eurasian and East European Research. 815-08g.
- Chapman, Annabelle (2017). *Pluralism Under Attack: The Assault on Press Freedom in Poland*, www.freedomhouse.org.

3. Makaleler

- Akşit, Sait (2009). "Doğu Avrupa'da Radikal Neo-liberal Dönüşüm." İ. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 41(Ekim 2009), s. 61-85.
- Balcer, Adam, Piotr Buras vd (2016). "Change in Poland, But What Change? Assumptions of Law and Justice Party's Foreign Policy", Stefan Batory Foundation, Cilt Yok(Sayı Yok), s. 1-18.
- Benedikter, R., Ireneusz Pawel Karolewski (2016). "Poland's Conservative Turn of 2015: Where are Its Real Origins?", Policy Paper, Cilt Yok(Sayı Yok), s. 1-4.
- Binnie, K., Christian Klesse (2012). "Solidarities and Tensions: Feminism and Transnational LGBTQ Politics in Poland", European Journal of Women's Studies, 19(4), s. 444-459, DOI: 10.1177/1350506812466610.
- Bogaards, Matthijs (2009). "How to Classify Hybrid Regimes? Defective Democracy and Electoral Authoritarianism", Democratization, 16(2), s. 399-423, DOI: 10.1080 / 13510340902777800
- Brier, Robert (2009). "The Roots of the Fourth Republic: Solidarity's Cultural Legacy to Polish Politics", East European Politics and Societies, 23(1), s. 63-85.
- Ceylan Tok, Gül (2018). "The Politicization of Migration and the Rise of Competitive Authoritarianism in Hungary", Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, 37(2018), s. 88-117
- Deloy, Corinne (2015). "The Law and Justice Party Win the Parliamentary Elections and the Absolute Majority", Fondation Robert Schuman, s. 1-4.
- Ermağan, İ. (2012). "Avrupa Birliği Entegrasyonunda Şüphencilik", Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 7(2), s. 145-168.
- Fuksiewicz, A., Julia Klein (2014). "Euro-scepticism: In the Polish and German 2014 European Election Campaign", Institute of Public Affairs, Cilt Yok(Sayı Yok), s. 1-39.
- Fomina, Joanna, Jacek Kucharczyk (2016). "Populism and Protest in Poland", Journal of Democracy, 27(4), s. 58-68.
- Gaisbauer, Helmut P. (2007). "Euro-skepticism Revisited: Poland After EU Accession", Perspectives on European Politics and Society, 8(1), s. 55-72, DOI: 10.1080/15705850701204103.
- Gwiazda, Anna (2008). "The Parliamentary Election in Poland, October 2007", Electoral Studies, 27(2008), s. 740-773.
- Goralczyk, I., Paszenda Joanna (2017). "The Proper Name Misiewicz As Nomen

Appellativum in the Current Political Discourse in Poland”, *Acta Neophilologica*, 19(2), s. 65-75.

- Jasiewicz, Krzysztof (2008). “The New Populism in Poland: The Usual Suspects?” *Problems of Post-Communism*, 55(3), s. 7-25, <http://dx.doi.org/10.2753/PPC1075-8216550302>
- Kolár, Tomáš (2016). “The Migration Crisis and the Rise of Right-wing Extremism and Euroscepticism”, *Policy Paper, Cilt Yok(Haziran 2016)*, s. 1-10.
- Krzyżanowski, Michał (2017). “Discursive Shifts in Ethno-Nationalist Politics: On Politicization and Mediatization of the “Refugee Crisis” in Poland”, *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 16(1-2), s. 76-96, DOI: 10.1080/15562948.2017.1317897.
- Kulesza, Czesław, Gavin Rae (2017). “The Law and Justice Party and Poland’s Turn to the Right”, *Transform Europe, Cilt Yok(Sayı Yok)*, s. 2-8.
- Marcinkiewicz, Kamil, Mary Stegmaier (2016). “The Parliamentary Election in Poland, October 2015”, *Electoral Studies*, 41(2016), s. 213-224.
- Millard, Frances (2006). “Poland’s Politics and the Travails of Transition After 2001: The 2005 Elections”, *Europe-Asia Studies*, 58(7), s. 1007-1031, DOI: 10.1080/09668130600926215
- Millard, Frances (2007). “The 2005 Parliamentary and Presidential Elections in Poland”, *Electoral Studies*, 26(2007), s. 196-231.
- Modrzejewski, Arkadiusz (2017). “Catholic and Nationalist Populism in the Current Poland”, *Perspective Politice, Cilt Yok(Sayı Yok)*, s. 21-32.
- Neumayer, L. (2008). “Euroscepticism as a Political Label: The Use of the European Union Issues in Political Competition in the New Member States”, *European Journal of Political Research*, 47(2008), s. 135-160.
- Nikliewicz, K. (2017). “Safeguarding the Rule of the EU: Lessons from the Polish Experience”, *European View*, 16(2), s. 281-291, <https://doi.org/10.1007/s12290-017-0452-8>.
- Ost, David (2018). “Workers and the Radical Right in Poland”, *International Labor and Working-Class History*, 93(Bahar 2018), s. 113-124, DOI: 10.1017/S0147547917000345
- Pienczykowska, Hanna (t.y.). “Poland: Eurosceptics Take Over”, *Futurelab Europe, Cilt Yok(Sayı Yok)*, s. 26-29.
- Pinto, José F. (2017). “Populism, is it Democracy’s Bastard or Twin? The Case of the European Union”, *Chinese Political Science Review*, 2(2017), s. 328-344.

- Przybylski, Wojciech (2018). "Can Poland's Backsliding Be Stopped?", *Journal of Democracy*, 29(3), s. 52-64.
- Puchalska, Bogusia (2005). "Polish Democracy in Transition?" *Political Studies*, 53(4), s. 816-832, <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.2005.00558.x>.
- Ray, L. (2007). "Mainstream Euroskepticism: Trend or Oxymoron?", *Acta Politica*, 42(2007), s. 153-172.
- Rech, W. (2018). "Some Remarks on the EU's Action on the Erosion of the Rule of Law in Poland and Hungary", *Journal of Contemporary European Studies*, 26(3), s. 1-12, DOI: 10.1080/14782804.2018.1498770
- Rosset, Jan (2011). "The 2010 Presidential Election in Poland", *Electoral Studies*, 30(2011), s. 223-244.
- Sachs, Jeffrey (1994). "Shock Therapy in Poland: Perspectives of Five Years." *Dergi Adı Yok, Cilt Numarası Yok*, s. 267-290, Ağ adresi: https://tannerlectures.utah.edu/_documents/a-to-z/s/sachs95.pdf/28.11.2018.
- Sadurski, Wojciech (2018). "Polish Constitutional Tribunal Under PiS: From an Activist Court, to a Paralyzed Tribunal, to a Governmental Enabler", *Hague Journal on the Rule of Law, Cilt Yok(Sayı Yok)*, s. 1-22, <https://doi.org/10.1007/s40803-018-0078-1>.
- Shields, Stuart (2012). "Opposing Neoliberalism? Poland's Renewed Populism and Postcommunist Transition", *Third World Quarterly*, 33(2), s. 359-381, DOI: 10.1080/01436597.2012.666016
- Taggart, P., Aleks Szczerbiak (2002). "Europeanisation, Euroscepticism and Party Systems: Party-based Euroscepticism in the Candidate Countries of Central and Eastern Europe", *Perspectives on the European Politics and Society*, 3(1), s. 23-41, DOI: 10.1080/15705850208438827.
- Toomey, M. (2007). "Euroscepticism in Central Europe: A Comparative Analysis at the Elite and Mass Level of Poland, the Czech Republic, and Slovakia", *Dergi Yok, Cilt Yok(Sayı Yok)*, s. 2-33.
- Tworzecki, Hubert (2012). "The Polish Parliamentary Elections of October 2011", *Electoral Studies*, 31(2012), s. 613-639.
- Yıldırım, Yavuz (2017), "Liberal Demokrasinin Krizi Bağlamında Avrupa'da Sağ-Popülizm ve Yükselen Aşırı-Sağ". *Amme İdaresi Dergisi*, 50(2), Haziran 2017, s. 51-72.
- Żuk, Piotr (2017). "Non-Alternative Reality? On the Misery of the Left in Eastern Europe: The Case of Poland", *Journal of Contemporary Central and Eastern Europe, Cilt Yok(Sayı Yok)*, s. 1-22.

4. İnternet Siteleri

Avrupa Komisyonu (2018). http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-5830_en.htm / 10.01.2019

Al Jazeera (2018). <https://www.aljazeera.com/news/2018/11/poland-moves-reinstate-retired-judges-supreme-court-181121190215479.html> / 10.01.2019

BBC News (2018). <https://www.bbc.com/news/world-europe-43514965> / 30.11.2018.
Euronews Türkçe (2018). <https://tr.euronews.com/2018/01/14/polonya-da-kurtaj-s-k-last-racak-yasa-tasar-s-na-kars-protesto> / 30.11.2018.

Freedom House (2018). <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2018/poland> / 09.01.2019.

Karan, C. (2015). Polonya'dan 'Dayanışma' ...
http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/452438/Polonya_dan__Dayanism___.html / 30.11.2018

Misiewiczze (2019). <https://misiewiczze.pl/lista-misiewiczow> / 11.01.2019.

Polonya Cumhuriyeti Anayasası (t.y.).
<http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/ulkeana/pdf/12-POLONYA%20385-438.pdf> / 08.01.2019

PinkNews (2018). <https://www.pinknews.co.uk/2018/10/27/poland-rainbow-friday-warnings/> /10.01.2019

PiS (2014). Dokumenty oraz Pliki. Ağ adresi: <http://pis.org.pl/dokumenty/> / 30.11.2018.

PiS (2018). <http://pis.org.pl/partia/historia-partii> / 29.11.2018.

Premier (2018). <https://www.premier.gov.pl/ludzie.html> / 29.11.2018.

Radio Poland (2017). <http://www.thenews.pl/1/9/Artykul/335947,New-Polish-institution-to-distribute-funds-among-NGOs> / 09.01.2019

Radio Poland (2018). <http://www.thenews.pl/1/9/Artykul/344643,President-signs-changes-to-Polish-electoral-law-opposition-furious> / 09.01.2019

Reuters (2018). <https://www.reuters.com/article/us-eu-poland-chronology/chronology-poland-clashes-with-eu-over-judicial-reforms-rule-of-law-idUSKBN1JU25U> / 30.11.2018.

Sejm (2018(a)). <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm> / 29.11.2018.

Sejm (2018(b)). <http://sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/page.xsp/archiwum> / 29.11.2018.

Tarik, D. (2018). AB Komisyonu Polonya'yı Avrupa Adalet Divanı'na Şikâyet Etti: Yargı Bağımsızlığı İhlal Ediliyor. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45628347> / 30.11.2018.

The Guardian (2016). <https://www.theguardian.com/world/2016/dec/20/poland-scrap-proposed-media-restrictions-in-wake-of-street-protests> / 08.01.2019

The Washington Post (2018). https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2018/01/11/free-elections-in-poland-face-new-threats-from-a-new-electoral-reform-bill/?utm_term=.bc6290e9d6b6 / 09.01.2019

TVP (2018). <https://www.tvp.pl/polandinenglishinfo/news/politics-economy/rainbow-emblem-from-lgbt-parade-investigated/38052519> / 10.01.2019

Wikisource (2018). https://pl.wikisource.org/wiki/21_postulat%C3%B3w_Mi%C4%99dzyzak%C5%82adowego_Komitetu_Strajkowego_z_17_sierpnia_1980 / 28.11.2018.

5. **Yayımlanmamış Bildiri**

Ceylan Tok, Gül (Ekim 2017). "Humanitarian Crisis in Between Political Rhetoric, Institutional Bounds and Social Reflections" [Migration and Populism: The Case of Poland]. IX. Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi: Dünya Politikasında Kriz ve Değişim, Bursa.

ÖZGEÇMİŞ

Hakan Ozan 01.08.1993'te İstanbul'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini İstanbul'da tamamladı. 2011 yılında Dumlupınar Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümüne kaydoldu ve 2015 yılında bu bölümden mezun oldu. 2016 yılında Kocaeli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimine başladı. 2013'te Portekiz'in Minho ve 2017'de Polonya'nın Wrocław Üniversitelerinde Erasmus değişim programı kapsamında bulundu.

